

ДОБРИЙ ПАСТИР

РІК II

1932

ЧИСЛО 3

СТАНИСЛАВІВ ПЕРЕМИШЛЬ

„ДОБРИЙ ПАСТІР“

ПРИСВЯЧЕНИЙ ДУШПАСТИРСЬКИМ І ЦЕРКОВНИМ СПРАВАМ

Річна передплата . . 10— зл. || За кордоном враз з пересилкою 2 ам. дол. на рік
Поодинокі число . . 2'50 зл.

АДРЕСА: Редакція і Адміністрація „Доброго Пастиря“ Станіславів (Stanisławów, ul. Lipowa 11). / Тел. 5-55. / Конто П. Щ. 411.580.

Litterae mittantur:

„Dobryj Pastyr“ Stanislaopolis (Stanisławów) via Łypowa Nr. 11.

З М І С Т:

Стор.

о. О. Орський. Капіталізм і марксизм у світлі Енцикліки Пія XI. „Quadragesimo anno“	165
о. Теодозій Галущинський ЧСВВ. Апостольські покликання в євангеліях	175
о. Ізидор Луб ЧСВВ. Значіння Замойського Собору в історії унії	184
В. Г. Статистика католицького Сходу	194
На вибрані теми: Релігія і політика. — Основи большевизму та методи його боротьби з релігією	215
Церковний огляд	223
З нашого церковного і релігійного життя	226
Вісти з католицького світа	229
Нові книжки й видання: Ks. Stefan Biskupski. O nowe prawo małżeńskie w Polsce — Ludwik Domański. O małżeństwie. (О Др. Баран). — Organizacja parafji w Polsce. (Г. М.) — Проф. О. Лотоцький. — Українські джерела церковного права. (О Др. Баран). Wiktor Piotrowicz. Z zagadnień wyznaniowych w Polsce (о Л. В. М.) — Ks. Dr. Józef Lubelski. Historia Kościoła Katolickiego. (Д. III.) — Ks. Józef Pastuszka Doc. U. J. Współczesne kierunki w filozofji religji. (Роман Дорик). — Dr. Franz Jozef Peters. Die Lehre der katholischen Kirche gebildeten Kreisen dargeboten. (о Др. Баран) — Dr. Jozeph Gmelch. Kraft und Friede. (Г. М.) — W. Wallace S. J. Um die Autorität. (Г. М.) — Franz Stinger. Homilethischer Führer durch das Alte Testament. (Д. III.) — P. Thomas Villanova Gerster. O. M. C. Familia veteris foederis. (Г. М.) — Gerardus M. Paris O. P. Divisio schematica Summae theologiae S. Thomae Aquinatis. — Ks. Kazimierz Riedl T. J. Nauki duchowne o niektórych przedmiotach zawartych w ewangelji świętej	235
Книжки і часописи надіслані до Редакції	240

Редагують: о. Др. А. Бойчук і о. Онуфрій Орський.
Виходить за відомостю і дозволом церковної Власти.

о. Онуфрій Орський.

Капіталізм і марксизм у світлі Енцикліки Пія XI. »Quadragesimo anno«

[Гляди: „Добрий Пастир II. (1932) ст. 96-110]

III. Оцінка капіталізму й марксизму

В попередній статті подані головні основи двох найважливіших форм нинішнього суспільно-господарського устрою: капіталізму, котрий існує нині в цілій майже культурній світі та марксизму, котрий переведено в життя у східній Європі (С. С. С. Р.). В енцикл. Q. а. присвячує св. Отець Пій XI. много місця оцінці так капіталізму як і марксизму. Та зараз на початку належить зазначити, що Пій XI. не вдоволяється тільки негативною оцінкою капіталізму й марксизму. Велике значіння енцикліки Q. а. полягає саме в тім, що Пій XI. крім негативної критики подає одночасно також позитивний виклад христ. суспільної науки та в той спосіб вказує цілій людськості самото правдиву дорогу, якою має вона прямувати до своєї цілі.

В тій статті подамо: А. загальну оцінку капіталізму й марксизму у світлі енцикл. Q. а.; Б. подрібну оцінку, й представимо погляди Пія XI. на головні основи капіталізму й марксизму т. є. на: приватну власність, відношення капіталізму до праці, та справедливу платню.

А. Загальна оцінка

1. Загальна оцінка капіталізму¹⁾. Щоби об'єктивно оцінити індивідуалістично-ліберальний, зглядно капіталістичний устрій, належить признати, що він має також деякі свої добрі сторони.

Вже саме його історичне повстання²⁾ належить привитати як добрий прояв. Лібералізм повстав як реакція до „освіченого абсолютизму“, котрий усунув цілковито свободу одиниці та підчинив її державі. „Освічений абсолютизм“ переведений в практику в усіх ділянках людського життя, також і госпо-

¹⁾ Гл. Енцикл. Q. а. в укр. перекладі, стор. 28-30.

²⁾ За монархів XVIII. стол. (Йосифа II. в Австрії, Фридриха II. у Прусах, Петра I. і Катерини II. в Росії) здобула популярність ідея т. зв. освіченого абсолютизму, котрий нагадує старинний передхристиянський етатизм (поневолення одиниці державою). Монархи беруть у свої руки всі прояви суспільного життя. Підданам не дається жадної свободи та ініціативи. Опіка держави над одиницею доходить до того, що держава дрібночково усталоє, якими мають бути мешкання, одіж, їда людей. Як опозиція до сього шкідливого напрямку повстав власне лібералізм, котрого головним кличем було: „Геть із постійною опікою держави над одиницею. Дайте кождому свободу“.

дарського, вимагав реформи. Її піднявся якраз лібералізм, котрий усунув поневолення одиниць державою. Вже з тої загальної точки погляду належало б лібералізму признати заслугу. До дальших додатних сторін капіталізму треба зачислити й се, що завдяки йому змоглася продукція. Лібералізм порушив людськість вперед на дорозі до поступу. На полі народного господарства започаткував він добу епохальних винаходів, як же-лізниць, пароходів, телеграфів, машин та в той спосіб створив модерне світове господарство. Вкінці станув економічний лібералізм на правдивім становищі природного існування інституції приватної власности та всіх її наслідків, як розділ капіталу від праці, умова винайму праці, довільна платня і пр., чого в самій істоті річи не можна осудити.

Нічого проте дивного, що капіталізму як форми суспільного устрою не дасться просто відкинути. Се признає і сам Пій XI., коли говорить в енцикліці *Q. a.*, „що капіталістичний устрій сам у собі не є лихий“¹⁾. Та мимо сих добрих сторін капіталістичний устрій в такій формі, в якій він сьогодні виступає, криє в собі багато дійсно лихих об'явів, які можна й належить осудити.

Передовсім цілком неправдиві принципи, які приклонники економ. лібералізму наводять „про природу чоловіка“ на основі світогляду французького філософа *J. J. Rousseau-a*²⁾. Основа господарської свободи, якої лібералізм домагається, се віра в „добру природу“ чоловіка. Ся основа цілковито ложна, бо заперечує первородний гріх. Вправді християнська віра учить, що перший чоловік вийшов з рук Творця добрий, але перечить, що кождий чоловік з своєї природи вже добрий. В наслідок первородного гріха, кождий чоловік з природи більше схильний до злого чим до доброго. Доказом сего весь життєвий досвід. З другої знова сторони християнська віра не учить, як се вчив Лютер, що чоловік з своєї природи цілковито злий та що він нічого доброго зробити не може. Християнська віра стоїть на середнім становищі між оптимізмом *Rousseau-a* а песимізмом Лютра. Звідси, коли в господарськім життю прийняли „добру“ природу чоловіка, послідовно наступило зідеалізування крайного самолюбства. Воно знова спричинило непогамовану погоню за зиском, безпощадну боротьбу за гріш та жажду мамони.

Нестійні також дальші принципи, які приклонники лібералізму наводять в обороні ніким і нічим неограниченої свободи.

¹⁾ Енцикл. *Q. a.* стор. 28.

²⁾ Гл. „Добрий Пастир“ Р. II. 1932, стор. 102.

Передовсім се неправда, що „господарська свобода побуджує всі одиниці до можливо найбільшого напруження своїх духових і фізичних сил“ ¹⁾. Чому? Вже в природі чоловіка лежить, що тільки сей чоловік має замилювання й охоту до праці та повного напруження своїх сил, який має певну надію, що його праця принесе йому користь. Коли сеї надії нема, нема й охоти до праці. А якраз при системі вільної господарки такої надії всі не можуть мати. Її не можуть мати в першій мірі слабші під оглядом господарським одиниці. Свобода господарки з природи річи веде до знищення менше богатих. При вільній конкуренції більше майно мусить знищити менше, бо менше майно не видержить конкуренції, в котрій рішачим чинником є не тільки праця, зручність та пильність, але і сила капіталу. Богатий купець може свої товари в більший кількості дешевше закупити а потім дешевше продавати. Він має також більше засобів збувати свої товари корисно, може їх давати на рати і т. п., на що не може собі дозволити бідний купець. Більший промисловець може приміняти в своїм вартості винаходи найновішої техніки, а сего не може виконати бідніший промисловець. Отже система вільної господарки вже з гори підпирає економічно сильніших у некористь слабших.

Неправдиве також твердження, що під панованням лібералізму наступить справедливий поділ матеріяльних дібр. Що сей погляд ложний, того доказала сама історія. Власне економічний лібералізм спричинив страшну нужду працюючих мас та довів до того, що весь капітал і всі важніші продукти опинилися в руках немногих одиниць ²⁾.

З тих власне причин індивідуалістично-ліберальний устрій треба осудити та його відкинути. І се робить св. Отець Пій XI в енцикліці *Quadragesimo anno*. Він строго осуджує капіталізм, а в першій мірі його затроєного духа, яким він весь пересяк. Капіталізм нарушує властивий порядок з тою хвилею, коли ставить засаду, щоби ціле господарське життя оберталось і розвивалось по волі капіталістів і на їх власний хосен, з пониженням людської гідності робітника та подоптанням загального добра й суспільної справедливости. Св. Отець Пій XI. осуджує найперше загальну засаду капіталізму: неограничену вільну конкуренцію з її наслідками як: несправедливий поділ матеріяльних дібр, деспотизм і захланність. Засада неограниченої вільної конку-

¹⁾ Гл. „Добрий Пастир“ Р. II. 1932 р., стор. 103.

²⁾ Яркий доказ несправедливого поділу матеріяльних дібр маємо в Англії. Там 2% людей (льорди) посідають 75% власности землі, 8% людей (консерватисти й ліберали) 20%, а 90% людей (простий нарід) має тільки 5% власности.

ренції допровадила з часом до того, що багатства стали громадитися в руках одиниць. Так суспільність поділилася на два нерівні стани: „горстку пребогатих людей та непроглядну масу нуждарів ¹⁾. Се перша шкідлива й погубна сторона нинішнього капіталістичного устрою. Крім несправедливого поділу матеріальних дібр, осуджує дальше св. Отець в сьогочаснім капіталізмі його деспотичну власть. Мале число людей, котрі дійшли до багатств переважно тому, що найменше числилися зі совістю, хоче сьгодні рішати про всі справи. Послухаймо слів самого св. Отця: „Передовсім се звертає увагу всіх, що в наших часах не тільки громадаються багатства, але що також скупчується безмірна сила й деспотична економічна власть в руках нечисленних одиниць, які звичайно навіть не власники, а тільки сторожі й управителі повіреного їм капіталу, котрим вони зовсім довільно орудують. Ся власть виступає яскраво у тих, що як повірники й володарі капіталу узалежнюють від себе кредит і приділюють його по власній волі. Тим самим розпоряджаються подекуди кровю, якою господарський організм живе і держать у своїх руках неначе життя цілого господарства так, що проти їх волі ніхто не в силі віддихати. Те скупчення сили й економічних засобів, що знаменують сучасну господарку, се природний висновок нічим не обмеженої свободи в суперництві, яка позваляє встоятися лиш тим, що найсильніші, або — що рівнозначне — безоглядно борються і найменше кермуються совістю. Надмірне громадження засобів і сили викликає три роди боротьби: насамперед борються за економічну перевагу; відтак захоплюють політичну владу, щоби могли надуживати її впливів і значіння до економічної боротьби; в кінці повстають міжнародні спори тим, що поодинокі держави уживають своїх впливів і політики для підтримання економічних інтересів своїх горожан; або могутність і господарські сили служать їм на те, щоби рішати політичні спори між народами“ ²⁾.

Остаточні наслідки індивідуалістичного духа в господарськім життю проявилися в тім, що „свобідне суперництво добило само себе; після свободної торгівлі прийшла економічна диктатура; бажання зиску переродилося в непогамовану жажду пановання; ціле господарське життя сталося невимовно тверде, безмилосерне, жорстоке“ ³⁾.

Вкінці робить св. Отець сьогочасному капіталізмови тяжкий але слушний закид, що він улекшує пановання захланности.

¹⁾ Енцикл. Q. а. стор. 18.

²⁾ Енцикл. Q. а. стор. 29.

³⁾ Енцикл. Q. а. стор. 30.

Корінь й жерело нинішньої нужди се „неупорядковані пожадання душі“, котрі є наслідком первородного гріха. Сей гріх збурих первісний лад людської душі і спричинив, що „чоловік зведений злими пристрастями, схильється нагально висше цінити проминаючі добра сього світа, як добра небесні й непроминаючі. Звідси те ненаситне бажання багатства й дочасних дібр, яке без сумніву спонукувало чоловіка в усіх часах насилувати Божий закон і доплати права ближнього, та в теперішньому господарському устрою наражує людську неміч на ще частіші упадки“ ¹⁾).

А вже найтяжше обжаловання кидає св. Отець під адресою капіталізму, що він знехтував Божі й моральні закони. Богато працедавців не числиться з вимогами людського життя та з моральними й духовими цінностями чоловіка. Св. Отець каже: „Богато працедавців бачили в своїх робітниках тільки знаряддя праці, а не дбали про їх душі, не думали навіть про висші річі. Справді, серце здригається на думку про дуже великі небезпеки, які загрожують у новочасних фабриках моральности робітників (передовсім молодших) і скромности дівчат та жінок. Жах огортає, коли подумати, які утруднення приносять нинішний господарський устрій, головно сумний мешканевий стан, — єдности й співжиттю родини; жах огортає, коли пригадаємо собі великі і численні перепони в належному святкованню свят, коли розважимо загальне ослаблення правдиво християнського духа, який колись навіть неосвіченим людям піддавав благородні думки, а який сьогодні уступив виключній й самотній журбі про насущний хліб. Тим робом праця рук, яку Боже провидіння навіть після першого упадку установило для добра душі й тіла, стається знаряддям загального зіпсуття: „мертва матерія виходить з варстату ушляхотнена, а люди псується там і нікчемніють“ ²⁾).

Таку то загальну оцінку капіталізму подає св. Отець Пій XI. Не виступає Він так проти самої форми капіталістичного устрою, як радше проти тих надужитъ, до котрих капіталізм допровадив ³⁾).

¹⁾ Енцикл. Q. а. стор. 37.

²⁾ Енцикл. Q. а. стор. 38.

³⁾ Пор. Marjan Manteuffel: „Współczesny kapitalizm“ в збірн. кн. „Chrześcijański porządek społeczny“, Lublin 1932, стор. 3-10; Ks. d-r Antoni Roszkowski: „Katolicyzm społeczny“, Poznań 1932, стр. 167-168; P. Otto Cohausz S. J.: „Das neue Papstwort zur Gesellschaftlichen Ordnung“, Regensburg 1932, стр. 111-114; D-r Josef Dobretsberger: „Wandlungen der kapitalistischen Wirtschaft“ в збірн. кн. „Die soziale Botschaft des Papstes“, Wien 1931, стр. 45-51; D-r Heinrich Getzeny: „Kapitalismus und Sozialismus“, Regensburg 1932, стр. 90-102; P. Gustav Gundlach: „Papst Pius XI. zur heutigen Wirtschafts und Gesellschaftsnot“, Berlin 1932, стр. 40-41.

2. Загальна оцінка марксизму¹⁾. Протягом 40 літ від видання енцикл. „*Regum potatum*“ зайшли в марксизмі глибокі зміни так в ділянці самої науки, як і способу розуміння суспільно-господарських явищ та метод ділення. Пій XI. того свідомий. О скільки Лев XIII. брав під увагу основи соціалізму загально та виказував його блуди²⁾, то Пій XI. вказує радше на те, як належить католикам примінитися до змін, котрі зайшли в марксизмі. Сам марксизм скоро поділився на два головні, собі ворожі напрямки: радикальний „безбожний і нечесний“ комунізм та поміркований соціалізм. Для Пія XI. комунізм з християнської і наукової точки погляду се абсурд. Він ширить найострішу класову боротьбу й ненависть та домагається цілковитого знесення приватної власності. Відносно релігії й Церкви, він „противник і отвертий ворог св. Церкви й самого Бога“³⁾.

В лоні самого соціалізму зайшли також поважні зміни. Соціалізм у порівнянні з марксизмом, „не тільки вирікається всякого насильства, але також до класової боротьби й до знесення приватної власності, хоч при них обстає, вносить деяке поміркування і злагіднення. Можна сказати, що соціалізм, переляканий власними засадами й приноровленням їх у комунізмі, схильюється й наближається подекуди до прав освячених християнською традицією, бо безперечно деякі точки його програми дуже подібні до постулатів християнських суспільних реформаторів“⁴⁾.

З огляду на доктринальні засади ділить Пій XI. соціалізм на дві групи. До першої зачисляє тих соціалістів, котрі відкидають насильство й взаємну ненависть, провадять „річевий, на пошукування справедливості опертий дослід“, а відносно приватної власності „не поборюють вже посідання навіть продуктивних середників, тільки деяку суспільну перевагу, яку та власність проти всякого права присвоїла собі й її надужила“⁵⁾. Пій XI. таких домагань не осуджує. Бо деякі категорії дібр — каже св. Отець — які слушно хотілиби задержати для держави тому, що вони дають таку економічну силу, що без нараження на шкоду загального добра годі полишити їх в руках приватних одиниць“⁶⁾. Англійський соціалізм по більшій частині висуває оправдане жадання усупільнення деяких галузей продукції (копалень вугілля). Домагання сего рода соціалістів „слу-

¹⁾ Гл. Енцикл. Q. а. ст. 31-35.

²⁾ Гл. „Добрий Пастир“ Р. I 1931. стор. 171-178.

³⁾ Енцикл. Q. а. стор. 31.

⁴⁾ Енцикл. Q. а. стор. 31.

⁵⁾ і ⁶⁾ Тамже стор. 32.

шні і в нічому не противляться християнській правді“. З огляду на се не відлучує Пій XI. тої групи соціалістів від Церкви, але також св. Отець не видить достаточної причини, чому вони пристають до соціалістичного табору. „Хто бажає лише стільки, нема ніякої причини, щоби приступати до соціалістів“ ¹⁾.

Інакше представляється відношення католицизму до тої групи соціалістів, котрі опираються на ложних основах марксизму: „матеріалістичного розуміння історії“ та „теорії про вартість і додаткову вартість“.

З огляду на вузькі рамці сеї статті подамо тут лише коротку оцінку сих основ марксизму. Сам Пій XI. признає, що і в марксизмі знаходиться „зерно правди“. Своєю теорією про матеріалістичне розуміння історії віддав Маркс людськості також великі заслуги. Нею звернув Маркс увагу людей на велике значіння економічних чинників в історії людськості взагалі, а з окрема в історії суспільної політики. Економічні чинники мають дійсно великий вплив на розвій історії, згадати тут хочби на технічний поступ, який цілковито змінив будову суспільного ладу.

Та головний її блуд полягає в тім, що вона в розвою історії заперечує існування духа. Основний блуд сеї теорії виказують сильні й наукові докази про існування Бога, безсмертної душі, факт, що матерія і все, що скінчене, самі від себе і через себе не можуть одержати свого буття. Дальший головний блуд теорії Маркса про матеріалістичне розуміння історії се повна односторонність. Блуд марксизму лежить в тім, що він узнає економічні чинники як одинокий мотор розвою людської історії. І ми признаємо стару правду, котрої не потребував аж Маркс відкривати, а котру дасться висказати короткою засадою: *primum vivere, deinde philosophari*. Правда, що економічні чинники се конечно умовина до висшого духового життя. Та се блуд, наче вони булиб одиноким творцем і мотором цілої людської ідеології, наче економічні чинники витворювалиб ідей: правні, моральні, релігійні, філософські й політичні. За те правда, що в історії розвою людськості найважніший чинник се якраз ідея. Історію творить чоловік своїми думками, очевидно не самовільно, але в границях, які Бог означає сам, або за посередництвом природи. В наслідок того стрічаємо такі явища, що чоловік (ідея) поборює й змінює господарські обставини, незгідні з його поглядами. І так на знесення невільництва й обмеження лихви вплинула якраз християнська ідея.

¹⁾ Енцикл. Q. а. стор. 32.

На нестійність теорії Маркса про матеріялістичне розуміння вказує вкінці і сам факт, що матеріялізм в другій половині XIX. стол. цілковито погребано. Сьогодні нема вже між здорово думаючими людьми крайних матеріялістів, на матеріяліста дивляться сьогодні як на диво. Тимчасом противний матеріялізмови філософічний напрям, католицизм здобуває собі щораз більше визнавців.

Як матеріялізм взагалі з наукової точки погляду оказується цілковито нестійний, так не видержує критики з окрема твердження, наче ціла історія людськості се історія класових борб. Факт когрого ніхто не може заперечити, що історія є історією також мира та спокою, та що творчим чинником в історії не боротьба, а праця. Доби добробуту й господарського поступу припадають в історії на часи спокою, а не війни ¹⁾.

Ложна також теорія Маркса „про вартість і додаткову вартість“. Передовсім неправдивим є твердження Маркса, що вартість товарів залежить виключно лиш від людської праці.

Вартість товарів залежить від різних обставин, як: рідкість товарів (склянка води в потягу), вплив часу й ділання природи (шампанське вино дорожше від звичайного, давне від нового), вартість сирого матеріялу (срібний-золотий годинник), а найважливіше від споживної вартості, себто здатності продукту заспокоїти ту чи іншу потребу. Означення заміної вартості залежне у великій мірі від споживної вартості і для того в суспільності мають заміну вартість тільки пожиточні товари. Коли хто навіть з найбільшим накладом праці зробивби черевика з паперу, не мігби їх продати, бо вони не мають споживної вартості.

На доказ, що вартість товару не залежить від споживної вартості але тільки від праці, наводить Маркс, що є на світі річи, котрі мають найбільшу споживну вартість (воздух, вода) а не мають жадної заміної вартості. На сей закид треба відповісти: Щоби споживна вартість мала заміну, до сего треба певних умовин. Треба, щоби дана річ могла перейти у виключне посідання одного чоловіка, та щоб не находилася в такій кількості, щоб могла стояти до довільної розпорядимості кожного чоловіка ²⁾. Возьмім під увагу один з многих прикладів,

¹⁾ Докладнішу оцінку теорії Маркса про матеріялістичне розуміння історії знайдуть читачі в таких творах, як: P. V. Cathrein: „Der Sozialismus“, Freiburg in Br. 1923. стор. 94-127; D-r H. Getzeny, l. c. стор. 103-118; P. Szepper: „Conspectus generalis oeconomiae socialis“, Romae 1927, стор. 44-45; X. D-r A. Szymański: „Zagadnienie społeczne“, Lublin 1929, стор. 188-195; о. Йосиф Бідерляк: „Суспільне питання“, Львів 1910, ст. 74-77.

²⁾ В пралісах полудневої Америки не має дерева жадної заміної вартості, бо його там ніхто не уживає (деревом не палять) і кождий має його там так подостатком, як у нас води.

що їх тут можна навести. Купець спровадив з Америки много кораблів дерева і то різного рода. Від чого буде залежати його замінна вартість (ціна)? Чи тільки від праці? Як замінна вартість залежалаб виключно від людської праці, в такому випадку всі роди різного дерева продавалосяб по однаковій ціні. Тимчасом так не є. Ціна залежить від споживної вартости. Треваліше і ліпше дерево (кедр, дуб) платиться дорожше, чим слабше дерево (сосна, смерека). Отже неправдиве твердження Маркса, що вартість товарів залежить виключно від праці. З упадком теорії Маркса про вартість, упадає рівночасно і теорія про т. зв. додаткову вартість, бо сю теорію випроваджує він з попередньої.

Крім сего треба сказати, що відносно теорії т. зв. додаткової вартости виходить Маркс з цілковито блудного założення, а саме: праця се товар, котрий можна чи то продати чи купити. Заложення Маркса ложне. Передовсім праця се не лиш товар. Праці не можна відлучити від людської особи, для того як людської особи так і праці не можна ні продати, ні купити. Се противиться природним законам. А дальше, робітник тільки тоді має право до цілого продукту своєї праці, як його витворює у власному імені. Колиж він, на основі довільної угоди найму працює для другого, має право тільки до справедливої платні ¹⁾.

Сам марксизм і сей соціалізм, котрий на нім опирається позістає в явній суперечности з католицькими засадами, тому їх св. Отець Пій XI. відкидає. Передовсім соціалізм „не знає тої високої ціли чоловіка й суспільности і не числиться з нею, в думці, що суспільність має тільки утилітарні ціли“. Сего рода соціалізм думає, що „люди в справах продукції зобов'язані до посвяти й повного піддання суспільности. Що більше, посіданню як найбільшої кількості предметів, що улекшують життя, приписується таку вагу, що висші добра чоловіка, навіть свободу, жертвується й посвячується в інтересі можливо раціональної продукції“ ²⁾.

Рівнож відкидає св. Отець деякі особливіші напрями соціалізму в Німеччині, як незгідні з католицькими засадами, а саме: релігійний S. Tillich-а і психологічний Н. de Man-а, бо вони опираються на безбожних основах гегеліанізму й неокантизму.

Після подання загальної оцінки марксизму з його головними напрямками, осуджує св. Отець Пій XI. „з найбільшим

¹⁾ Пор. Cathrein, I. c. стор. 129-150; Szepper, I. c. стор. 356-362; Szymański I. c. стор. 130-134; Getzeny, I. c. стор. 119-136; Бідерляк I. c. стор. 80-84.

²⁾ Енцикл. Q. а. стор. 33.

болем“ в серцю тих, котрі не здержують поширення пропаганди „безбожного й нечесного“ комунізму з його нагальним й кровавим переворотом на цілий світ.

Тих знова людей, котрі опинилися в таборі соціялістів „з цілою щирістю“ запрошує, щоби вони вернули до матірнього лона Церкви. До тих нещасних і зведених синів, що так дуже віддалилися від правди й спасення, промовляє Пій XI.: „Колиб вони схотіли послухати Нашого голосу! Колиби вернулися туди, звідки вийшли, в батьківський дім і полишилися там, де їх властиве місце, а саме в рядах тих, котрі слухняні вказівкам Льва, які Ми так торжественно повторили, та зєдинені сильно справедливістю й суспільною любовю, працюють над відновою суспільности в душі Церкви“ ¹⁾.

(Продовження слідує).

¹⁾ Енцикл. Q. а. стор. 35.

о. Теодозій Галущинський ЧСВВ.

Апостольські покликання в євангеліях

(Продовження)

III. Покликання Матей

Мт. IX, 9-13; Лк. V, 26-32; Мк. II, 13-17.

1. Євангельські тексти

Мт. IX, 9-13.

Коли Ісус перехо-
див звідтам, поба-
чив чоловіка, що
сидів на митниці,
на імя Матей і
сказав йому: Иди
за мною. Встав і
пішов за ним.

Сталося, коли він
сидів за столом
в домі, се прийшли
многі митарі і грі-
шники та засіли за
стіл з Ісусом і його
учениками. А фари-
сеї побачили й ска-
зали до його учени-
ків: Чому ваш учи-
тель їсть з лице-
мірами та грішни-
ками?

Він же почув і від-
повів: Не треба здо-
ровим лікаря, а не-
дужим. Підіть і на-
вчіться, що є: Ми-
лості хочу а не
жертви. Я не прий-
шов призвати пра-
ведників, а грішни-
ків.

Мк. II, 13-17.

І вийшов знов над
море й весь нарід
ішов до нього і
навчав їх. І пере-
ходячи побачив Ле-
вія Алфеевого, що
сидів на митниці й
сказав йому: Иди
за мною. Сей встав
і пішов за ним.

Сталося, як сидів
у його домі за сто-
лом, много митарів
та грішників засіло
разом з Ісусом і
його учениками; бо
много було таких,
що ходили за ним.
А книжники й фа-
рисеї побачили, що
їв з митарями й
грішниками, гово-
рили його учени-
кам: Чому з мита-
рями й грішниками
їсть і пе ваш учи-
тель?

Почув се Ісус сказав
їм: Не треба здоро-
вим лікаря, а недужим.
Я не прийшов
призвати праведни-
ків, а грішників.

Лк. V, 27-32.

Відтак вийшов і по-
бачив митаря на
імя Левія, що си-
дів на митниці і ска-
зав йому: Иди за
мною. І покинув усе,
встав і пішов за
ним.

Справив йому Ле-
вій велику гостину
в своїм домі й бу-
ло много митарів
та інших, що з ним
сиділи.

Негодували фари-
сеї й їх книжники
й казали до його
учеників: Чому з ми-
тарями й грішника-
ми їсте та пете? У
відповідь сказав їм
Ісус: Не треба здо-
ровим лікаря лиш
недужим. Я не прий-
шов візвати пра-
ведних, а грішних
на покаання.

Мало котру євангельську подію подають синаптики так згідно й з зазначенням тих самих обставин, як саме покликання Матея. Заходить лиш ріжниця в поданню імени нового ученика між Мт., а Мк. і Лк., про що пізніше буде мова; крім того одинокий Мт. у відповіді Ісуса фарисеям наводить слова пророка Осії VI, 6: „милости хочу а не жертви“.

2. Матей — митар.

Сей новий ученик, котрого тут перший раз стрічаємо, се Матей — митар.

З порівняння євангельських оповідань у синаптиків про покликання Матея легко завважити, що лиш сам автор першого євангелія називає себе Матеем, коли Марко й Лука дають йому імя Левій; надто Мк. подає імя його батька, Алфея, котрий одначе зовсім відмінний від Алфея, батька Якова молодшого (Мт. X, 3; Мк. XVIII; Лк. VI, 15). Тотожність Матея з Левієм не підлягає жадному сумнівови. На се вказує повна згідність оповідань трьох синаптиків про його покликання серед точно тих самих обставин; крім того хочби лиш у Новім Завіті маємо багато примірів, що ті самі особи мають по два імена: Симон-Петро, Натанайл-Вартоломей, Савло-Павло, Йосиф-Варнава, Варсава Юст і пр. Був також звичай у жидів змінити імя з приводу якоїсь особливої події в життю.

Св. Єронім завважує, що з пошани для апостола Матея два другі євангелисти не називають покликаного його звичайним іменем, яке він сам надає собі, лиш називають його Левієм. Лиш сам Матей лишає собі се імя та ще крім того зазначає, що він митар ¹⁾. Правдоподібніша виглядає думка Янзенія, що він називався Левій, а по покликанню надав собі нове імя, Матей. Тому Мк. і Лк. дають йому звичайне імя, коли він сам з вдячності на ласку покликання змінив собі імя Левій на Матей, яке відтак стало його християнським іменем ²⁾.

Левій-Матей по призначенню був митарем. Митарів жиди вважали найбільше погордженою верствою людей. (Мт. XXI, 31 і пр.). Се легко дасться пояснити зі системи, яку в тих часах примінювано при стягнанню податків. Римляни в поодиноких провінціях винаймали податки на довший протяг літ. Лицарі знова не могли або не хотіли переноситися на цілі літа до далеких і варварських провінцій, лиш піднаймали відповідним тамошним горожанам. Звичайно одержували се люде багаті, з доброю опінією в державних кругах. Такі митарі, як їх називано, установляли в цілій провінції своїх урядників, низших митарів і ті мали право стягати податки. Розуміється, що робили се безглядно й часто

¹⁾ K. Haggeneу S. J. Im Heerbann des Priesterkönigs⁴⁵ III. ст. 67-68; Cornely, Introductio III. ст. 15 et. sequ.; Io. Knabenbauer, Comment. in Evang. s. Lucae² ст. 217-218.

²⁾ Етимологічне значіння імени „Матей“ (LXX Ματθαῖος) не є усталене. Св. Єронім переводить „donatus“ = дарований (Cf. de Lagarde, Onomastica sacra, Göttingae 1887; 62, 20; 70, 1; 173, 79 і пр.). За св. Єронімом пішли й новіші ерзетети, як: Corneliuș a Lapide, Scheeg, Schanz і пр. Гезеній знова (Thesau. ling. hebr. ст. 929) думає, що єврейська назва „Маттай“ се скорочене з „Матітай“ і означає: „дар Ягве“ — Теодор — Богдан. — Подібно пояснюють: Bisping, Fillion, Keil. Трете пояснення основується на сирійським перекладі, де імя Матей переводять на „Амітай“ т. з. „вірний“. — Cf. Io. Knabenbauer S. J. Com. in Ev. sec. Mat. ed. 2. I. ст. 2.

з порушенням справедливості, з кривдою людей, бо одиноким правило було, витиснути як найбільше гроша.

Жалі на митарів та на їх систему були загальні в римській державі. Та св. Йоан Хреститель не міг дати інших вказівок митарям, як щоб вони не ждали більше над те, що їм належалося (Лк. III, 12-13). Ніщо отже дивного, що митар-жид в очах свого народу, особливо фарисеїв, уходив за публичного грішника, за зрадника Божого народу й закону, бо йшов на руку чужим завойовникам і то в справі, яка найбільше доскулювала населенню. Митниця на жидівській землі, се збещення св. землі, а кожний митар, передовсім жид, був проступником і гіршителем народу. В талмуді стоїть виразно, що митар має бути виключений з релігійної спільноти вибраного народу. Звідси й висказ Ісуса Христа: „коли церкви не послухає, нехай буде тобі як поганин і митар“ (Мт. XVIII, 17)¹⁾.

Митниця, де урядовав Матей, знаходилася в місті Капернаумі.

Капернаум, положене на західній березі Генезаретського озера, знаходилося в давніх посіlostях поколінь Завулону й Нефталіма (Мт. IV, 13). В Старім Завіті про Капернаум нема згадки, зате тим славніше воно в Новім Завіті. Божественний Спаситель, відкинений Назаретянами, переніс свій осідок до Капернаума так, що в євангеліях се місто просто називається „його городом“ (Мт. IX, 1).

Ісус Христос вибрав якраз се місто на осередок своєї місянської діяльності, бо воно дуже надавалося до його замірів поширення благої вісти про небесне царство. Капернаум се торговельний осередок тодішньої Палестини; там сходилися люди з різних сторін, жиди й погане, свої і з далеких чужих країв. Надто через Капернаум переходив один з важних торговельних шляхів т. н. „морський шлях“, який лучив Мезопотамію і Сирію з Палестиною і Єгиптом. Тому саме в тім місті знаходилася важніша митниця (Мт. IX, 1; Мк. II, 14; Лк. V, 27).

Капернаум посідав також гарну синагогу, збудовану римським сотником (Лк. VII, 5). В тій синагозі часто проповідував Божественний Спаситель; там також мав Ісус звісну Евхаристійну бесіду (Йо. VI, 22-71). В Капернаумі зділав Христос дуже багато чудес і загалом ціла місянська діяльність Спасителя стала великим світлом, як се висказує євангелист Матей, наочний свідок: „Земля Завулонова й земля Нефталімля, морський шлях за Йорданом, Галилея поган; нарід, що сидів у темряві, побачив велике світло й тим, що сиділи в країні смерті, засіяло світло“ (Мт. IV, 14-16).

Та якраз в самім Капернаумі місянська діяльність Ісуса не найшла ні признання ні успіхів. Гордість та богатство мешканців не дозволили прийняти й увірити в убогого й покірного Месію. Тому й Божественний Спаситель, коли в останнє перед своєю страстю покидав „своє місто“, висказав такі пророчі слова: І ти, Капернауме, чи аж до небес вознесешся? — аж до ада зійдеш!“ (Мт. XI, 23).

Во істину страшно справдилися ті слова. В дуже короткім часі, ще по вознесенню Спасителя пропала й слава Капернаума й саме місто. Йосиф Флавій лиш раз принагідно згадує „Κώμην Κεφαρίων ἑρμηνον“.

¹⁾ Тас. Ann. 2, 42; Cicero pro Cn. Plancio q. — Jos. Flav. Antiqu. 12, 4, 1-5. — В т. н. сенаторських провінціях нагляд над податками належав до особного урядника, квестора; зате в прокураторських провінціях, до яких зачислялася також Палестина все залежало від римського прокуратора й через се при стягнанні податків діялися безкарно великі надужиття. Гляди: D-r Josef Felten, Neutestamentliche Zeitgeschichte I. ст. 155-156.

Значить, вже за його часів Капернаум зійшов на малозначуче село. Врешті зникло воно зовсім з лиця землі й так про нього всі забули, що й не лишилося в пам'яті людей навіть місце, де воно знаходилося. Щойно в найновіших часах відкопання звісної синагоги показало, що місто Капернаум лежало на західнім березі Тиверіядського озера, 5 км. на полудне від гирла Йордану, в місцевості, яка нині називається Тель-Гум¹⁾.

3. „Йди за мною!“

По чудесній ловлі риби й остаточнім покликанню чотирох учеників: Петра й Андрея, Якова й Йоана, Ісус переходив Галилею і голосив благу вість про Боже царство. В однім містечку, котрого назви євангелісти не подають, уздоровив прокаженого (Мт. VIII, 2-4; Мк. I, 40 45; Лк. V, 12-16). На всякий випадок сталося се на східнім березі Генезаретського озера, бо каже (Мт. IX, 1): „і ввійшов у човен, переплив і прибув у своє місто (до Капернаума)“. Там знова уздоровив розслабленого жилами на доказ, що Месія-Ісус має право відпускати гріхи, що серед фарисеїв викликало не лиш здивовання, але й згіршення. По сім чуді слідує покликання митаря Матея на ученика, відтак на апостола.

Сталося се так: Ісус наміряв удатися над берег озера й переходив попри митницю, де Левій, син Алфеїв, урядовав як митар. Поглянув²⁾ на Матея і сказав коротко: „Йди за мною“. Був се знова „погляд великої ласки, погляд повний маєстату, величі, лагідности й доброти; погляд, який досягнув до глибини душі митаря; погляд відвічного Божого вибору, який приніс з собою ціле море ласки; погляд всемогучости, що до існування кличе те, що не існує. Сей погляд упав на душу митаря неначе ясний, теплий промінь веснянного сонця на замерзлу землю й вона під його теплом розтаяла й покрилася чудною зеленню“³⁾. Такий животворний вплив відчула душа й серце Матея під поглядом Спасителя.

Тож коли при тім погляді почув лагідні, але могутні слова Божого поклику: „Йди за мною“, сейчас „покинув усе, встав і пішов за Ним“ (Лк. V, 28). „Таку готовість на зазив Бога бачимо у св. Йосифа, коли Ангел тої страшної ночі казав йому враз з Божим Дитямем і Матір'ю втікати до Єгипту (Мт. II, 21). Таку рішучість бачили ми у св. Петра і його товаришів рибалок по чудесній ловлі риби (Мт. IV, 22). Та тамтих Христос одушевив до апостольського покликання великим чудом. Тут вистарчав поклик і ласка покликання впала на митаря. Він з місця встає, лишає свій зарібок і великий маєток і йде за своїм

¹⁾ Назва „Капернаум“ означає: „місце або село радості“. Рабіни ложно переводять: „місце гробниці пророка Наума“. Деякі дослідники шукали положення старинного Капернаума в нинішній місцевості „Хан-Міне“ — мала пристань, положений даліше на полудне від „Тель-Гум“. Та викопання великої синагоги в Тель-Гум вказує майже без сумніву на тотожність з Капернаумом. — Cf. Leo Häfeli, Ein Jahr im Heiligen Land... ст. 190... і 219 і пр. A. P. Barnabé Meistermann O. F. M., Capharnaum et Bethsaide, Paris 1921; D-r S. Schuster u. D-r J. Holzammer, Handbuch zur Biblischen Geschichte 8 Aufl. II. ст. 159-161.

²⁾ ὁρᾶσατο — aliquid spectare cum admiratione, attentione; Cf. J. Knabenbauer, Com. in Ev. sec. Lc² p. 218.

³⁾ M. Meschler-Bernhard v. Acken S. J., Das Leben unseres Herrn Jesu Christi in Betrachtungen 14-16 Aufl. I. ст. 361.

Господом. Во істину, се було чудо ласки, яке може зділати лиш сам Бог. Бо грішне життя змінити сейчас на життя досконалости, позбутися всякого посідання й заховати строге апостольське вбожество й то в часі, коли ще ніхто не проповідав тих високих засад досконалого життя, се не було ділом плоти й крові, се було чудо ласки, більше як уздоровлення розслабленого. Там Христос уздоровив хору душу, тут митаря перетворив у апостола ¹⁾.

Він почув: „Йди за мною!“ Одно се слово — й стало йому ясно, що тепер він мусить покинути дім, заняття, родину, маєток і все та свою долю звязати з долею Месії, як се зробили інші ученики. Та за те одержить честь і радість приязни самого Спасителя, покликання апостольства, славу евангелиста. Се зовсім інші заняття як ті, що ними до тепер він займався: митниця, а судейський престіл над Ізраїлем; товари купців, а безсмертні душі; мита, а евангеліє — що за заміна; яке прегарне покликання! ²⁾.

Щоб належно оцінити значіння сего призвання і відтак обурення фарисеїв, треба мати на увазі те, що висше сказано про митарів загалом. Вистарчить пам'ятати, що митарі, се тоді найбільше зненавиджена й погорджена кляса людей ³⁾. І на такого митаря Месія кидає погляд ласки, завзиває його та з публичного грішника робить своїм учеником. Сей перехід виглядає на перший погляд як скок з темної ночі до ясного дня; з смерті до життя.

Ніщо отже дивного, що вороги евангелія й вільнодумна протестантська критика вказують на се нагле навернення Матея як на неприродне явище, яке не має в евангелію належного вияснення і психологічної основи.

В дійсности так не є. Певно, що чоловік не в силі вияснити собі могутости Божого поклику й ласки. Таких примірів наглого навернення маємо більше, ось хочби навернення Павла апостола. Мимо того звязь з попередніми оповіданнями й обставини, серед яких наступило покликання Матея, вказують, що се не сталося без жадного попереднього підготовання, як се видається на перший погляд.

Те, що знаємо з месіянського ділання Ісуса в Капернаумі, не могло бути без впливу на Матея. Певно, що об його уха відбивалися оповідання про великі чуда, які ділав Христос у Капернаумі й околиці. Він нераз бачив, як товпа людей тиснулася до того доброго Месії, щоб почути його науку й таку науку, якої до тепер ніхто не проповідав. Не виключене, що й сам Матей чув не одну з прегарних притч або бесід Спасителя і його слова падали на його душу, як зерно на добру землю. Вкінці се таке дивне уздоровлення розслабленого на доказ, що Син чоловічий має право відпускати гріхи, — чи не було воно зазивом до всіх інших грішників та чи не в одній душі могло розбудити тугу й бажання прощення? І коли той Месія, окружений товпою людей, наблизився до митниці, відтак звернувся з поглядом повним любови

¹⁾ K. Haggenev S. J. Im Heerbann des Priesterkönigs 4-5 Aufl. III. ст. 68.

²⁾ M. Meschler — B. v. Acken S. J. Op. cit. I. ст. 361-362.

³⁾ „Apud legis doctores et phariseos publicani iam ideo erant infames, quia ministri erant gentilium in damnum populi fidelis; peccatores autem apud eosdem dicebantur non solum ii, qui prava admitterent facinora decalogo vetita, sed qui ritus consuetudinesque Iudeorum liberius violarent, qui exempli causa gentilibus sponte se associarent et promiscue cum quibus vis commercia haberent...“ Cf. Io. Knabenbauer S. J., Com. in Ev. sec. Matt. ed. 2. I, ст. 358.

до всіма погордженого митаря і закликав могучим голосом ласки: „Йди за мною!“ — чи можна тут говорити, що се сталося без належного душевного приготування?¹⁾

Треба й те мати на увазі, що не все найгірші ті люде, що їх загально п'янують або вважають за грішників. Такі оцінки тим менше оправдані, коли походять від гордих та зловних людей, ще до того підправлені націоналізмом, а зверха прикриті плащиком поверховної релігійності. Ні один стан не робить чоловіка сам собою лихим або чесним. Лиш Спаситель глибоко й правдиво глядів у душу людей, тому покликав митаря просто з митниці на свого апостола, хочай уряд митаря мав таку лиху славу. Те що належить до минувшини, не все мусить бути перепорою в службі Христа.

Нема сумніву, що покликання Матея належить до надзвичайних покликань. Тай тепер нераз чуємо про такі надзвичайні покликання. Ось високий військовий нараз покидає світське, легке життя, кар'єру, гулящий світ та стає священиком або монахом. Там знова „фільмова зоря“ нараз ховається за монастирську крату. Тоді звичайно все дивується, кивають головами, критикують, гіршаться, бо ось Левій-митар став Матеєм-апостолом.

Матей належить до ряду т. н. пізних покликань. Він приносить з собою до гуртка простеньких рибалок зрілість віку, багатий життєвий досвід та освіту, яка відтак робить його спосібним до написання першого Євангелія. Такі пізні покликання повторюються раз ураз у Христівій Церкві й дають їй нераз дуже визначних людей як: Амврозія, Гофбавера, Кольпінга і інших. Не один з таких стоїть на базарі життя і відчуває в душі порив до висшого й може потребує одного слова заохоти від душпастиря, одного щирого зазиву: Ходи за мною! щоб і він пішов на святу службу для Божого царства²⁾.

Так се покликання Матея поучує, що на нікого не треба кидати каменем або тратити на нього надію, бо Бог може кожного вжити до свого царства³⁾. Тут бачимо також, як велике може мати значіння в духовнім провіді лагідне слово й ласкавий погляд.

4. Ісус у гостині в митаря і лицемірне згіршення фарисеїв.

Матей з вдячності та зі щирої радості приготував у своїм домі „велику гостину“ й запросив Ісуса й його учеників. Крім того Матей хотів попрощатися в останнє з своїми близькими й друзями по званню. Хочай таке діло само в собі не має нічого надзвичайного, все таки серед сих обставин вказує на шляхотне й вдячне серце покликаного ученика. Також участь Ісуса в сій гостині має глибокий змісл, так гарно

¹⁾ ... Cum Iesus iam diutius Capharnaum versatus esset et miracula patrasset, omnino supponi potest Matthaeum eiusmodi vidisse, etiam multa de Iesu audivisse, forte iam saepius eius interfuisse praedicationi; unde animo iam erat aliqua ratione praeparatus ad invitationem Iesu prompte amplectendam. Adde quod praeterea monet S. Hieronymus: „certe fulgor ipse et maiestas divinitatis occultae“ quae etiam in humana facie relucebat, ex primo ad se videntes trahere poteret aspectu... — Io. Knabenbauer, Com. in Ev. sec. Matt. ed. 2. I. cr. 357.

²⁾ A. Huonder, Zu Füßen des Meisters 11 — 12 Aufl. cr. 66-68.

³⁾ S. Chrysologus: eum publicanum Dominus ad apostolatus fastigium evocat et extollit, dat manum lapsis, spem restituit desperatis, reddit vitae quos sibi iam mors delinibat addictis... Cf. Io. Knabenbauer S. J., Com. in Evang. sec. Matt. ed. 2. I. cr. 357.

виражений в Откровенню словами: „Се стою під дверми й стукаю. Коли хто почує мій голос і відчинить двері, ввійду до нього і вечерятиму з ним, а він зі мною“ (III, 20). Се радість Спасителя з навернення грішника й заপুরка дальших великих ласк.

Як згадано, на тій гостині були також знакомі Матея, передовсім митарі. Крім митарів були також інші други Матея; головню люде, які не багато робили собі з фарисейських поглядів та їх пересадних приписів. Мк. і Мт. називають їх: „митарі та грішники“, розуміється у зміслі фарисейських поглядів, щоб вказати на притоку їх згіршення. Лк. знова опускає назву „грішники“, а загально каже: „було много митарів та інших, що з ним сиділи“.

Мк. додає ще одну характеристичну рису запрошених гостей у Матея. Він каже: „бо много було таких, що ходили за ним“ т. з. Ісусом (Мк. II, 15). Ті слова не треба відносити лиш до митарів, неначе між митарями Ісус мав много учеників; лиш загально до запрошених гостей, між якими було багато Христових учеників. Було се при кінці цілорічної діяльності Спасителя в Галилеї, нічого отже дивного, що Христос потягнув за собою багато людей доброї волі.

Та фарисеї і книжники не могли глядіти спокійно на поступок Ісуса, що він без жадного застереження прийняв гостину у митаря і то серед такого товариства, яке там найшлося. Що з митаря став ученик, що грішники шукали ратунку, на се сі „праведні“ не мали ні зміслу зрозуміння, ні доброї волі. Вони для „грішників“ не мали інших почувань крім погорди й осудження.

Коли Христос відпустив розслабленому гріхи, фарисеї ще тоді не відважилися просто виступити проти Ісуса, лиш на разі в серці укривали своє обурення і негодування. Та Христос своєю всевідучістю відкрив їх „лукаві помисли“ і чудом ствердив свою власть прощання гріхів. Тепер ті самі фарисеї вже явно оскаржують Спасителя. Та зі своїм оскарженням не звертаються просто до Ісуса, лиш до його учеників. В сьому крилося лицемірство й злобна хитрість. Вони знали, що ученики не легко зможуть оправдати поступок свого Учителя, а їм знова лекше прийде переконати недосвідчених учеників, що так не годиться поступати, як зділав Ісус, та що се викликає оправдане згіршення. Так се питання звернене до учеників крило в собі обжалування Учителя¹⁾.

На піднесений закид фарисеїв відповів сам Божествений Спаситель та вказав аж на три великі спонуки, які не лиш оправдують цілковито Його спосіб поступовання, але надто показують, що се належить до великого й святого завдання Месії; при тім також відкрив погану облуду фарисеїв.

Вже пророк Єзекиїл вкладає в уста Месії ось такі слова печальности над заблуканими й недужими: „котре заблудило, я відшукаю; котре відлучилося, заверну; поранене перев'яжу, недуже вилічу.. буду їх пасти по правді“ (XXXIV, 16). Так Христос називає себе лікарем і його місце там, де найтяжше хорі по-

¹⁾ S. Paschasius... „primum infirmos adhuc adeunt discipulos, quia non audent aperte magistrum reprehendere, quod nec seipsos intelligant nec eum quem calumniari conantur; nesciunt miseri quod nemo sine peccato, et si peccatoribus non communicaret, nemo vita dignus esset...“

требують його помочі. Саме ті недужі очікували й бажали такого Месії, щоб звільнив їх від невиносимого тягару гріхів. В такім разі деж той Месія має знаходитися, як не між грішниками! А ті грішники, се цілий людський рід, як гарно пояснює св. Августин: „недужий весь людський рід не смертю тіла, а гріхами; лежить великий хорий на цілому світі від сходу сонця до заходу. Щобвилічити того великого недужого зійшов всемогучий лікар; унизив себе аж до смерті тіла неначе до постелі конаючого“¹⁾.

Вправді фарисеї вважаються за „праведних“ і в тім саме їх осудження²⁾. Се того рода „праведність“, яку так строго осуджували старозавітні пророки. Вже тоді їх батьки цілу релігійність основували на зовнішнім культі та всякого рода зовнішніх приписах закона, а не дбали про чистоту серця, про милосердя та любов. Тому й пророк Осія кликав: „Та що вчиню тобі, Ефраїме?, що вчиню тобі, Юдо? — Чеснота ваша мов та мрак ранішна, мов роса, що зникає скоро!.. Я бо милости хочу, не жертви, а знання Бога миліше мені над всепалення.. Много жертівників про гріх Ефраїм побудував та на кару йому ті жертівники вийшли... Вони приносять мені в жертву мясо, щоб самі його їли; Господеві вони негодні; безбожність їх ніколи з думки не сходить... (Осія VI, 4-6; VIII, 11-13). Тепер те саме повторюється. Прийшов Месія ратувати те, що погинуло й знова провідники народа, фарисеї і законоучителі, майже неутомимі в приготуванні жертв та до смішности пересадні в заховуванні не лиш приписів закону, але й людських передань; зате без милосердя для ближніх, без співчуття для заблудших. Саме той брак любови се причина, що вони не в силі зрозуміти й пізнати Месії, а навпаки ще гіршаться ним. Тому Христос повторює їм пересторогу пророка: „Милости хочу, а не жертви“³⁾.

Месія „не прийшов призвати праведників, а грішників“ (Мт. IX, 13), тому свою проповідь зачав закликом до покаяння (Мт. IV, 17). Тим вказує Христос дорогу до серця грішників, проголошує нове мірило на поняття праведности. Загальні поняття Ізраїля вважали приставання з грішниками й упавшими за недостойне й таке, що сквернить чоловіка: та Христос опрокидає ці скривлені поняття і своїм поступованням показує, що ратування грішника з його недолі, се найгарніше й головне діло Месії⁴⁾.

„Не потребують здорові лікаря, лиш недужі...“ (Лк. V, 32). Чи чуєш се, душпастирю? А як ти поступаєш? Головно займаєшся здоровими й праведними. Кілька побожних жінок і старших побожних мужчин, ще кілька дітей, ось і всі твої вівці. Все лиш за ними ходиш й вони, розуміється, не роблять тобі багато жури, ніяких кло-

¹⁾ Sermo 87. cap. 11. Migne Patr. lat. XXXVIII, cr. 537.

²⁾ Kein Mensch ist vor Gott gerecht, sondern alle sind arme Sünder und haben darum den Erlöser nötig. Wer sich indes selbst für gerecht hält, ist schlimmer daran als der Sünder, der seine Erlösungsbedürftigkeit einsieht und deshalb den Erlöser aufsucht und sich von ihm erlösen lässt. Der hochmütige Gerechte täuscht sich selbst und verschliesst sich die Möglichkeit Heilung zu finden für Krankheiten, die er sich nicht ge- steht und sorgfältig auch dem Arzt verborgen hält. — Cf. Hermann Clader S. J. — In der Schule des Evangeliums Aufl. 3-4. II. cr. 257-258.

³⁾ J. Knabenbauer S. J. — Com. in Evang. sec. Matt. ed. 2. I. cr. 359.

⁴⁾ D-r Pet. Dausch, Die drei älteren Evangelien, Aufl. 2 cr. 166.

потів, ані заходів. Та „митарів і грішників“, або сказати по модерному, вільнодумних освічених людей, що стоять далеко від церкви й відчужених, лишається так легко на боці, хочай між ними не один щирий та чесний, як деякі митарі в євангелію. Та вони за мало побожні для священика. Він уникає їх й вони чужі для нього. Се може бути вигідна політика, але не Христова“ ¹⁾).

Тому такий напрям в душпастирстві, який все лиш підчеркує стонення від світа, та „ідеал“ священичої діяльності обмежує до церкви, захристії, а найдалше до ложа хорого, ніколи не може покликуватися на примір Христа Спасителя. Христос вправді не від світа, але він жиє у світі й для світа. Він удається до хат убогих, не минає також богатих і палат вельмож. Ніколи одначе не обмежується виключно до „праведних і побожних“, лиш кличе та шукає грішників, щоб привести їх до покаяння. „Я не прийшов візвати праведних, а грішних на покаяння“.

¹⁾ A. Huonder, Zu Füßen des Meisters Aufl. 11-12. I. ст. 69-70.

Значіння Замоїського Собору в історії унії

(Дальше).

III. Про св. Тайни і їх строєння. Можна сміло сказати, що замоїський Собор звернув найбільшу увагу на належне й достойне строєння св. Тайн. „Cum in Ecclesia Dei nihil sanctius aut utilius, nihil excellentius aut magis divinum habeatur quam Sacramenta ad humani generis salutem a Christo Domino instituta...“, сим пригадує Собор священикам, щоби приступали до строєння св. Тайн з найбільшою побожністю, чистотою душі і добрим наміренням, та щоби поучували вірних про значіння поодиноких св. Тайн.

Велику вагу кладе Собор на однообразність в обряді. Він велить задержати „обряди, які нам передали Вітці і які маємо передати пізнішим поколінням“ (Synodus..., стор. 76). „Atque, ne ulla in Divinorum peragendorum ordine sit confusio aut discordia etc., ut omnes uno eodemque inoffenso pede ambulemus atque idipsum dicamus omnes perfecti in eodem sensu atque sententia“, поручає Собор, послуговатися однаковим Требником „nihil ei addendo nec quidquam ex eo detrahendo“. За-разом уложення Требника поручив Митрополитови, який має також вистаратися о одобрєння Ап. Престола, відтак видрукувати й розіслати всім єпископам та священикам. І дійсно справленням Требника занялася 1730-32 рр. згадана вже папська Комісія¹⁾.

Священики мають стало перебувати в своїх парохіях, щоби кожної хвили могли уділити св. Тайн. Особливо не повинні лишати вірних в часі ріжних пошестий, але тоді саме збільшити свою ревність наслідуючи Христа, який з любови навіть душу свою положив за вівці. До строєння св. Тайн нехай приступають з чистою совістю, уділяють їх лише своїм парохіянам в своїй парохії, а деінде, або чужим парохіянам, за дозволом місцевого пароха або в крайній konieczности. Хтоби поступив інакше, чекає його суспенза та інші тяжкі кари.

1. *Хрещення*, се двері до христ. життя і основа прочих св. Тайн. Належить хрестити чистою природною водою, уживаючи форми, яку приписав Євген IV. для Вірменів (і якої наша Церква дотепер уживає. „Амінь“ належить сказати на

¹⁾ Сей Требник випечатано перший раз щойно 1739 р. в Уневі, за Митрополита Атаназія Шептицького. Перемишське видання Гр. Шашкевича появилoся в 1876 р.

кінці а не по кожій Особі Пресв. Тройці, щоби не здавалося, що в Бозі є також три природи ¹⁾).

„Caeremoniae in eiusdem Sacramenti administratione nullae adhibeantur praeter eas, quae a maioribus nostris institutae nobisque traditae, in Orientali Ecclesia servatae fuerunt ac in novo Rituali edendo exprimentur. Reliquas temere introductas et in Ritualibus quibusdam forsitan scriptas aut impressas praesens Synodus reiiciendas omnino esse decernit“.

Уділювання св. Хрещення належить до пароха, який може делегувати іншого священика. „In casu tamen necessitatis“ може се довершити навіть жінка. Тому парохі мають навчати нарід, а особливо повитух, як належно хрестити немовлят, які знаходяться в небезпеці життя. Форма хрещення *sub conditione*: „Si est baptizatus servus Dei N., iterum non baptizetur, et si nondum est baptizatus, baptizetur etc“. Священик, що хрестить дітий лат. обряду, не може їх миропомазувати.

Звичайне місце хрещення се парохіяльна церква. В приватних домах можна хрестити в зимі, або коли до церкви далеко й дитина хора, також в інших виїмкових випадках. При хрещенню повинні бути хресні родичі. В російській Церкві уживають лише кума або куму. Собор вичисляє, кого можна брати на хресних родичів. Парохі мають точно вести метричальні книги. З огляду на належне почитання Найсв. Тайни Евхаристії, Собор зносить дотеперішній звичай причащати новоохрещених немовлят Найсв. Кровю „*dummodo id sine scandalo fieri possit*“ ²⁾). Поступає отже дуже обережно й старається оминуту всяке можливе згіршення.

Постанови Замойського Собору відносно Тайни хрещення і його обряд доцільні, розумні й дуже практичні і зовсім згідні з духом Церкви так, що навіть православні не дуже то проти них виступають. Виїмок становлять Греки, які узнають хрещення лиш через потрійне занурення, а охрещених через по-

¹⁾ Про три Божі природи навчали саме тоді Филиповці.

²⁾ Почавши від апостольських часів хрещення правильно уділювано в назначені дні. Се тоді, коли в нас на Літургії співаєтьс замість „Святий Боже“: „Елици во Христа хрестистеса“. Здорових та дорослих хрещено через потрійне занурення. Коли занурення було неможливе, або коли хрещено хорого тоді поливано або кроплено водою.

Також з кінцем першого століття помазували катехуменів елеєм оглашених, уживали обряду відречення діавола і приречення Христови та домагалися визнання віри. Новоохрещений одержував білу одіж, брав участь в Службі Божій і приймав св. Причастя. Тертулія згадує про хресних родичів. Сейчас по хрещенню уділювали миропомазання.

В середніх віках прийнялося на Заході хрещення через поливання. Хрещення через занурення удержалося якийсь час на Заході лиш в медіолянськім обряді. Західні собори XIV-XV в. приписують хрестити дітий сейчас по народженню.

В російській синодальній Церкві обряд хрещення майже 3 рази довший як у нашій. В церкві засвічують усі свічки. Священик у ясных ризах кадить довкруги хрестиль-

ливання деколи перехрещують. Перший чинив се Керулярій. За те як російська православна Церква узнає хрещення даної особи через поливання за важне, тоді й Греки таку особу вже не перехрещують! Як видно, православні самі не знають чого хочуть і нераз з маленької дрібниці і то безпідставної, роблять догматичну квестію. А самі заводять чимало такого, чого в Церкві передтим не було. Не треба забувати, що синодальний російській Церкві старовіри роблять подібні закиди як синодальна Церква нам. Послухаймо, що говорить про се російський архієпископ Філарет Гумілевський: „Историческія изслѣдованія богослуженія важны и дороги для св. Церкви тѣмъ, что они выводятъ на свѣтъ несостоятельность убѣжденій о. Аввакумовъ. Для этихъ людей извѣстные имъ уставы — исконный и неподвижный уставъ. Отъ чего это такъ? Отъ того, что имъ вовсе неизвѣстна исторія церковной жизни, а вмѣстѣ съ тѣмъ занятые собою они дорожатъ своимъ. По историческимъ изслѣдованіямъ ясно и несомнѣнно, что св. Церковь относительно обрядовъ богослуженія дѣйствовала съ разумною свободою: принимала новые порядки служенія по ихъ благотворному дѣйствию на людей и потомъ замѣняла ихъ другими, когда видѣла, что прежніе порядки не совсѣмъ полезны и нужны другіе. — Она, какъ и въ другихъ случаяхъ, не дозволяла быть судьями-властителями тѣмъ, котрымъ порядокъ апостольскій указывалъ быть учениками, а не учителями: но не дозволяла и себѣ самой сна безпробудного, а зорко смотрѣла за нуждами времени и постоянными нуждами души. Теорія церковнаго богослуженія, не опирающаяся на историческихъ данныхъ, — ложная теорія сама въ себѣ и вредная по послѣдствіямъ. Тутъ гуляетъ произволь, наводящій туманы и на умъ и на сердце“ (Ист. обзоръ... стор. 4-5). В IV ст. перевів деяку реформу в богослуженнях св. Василій Великий і тому чимало мав клопоту „съ мнимыми ревнителями старыхъ обрядовъ“. Св. Василій В.

ницію і відмовляє з діяконом довгі молитви на освячення води і елея оглашених. Відтак занурює дитину тричі в прямовісній поставі, лицем звернену на схід і притім говорить: „Крещается раб Божій (імк) во імя Отца, аминь, і Сина, аминь, і св. Духа, аминь, Нині і присно і во віки віков, аминь“. Відтак обмиває руки і співає з людьми 3 рази 31 псалом. Відтак убирає дитину в приписану білу одѣж, миропомазує її і править звичайно Службу Божу, в часі якої причащає дитину. Осьмого дня проносять дитину знова до церкви. Священик молиться над нею і замочивши в воді кінець пояса і пеленок дитини, кропить її водою кажучи: „оправдался еси, просвітился еси, освятился еси, омылся еси іменем ГНІХ. і Духом Бога нашего“. Замочивши губку в воді аж тоді (1)тирає св. миро кажучи майже ті самі слова, що перед тим. Відтак постригає „крестообразно“ дитину серед відповідних молитов.

На Сході хрестять дітий 20, 40 а навіть (як Копти) 80-го дня по народженню. Одні через занурення, другі (як Сирійці й Мелхіти) через занурення по груди і поливання. Обряд хрещення у Халдеїв має зовсім вид Служби Божої з тою лише ріжницею, що обряди Найсв. Евхаристії заступають обряди хрещення.

закинув своїм противникам, що вони проціджують комара й за свій упір повинні радше стидатися, бо хоч зберігають пильно старі устами св. Григорія чудотворця, то чимало в них недостаточного. „Такъ мудрый кесарійскій пастырь разаридалъ о старомъ и новомъ обрядѣ! Такъ вразумлялъ онъ тѣхъ людей, которые за обряды, за буквы готовы разторгать союзъ Церкви... и что обряды вводила въ Церковь не судейская ограниченная воля..., но вводила мудрая любовь, вникающая въ нужды человѣческія — какъ общія, такъ и принадлежащія тому или другому времени; они бы увидѣли что и учрежденія, одобренныя примѣромъ такого учителя, каковъ Григорій чудотворецъ, не признаны св. Василиємъ за непремѣнныя и неизмѣнныя“. Зміни, які завів св. Василій В., чи які заводить св. Церква, се „приложеніє къ нуждамъ человѣческимъ“ тому й св. Василій В. „заботился ввести въ чинъ церковнаго богослуженія правила, сообразныя съ нуждами времени его“ (тамже, стор. 99-101).

Тому безпідставні закиди деяких авторів, що замойський Собор змінив „чистий, східний обряд“. Нехай докажуть, що 1) обряд взагалі незмінний; та 2) що православна Церква в нічім не змінила обряд¹⁾.

2. *Миропомазання*. У східній Церкві уділяють св. Тайну миропомазання сейчас по хрещенню парохі „*extraordinario jure et delegata ab episcopo facultate ex Apostolicae Sedis dispensatione*“. Як св. Тайни хрещення так і св. Тайни миропомазання не вільно повторяти. „*Materia remota*“ миропомазання се св. миро, яке посвячує єпископ у Великий четвер; „*materia proxima*“ се помазання св. миром, при чім має зберігатися до теперішнього обряду нашої Церкви. Форму становлять слова „Печать Дара святаго Духа, амінь“, які лише раз належить вимовити. Слова „печаті і дар...“, які находилися в деяких львівських требниках, належить справити. Кожного року парохі мають уживати свіже миро, а старе спалити і попіл зісипати до „*sacrarium*“. Тому, що св. миро се не звичайний елей, але як каже св. Кирил єрусалимський: „*Christi Charisma et Spiritus Sancti praesentia Divinitatis illius effectivum*“; тому належить

¹⁾ Від приклонників православних обрядів можна почути звичайно дві відповіді: 1) як наш обряд буде зовсім подібний до православного, тоді православні скорше навернуться; 2) всякі зміни в нашій обряді основуються на тім, що наш обряд латинізується. Тому всякі „латинські додатки“ належить викинути з нашої Церкви.

На се відповідаємо: Ап. Престол шанує всі обряди. Тому й наші священики, які працюють чи наміряють працювати над єдиненням православних, примінюють до їх обрядових форм.

Очищувати обряд з „латинських додатків“ се значить цофатися бодай 300 літ назад до часів перед берестейською унією. Так очищений обряд буде хіба чистий анахронізм.

обходитися з ним з великою пошаною. Не годиться переховувати св. миро в скляних, глиняних чи мідяних посудинах, лише в срібних або цинових і передержувати „in decenti ecclesiae loco“, а ніколи в приватних домах. Хто поступивби інакше заплатити грошову кару на церкву і інші¹⁾.

3. *Найсв. Тайна Евхаристії*. Як загалом на Сході, так у нашій Церкві почитання сеї Найсв. Тайни було досить занедбане. Як звісно подекуди ще й тепер люди віддають більшу честь образам, як самому Христови, укритому під видами хліба й вина в тій Пресв. Тайні. Тому Замойський Собор рішив повернути почитання Найсв. Тайни і оживити віру в присутність Христа на наших престолах.

Священикам приказав правити лише на квашенім пшеничнім хлібі і то під карою суспензи й утрати уряду. Видко, що деякі правила на неквашенім хлібі як у лат. обряді. Жертовий хліб мають священики приготувляти дома, а не купувати у жидів. Також мають дуже уважати, щоби вино було „ex uvis expressum“, не квасне, не зіпсуте, без домішок. Форма освячення, се слова Христа: „Сіє єсть Тіло моє, еже за ви ломимое, Сіє єсть Кров“, і т. д., як се вирішено було на фльорентійським Соборі. Отже не Епikleза, як се твердять за Николаєм Кавасілем нинішні православні. Священик має збудити добре намірення. Частинці належить освячувати і причащати ними вірних. Маленьких дітей не причащати, бо вони мають ласку освячаючу через св. хрещення, а Найсв. Евхаристія не є конечна для них до спасення. Причащати належить таких дітей, що вже прийшли до уживання розуму і тоді треба вперед запевнитися, чи вони свідомі, кого приймають до свого серця.

Незєдинені та деякі східні католики впровадили досить дивоглядний звичай переховування Пресв. Евхаристії в кивоті: У Великий четвер освячують великого агнця; замочують в Найсв. Крови, відтак сушать і труть на порошок, який тримають через цілий рік для причащання хорих. Щоб хорий міг лекше спо-

¹⁾ Уділювання св. Тайни миропомазання належить властиво до єпископів. Про се свідчить обставина, що лише єпископ посвячує миро. Така загальна практика цілої Церкви. На Заході миропомазує з правила лиш єпископ; хіба в далеких місійних краях за дозволом Ап. Престола, священик. На Сході загально миропомазують священики. Се дасться пояснити тим, що в перших віках східні єпископи дуже часто відбували Собори, тому й мусіли часто делегувати священиків. З часом увійшло се в звичай, на який виразно згодився Ап. Престол на Соборі у Фльорентії.

В російській синодальній Церкві, священик наложивши на охрещеного приписану білу одєжу, говорить відразу „Благословен еси Господи Боже вседержителю. істочниче...“ і миропомазує. На „елици“ обходить з кумом (-ою), яка держить на руках дитину, 3 рази тетрапод. Дальші молитви й обряд як і в нашій Церкві з тою ріжничею, що священик говорить до кума (-и) довге „увіщаніє“ на тему його обовязків хресного батька.

жити, доливають за кожним разом трохи вина. В такім спорошкованім св. Причастю Найсв. Кров певно не лишилася, бо вид вина уступив. Але й види хліба, особливо в вогкій церкві, плісняють і псуються і тому нераз трапляється, що хорий місто св. Причастя одержить звичайний хліб і то зіпсутий.

Замойський Собор зніс дотеперішній звичай освячувати агнца в Великий четвер і приказав змінити Найсв. Тайни в кивоті що 8-15 днів і то під дуже тяжкими карами. Також дуже точно приписав, як нести Найсв. Тайни до хорого чи то публично чи укрито. Св. сосуди мають бути чисті, приличні і з дорожшого металю. Найсв. Тайни належить переховувати в замкненім кивоті на головнім престолі. Перед Найсв. Тайнами має горіти вічна лямпа бодай у неділі і свята. Не можна причащати явних грішників і тих, що поза кат. Церквою ¹⁾.

Відправлювання Служби Божої. Собор настає, щоб зберігати звичаї й обряди нашої Церкви. Тому не вільно нашим священикам правити на опрісноках під утратою офіції et beneficij. Не вільно під тяжкими карами посилати до костелів освячених в церкві частиць, щоби там лат. священики причащали вірних гр.-кат. обряду. Під карою суспензи заборонив Собор правити Службу Божу в приватних домах без дозволу Ординаріату. На дозвіл знова треба дуже важної причини.

Перед Службою Божою священик повинен бути натще від півночі і мати чисту совість. Проскомидію має правити цілу сам священик убраний у всі ризи, які мають бути чисті й неподерті. На престолі повинні бути три обруси; з тих один може бути поединчий, а другий подвійний. Між середнім і верхнім обрусом має бути завсіди антиміас, над ним, на верхнім обрусі ілитон. Ілитони перед відданням до прання мають переполоскати у воді самі священики. Зужиті ілитони належить відіслати через декана до єпископа, щоби їх спалив. Інші зужиті ризи, як обруси також належить спалити. В церкві має панувати у всім чистота, лад і порядок.

Дискос треба витирати пальцем, а чашу й дискос без окусин ручником. Уживання губки Собор зніс зовсім.

В часі великого входу заборонив Собор людям клякати і приклонювати голови з огляду на небезпеку ідолопоклонства. Ніякому чужому священикови не може парох дозволити пра-

¹⁾ Ті зарядження були дуже вказані. Се мусить кожний признати. Закид, що місто голуба заведено кивот, не видержує критики. Але й те мусить кожний признати, що кивот далеко відповідніший, як голуб. — Впрочім замойський Собор одобрює чимало такого, що вже давніше майже загально прийнялося в нашій Церкві.

вити Службу Божу в своїй церкві, коли він не може виказатися приписаними документами від своїх властей.

Собор заборонив доливати до Найсв. Крови теплої води перед св. Причастям, що малоб означати горячу любов Христа до нас і нашу до Христа.

За одну стипендію можна правити лише одну Службу Божу. За стипендію не випадає торгуватися. Скільки має виносити стипендія тепер означає звичайно Ординарій.

Службу Божу належить зачинати в неділі й свята в точно означеній годині і завсіди перед полуднем. Священики мають пригадувати людям, що вислухання Служби Божої в неділі й свята обов'язує їх під тяжким гріхом. Самі священики нехай відправляють Службу Божу з великим скупленням, побожно й поважно. Жонаті священики мають через 3 дні перед Службою Божою здержатися від уживання супружа¹⁾.

Собор звертає велику увагу на однообразність в обряді. Тому порішено видати справлений Служебник, який відтак мавби обов'язувати всіх священиків.

Дійсно по Соборі справлено Служебник Жоховського і видано в Супраслі 1727 р. Від старих грецьких і укр. служебників він мало чим різниться²⁾.

Ледви чи який інший церковний обряд перейшов стільки змін у всіх обрядах, як саме Служба Божа і ледви чи є стільки форм і відмін як саме в Службі Божій. Щоби виробити собі сяке таке поняття, як виглядає той чи інший обряд, вистарчить в першій мірі піти на Службу Божу, в данім обряді. Літургісти як: Ассемані, Бавмштарк, Брайтман, Ганссенс, Енгбердінг, Гоар, Ліцманн, Де Меестер, Пробст, Рахмані, Ренодот, Шерманн, Дмитрієвський і багато інших поклали на полі літургії великі заслуги; особливо ті, що старалися дійти до спільного жерела всіх літургій і виказати їх поступенний розвій та ріжниці, які заходять між поодинокими літургіями.

4. *Сповідь*. Собор приказує задержати дотеперішну форму розрішення, що міститься в словах: „Азъ разрѣшаю тя отъ всѣхъ грѣховъ твоихъ“. Парохи мають точно навчати нарід, як належить відбувати сповідь, щоби вона була успішна.

Собор жаліє, що люди рідко сповідаються, а причину сего бачить у таких надужиттях: 1. Перед сповіддю люде мусять 3 дні постити; 2. накладають за тяжкі покути, які в грецьких

¹⁾ Вже від часів митрополита Жоховського (1674-1693) в нашій Церкві наші священики відправляли читані Служби Божі й уживали малих дзвінків. Замойський Собор годиться на сей прийнятий звичай і тому виразно згадує про читані Служби Божі, як також поручає часто їх відправляти. Тим самим дозволює на т. н. бічні престоли. Про іконостаси Собор не згадує нічого, він їх радше супонує, кажучи загально, що мається зберігати дотеперішні звичаї. А що відтак на північних землях почали зникати іконостаси, се не вина замойського Собора. Подекуди заведено опісля й органи, що також зовсім не противорічить східному обрядови.

²⁾ Львівське видання з 1780 р. і виленське з 1790 р. се передрук видання 1727 р.

номоканонах приписані для явних грішників. Тому Собор рішає: 1. тридневний піст, хоч похвальний, але до сповіди не konieczний. 2. Сповідник має давати відповідну покуту не оглядаючися на номоканони. 3. Священики мають напоминати нарід, щоби приступали до св. сповіди бодай 3 рази на рік, як се приписано в східній Церкві, а саме: на Різдво, на Великдень під карою екскомуніки, і на Успенне Пресв. Богородиці. — Самі ж священики нехай сповідаються частіше, передовсім нехай стараються завсіди приступати з чистою совістю до приношення безкровної Жертви. Коли священик упаде в тяжкий гріх і мусить відправити Службу Божу, а нема сповідника, обов'язаний збудити звершений жаль і відтак як найскорше висповідатися. — За порушення в який небудь спосіб тайни сповіди чекає зложення зі священничого уряду і досмертна покута в строгім монастирі. — Людей мають сповідати кожного з окрема, а не кількох рівночасно. За слухання сповідий без апробати єпископа „*ipso facto*“ підпадає під клятву. — Крім задержаних Ап. Престолови случаїв, єпископи можуть для себе задержати деякі случаї, та не за багато і без надто великої душевної й матеріальної шкоди тих, що хотять покаятися. — Сповідники мають мати спис всіх задержаних случаїв.

Дійсно треба подивляти сі так важні й доцільні постанови Собора. Се велике добродійство і для священиків і для вірних. Для кращого зрозуміння пригляньмося бодай побіжно як виглядає сповідь у православних.

Требник приписує кожного каянника вести перед ікону Христа і там відмовляти приписані довгі молитви, питати про віру і аж тоді сповідати. По визнанню гріхів каянник має впасти на землю і лежачи одержати розршення. Форма розршення така сама як і в нас. Потім слідує отпуст і довгі „увіщання“ (науки). Покути накладають звичайно дуже тяжкі, та тим часто відстрашують вірних від сповіди.

Задержаних случаїв православні не знають. Вони переконані, що в сповіді відпускається не лише вічна кара але й ціла дочасна. В Росії жадав уряд від сповідників, щоби зраджували секрет сповіди о скільки ходило о публичну безпеку, як: державна зрада, заговори на царя тощо¹⁾.

5. **Єлеопомазання.** Матерією сеї св. Тайни олива, яку в східній Церкві благословить сам священик. Одним і тим самим св. Єлеем можна помазувати кількох хорих лиш тоді, коли вони лежать в тім самім домі; або в часі великої епідемії. Кождий священик має благословити оливу в призначеній до сего срібній або циновій посудині. Форма зачинається словами: „Отче святий“, яку раз лише належить вимовити, пома-

¹⁾ Про науку рос. Церкви о Тайні покаяння видав м. і. досить основну розвідку о. В. Служалек (Варшава-Краків, Гебетнер, 1912).

зуючи при тім поодинокі части тіла, як се приписує Требник. Єлеопомазання може уділяти 7 або 3 священників. Та коли нема їх, Собор дозволяє уділяти елеопомазання одному священникови. Для уділювання елеопомазання тим, що дуже тяжко хорі, Собор рішив скоротити Чин відправи. Уділяти сю св. Тайну можна лише поважно хорим. Священники мають поучити вірних, що елеопомазання не установлене на се, щоби хорий скоро вмер, лише для душевного, а навіть тілесного уздоровлення, о скільки виздоровлення хорого потрібне до спасення його душі¹⁾.

6. *Священство.* У рукополаганню на священників Собор вертає до давньої практики грецької Церкви. Форму при свяченнях належить задержати стару.

Єпископи, на основі загального церковного права, не можуть святити клириків своїх єпархій у чужій єпархії без дозволу місцевого Ординарія, під тяжкими карами. Так само не можуть самовільно святити в своїй єпархії чужих підданих.

Кандидати на священників мають перед свяченнями піддатися іспитови з богословія. Іспитователі мусять запевнитися, що кандидат під кожним оглядом гідний священства.

Тому, що семінарій в нашій Церкві не було, Собор постановив, щоби кождий кандидат перебув перед свяченнями через 6 тижнів при катедральній церкві, в яким то часі має м. і. відбутися через 10 днів духовні вправи.

Між поодинокими свяченнями, почавши від піддіяконату, мається зберігати приписану перерву. Хто не має достаточного титулу на удержання, того не святити, інакше сам єпископ обов'язаний такого священника удержувати. Висвячувати лише стільки священників, скільки вимагає дійсна потреба.

При одній церкві може бути лиш один парох, який після потреби може мати сотрудника. Панських підданих можна висвячувати тоді, коли одержать для себе й своїх дітей письмненне й урядово затвердженне освободження. В єпископській канцелярії має вестися точна книга рукоположення.

Висвячені некатоліцькими єпископами не сміють ніколи виконувати священничих функцій. Незединених священників можна прийняти лише тоді, коли виречуться схизми і зложать кат. ві-

¹⁾ Незединені Греки помазують не лише хорих, але й здорових, щоби „достойніше“ приготувати їх до св. Причастя. В Одесі від 1854 р. а в Симферополі (Крим) від 1904 р. тамошні рос. єпископи уділювали елеопомазання у Велику суботу всім присутнім в церкві.

В російській Церкві при уділюванню св. Тайни елеопомазання вимагається 7 священників. „Послѣдованіе св. елея“ обіймає 38 сторін Требника „in folio“. Буває, що тяжко хорий ледви чи дочекається як вже не самого елеопомазання то бодай його кінця.

роісповідання. На кінець вичисляє Собор перепони до священства після постанов тридентійського Собора ¹⁾).

7. *Супружество*. „Тому, що обряд строєння сеї Тайни в нашій Церкві майже не різниться від лат. Церкви та не потребує ніякої поправки або зміни, не вільно парохам відступити від прийнятої форми“. Без дозволу Ординаріату не вільно вінчати в приватних домах. Наречені мають уміти молитви: Отче наш, Богородице Діво, Вірую, 10 заповідей Божих, 7 гріхів головних і прочі тайнства віри необхідні до спасення. Перед вінчанням мають висповідатися і приступити до св. Причастя.

Собор вичисляє точно перепони супружа і тому приказує виголошувати в парохіяльній церкві перед сльобом 3 оповіди, в трьох слідуєчих по собі празничних днях в часі торжественного богослуження. Дальше подає Собор приписи, як має поступати під тим оглядом парох з тими, що не є його парохіянами. Взагалі вимагає в своїх постановах дуже великої точности й обережности, опираючися на постановах тридентійського Собора ²⁾).

Дуже рішучо виступає Собор проти таких священників, що відважилисяб женити по прийняттю св. Тайни священства.

¹⁾ На Сході кандидатови на священника виставляв свідоцтво моральности сповідник. Замойський Собор про се нічого не згадує а радше своїми постановами зносить той звичай.

Почавши від XIX ст. російська, а за нею по часті й грецька Церква, не признають витисненого на душі характеру священства. Їх богослови кажуть, що зложений священник в нічім не різниться від звичайного вірного.

²⁾ В російській синодальній Церкві обряд Тайни супружества довгий, як в нашій Церкві і дещо відмінний.

Правдива язва грецької а за нею й російської Церкви, се брак нерозривности супружа в случаю супружої невірности й у многих інших случаях.

Статистика католицького Сходу

В перших днях липня с. р. появилася офіційльна статистика вірних католиків східних обрядів, залежних від св. Конгрегації для справ Східної Церкви.¹⁾ Значіння її тим більше, що тут подані не лише самі назви, імена та числа, як се в подібних случаях буває, але також історичні начерки кожного етнічного елементу, що входить у склад тої малої а так ріжноманітної частини катол. Церкви.

Перед основанням Конгрегації Східної Церкви ніколи не було офіційної статистики орієнталів всіх разом. Були в тім напрямі спроби та початки, але се ніколи не було довершене. З того однак не слідує, що не було ніяких виказів католиків східних обрядів. Кожний нарід, кожда дієцезія видавала що якийсь час свої, нераз дуже подрібні шематизми. Та не було збірки всіх орієнталів разом. Се могло бути зроблене і дійсно тепер сповнилося щойно в Римі, де сходяться всі звена. Тій потребі зарадила Східна Конгр. Вже 1929 року була спроба статистики, але тоді була видана на правах рукопису, а при тім з якими неточностями. Теперішня статистика о много повніша, ширша та більше всесторонна. „Остали безсумніву ще немалі „лякуни“; та важкі труднощі не дозволили більше усовершити“. (ст. 7.)

В дійсності на згадані „лякуни“ не були без впливу також особисті погляди авторів, які може легко добачити кождий обізнаний зі справою читач. Сі браки чи недотягнення, як се побачимо пізніше, в більшій мірі відносяться до Українців.

Дані статистичні, оскільки лиш можливе, найпізніші. Так пр. Й. Е. Стойка, номінований щойно 3. V. с. р. вже є тут поданий.

Слід згадати, що в статистиці ніщо не сказано про „ріжні народи Росії“ (ст. 8) та про вірних, які підчинені Папській Комісії „pro Russia“. Таким чином не подано нічого про акцію за сокальським кордоном, нічого про Преосв. Чарнецького, нічого про незєдинених Українців за Збручем.

Коли ходить о авторів сеї статистики то „Многі співпрацювали над тою книжкою... передовсім В. Преосвященні Церковні Достойники, без котрих булоби годі дійти до мети. Між поміч-

¹⁾ S. Congregazione Orientale: „Statistica con cenni storici della Gerarchia e dei fedeli di rito orientale“. — Tipogr. Polyglotta Vaticana 1932. (11×17) ст. 576. Ціна: брошур. 18 італ. лір.; опр. в полотно 24 ліри. Продається в уряді Св. Конгрегації для Східн. Церкви.

никами Секретаріату Конгрегації... на поосібну згадку та подяку заслугують В. Пр. о. о. Франціск Агаджанян, Кирило Королевський, оба конзультори Сх. Конгр. та Преп. о. Юрій Гофман, проф. історії на Папським Східнім Інституті" (ст. 10.)

Придержуючись порядку книжки, слід поглянути передовсім на те, що спільне всім орієнталам, себто на дотичну дикастерію в римській курії.

3 історії Східної Конгрегації

До Папи Григорія XIII. (1572-1585), — реформатора календаря, — не було в римській курії жадного осібного, сталого уряду для справ вірних східних обрядів. Коли треба було якусь справу рішати, збиралася спеціальна „ad hoc“ комісія, яка по розв'язці справи переставала існувати. Згаданий Папа перший оснував осібний уряд під назвою: „Congregatio de rebus Graecorum“, та поручив йому справи вірних східн. обрядів.

Недовго по тім Папа Климентій VIII. змінив назву того уряду на: „Congregatio super negotiis Fidei et religionis catholicae“, а разом поручив йому справи не лиш вірних сх. обр. в краях ними заселених, але також поширення віри між другими народами. Так змінена Конгрегація мала те саме завдання, що теперішня Конгр. Пропаганди, основана в р. 1622. Григорієм XV.

Однак скоро показалася потреба відрубного уряду для справ східних. Щоби тому зарадити повставали таки в нутрі згаданої Конгрегації Пропаганди різні комісії, відповідно до потреби. Вже Папа Урбан VIII. оснував був таких дві комісії: одну „super dubiis Graecorum“, — другу „super correctione Euchologiae Graecorum“. Коли ходило о якісь інші справи, тоді знова збиралася відповідна комісія. Розуміється, що ті комісії були лише принагідні, хвиливі; сталого уряду не було дальше.

Такий стан тревав аж до світлої памяти Папи Пія IX., який в р. 1862. оснував осібний сталий уряд під назвою „S. Congregatio de Propaganda Fide pro negotiis Ritus orientalis“. Головою сеї Конгрегації був все той сам Кардинал, що й Пропаганди, однак інші були урядники, конзультори, осібний протокол та архів.

Хоч як се було багато, все таки ще не було для орієнталів найвищого уряду в Римі, вповні від посторонніх незалежного.

Щойно попередний Св. Отець бл. п. Венедикт XV. осібним *Motu proprio* „*Dei providentis*“ з дня I. V. 1917. р., оснував цілком осібну та від других незалежну Конгрегацію, якої голо-

ування задержав кожодчасному Папі.¹⁾ Офіційна назва се: *Sacra Congregatio pro Ecclesia Orientali*“. Компетенція цього уряду обіймає всі справи орієнталів, крім справ: віри і моралі (Конгрегація *S. Officii*), справ совісти, справ Семинарів, студій та канонічного основування богословських факультетів з правом надавання академічних степенів, як се видко з контитуції „*Deus scientiarum Dominus*“ 24. V. 1931. (арт. 4.).

„Та Конгрегація полагоджує спори дорогою дисциплінарною, а котрі треба буде рішати судово, тоді передає справу трибуналови, який сама Конгрегація вибере“. (пор. М. рг. „*Dei Providentis*“ та С. I. С. с. 257. § 3).

В склад Конгрегації входить кількох кардиналів (тепер 17) з котрих один є секретарем. Дотепер було 3 секретарів Сх. Конгр. 1) Й. Єм. Маріні (1917-22): 2) Й. Єм. Таччі (1922-27): 3) Й. Єм. А. Сінчєро від 1927 р.

Крім секретаря є ще одно важне становище Асесора. Дотепер було їх двох: 1) Преосв. Ісаїя Пападопольос (1917-28) †1932. 2) А. Чіконіяні від 1928 р.

Відтак слідує конзультори, яких під сю пору є 42, з того 6 єпископів.

З поміж Українців конзульторами є: Впр. о. Діонізій Головецький, ректор Папського Семинара св. Йосафата в Римі та Впр. о. Панкратій Кандюк, конзультор архимандритського уряду Василян в Римі.

Новооснована Конгрегація від початку свого існування стрінулася з великими потребами підчинених собі вірних. Католики сх. обряду під деяким оглядом оставали далеко позаду західних. На перший плян показала потреба кодифікації східно-церковного права. В тій цілі створено осібну кодифікаційну комісію, якої предсідателем став Й. Єм. кард. Петро Гаспарі бувший секретар Стану та предсідник кодифік. ком. західно-церковного права. До згаданої комісії належать делегати, по одному з кожного народу сх. обряду. Українців заступає Впр. о. Діонізій Головецький. Росіян — Мсгр. Александер Сипягин, Византійців — Королевський Кирило і т. д.

Відтак повсталася осібна комісія для справ супружних. Тут рівнож є члени Українці.

Вкінці 1930 р. засновано ще одну комісію літургічну, яка матиме дуже много до діла, але праці на ширшу скалю перед кодифікацією права, мабуть не розвине. Се щойно завязок великого діла.

¹⁾ Зпоміж 11 теперішних С. С. Конгрегацій в Римі, лише в трьох головування задержане Папі: 1) *S. officii* 2) Консисторіяльної та 3) Східної Церкви.

Так представляється найвищий уряд в Римі, спільний всім східним Церквам.

Тепер погляньмо на його підданих.

Католики східних обрядів

Дані статистичні подані по п'ятьом старим обрядам в по-азбучнім порядку. Щоби лекше серед них визнатися, нехай послужить слідуюча загальна схема.

Обряд:	Нарід серед котрого заховується:
1) Александрійський	{ Копти Етіопи.
2) Антіохійський або сирійський	{ Малянкарці Мароніти Сирійці.
3) Вірменський	{ Вірмени.
4) Византійський або грецький	{ Альбанці Болгари Греки Італіо-Альбанці Югослав'яни Мелхіти Ромуни Росіяни „Русини“ Мадяри.
5) Халдейський або Сиро-халдейський	{ Халдеї Малябарці.

Про кожний обряд та нарід подано коротеньку історичну згадку та статистику. Про Українців буде мова на кінці. Знаки наведення означають переклад італ. тексту статистики.

Обряд александрійський

I. Копти.

Копти се нащадки старинних Єгиптян. Мова, поділена на три діалекти, походить зі старо-єгипецької. Під впливом геленізму прийняли з деякими змінами грецьку азбуку. Відтак під

пануванням Арабів прийняли мову побідників так, що коптійська мова залишилася лише в літургії.

Много разів перенесли сильні переслідування від магометан. Християнство в Єгипті поширилося дуже вчасно та видало великих подвижників. Пізніше однак, в часах монофізитизму, Копти відпали від катол. Церкви. В часах Собору фльорентійського були спроби зєдинення, та на ділі не було воно довершене. Масового навернення до катол. Церкви не було ніколи: щойно в XIX віці число католиків Коптів зросло так, що вже показалася потреба осібної єрархії. Папа Лев XIII. відновив Патріярхат, який однак від р. 1908 опорожнений. Тепер Копти поділені на 3 дієцезії.

Вірних є	32.300.
Священиків	66.
Незєдинених	989.000.

II. Етіопці.

Етіопці замешкують простори над горішнім Нілем. Інакше їх називають Абісинцями, але вони самі воліють першу назву, бо друга походження арабського. Первісна їх мова була семітська, яка однак від кількох століть вийшла з уживання. На її місце прийшли два діалекти місцеві. Письмо мають своєрідне (без голосівок). Про розвій християнства в Етіопії знається не много. Не знати коли далися втягнути між монофізитів. Масового навернення чи зєдинення не було.

Вірні які є, се наслідок праці місіонарів. Обряд їх походження александрійського. Церковні книги переведені або з коптійського, або з арабського, в ріжних епохах. Тому мало там порядку.

Етіопців катол.	29.837.
Священників	89.

Між Етіопцями є ще 2,700.000 незєдинених, 300.000 магометан, 20.000 жидів та близько 100.000 поган.

Обряд антїохійський або сирійський

I. Малянкарці.

Малянкарці се той сам нарід, що Малябарці (гл. дальше обр. халдейський). Малянкар назва старша, Малябар — новіша. Мешкають в гористих околицях в полуднево-західн. частині Індій. Від Малябарців ріжняться тим, що за почином

архидіякона Томи Парамбіла, в XVII. ст. покинули католицьку Церкву та перейшли до монофізитів (якобітів). А тому, що сі послідні були антіохійського обряду, Малянкарці разом з вірою змінили свій старий халдейський обряд на антіохійський.

По різних переживаннях, схизмах та розбиттю на різні секти Малянкарці прийшли до переконання, що перед цілковитою загладою захоронить їх лише зєдинення з катол. Церквою. Їх єпископи на зїзді в 1925 р. згодилися перейти до католицької Церкви під умовиною, що обряд їх буде задержаний, а вони остануть на своїх становищах. На се згодилося 5-ох епів.

Апостол. Столиця прийняла ті умовини, однак зі застереженнями, що св. Тайни Крещення, Священства, важні. Таким чином 1930 р. прийшло до зєдинення. Однак до тепер прийняли катол. віру митрополит Мар Іваніос та еп. Мар Теофіль, кільканайцять священників та 5.000 вірних. Є підстава надіятися на дальші навіть масові навернення. Нео-католики задержали назву „Малянкарці“.

Вірних є	9.000.
Священників	35.
Незєдинених (близько)	300.000.

II. Мароніти.

Мароніти виводять себе від одного монастиря недалеко Антіохії, де був гріб пустиножителя св. Марона (IV ст.). Згаданий монастир визначався нераз поборюванням ереси. Коли напали на них магометани, монахи разом зі службою та майном розбрилися по сусідних, лісистих горах Ливану. Тут зуміли заховати через всі віки яку-таку незалежність. Користаючи зі замішання, яке викликали Араби, в часі відсутности антіохійського Патріярха, якому були підчинені Мароніти, разом зі сусідними єпископами вибрали вони собі свого Патріярха, який опісля був признаний навіть владою політичною. Так повстав Патріярхат Маронітів, що сягає початків VIII. віку.

Патріярх Єремія II. брав участь в IV. Лятеранськїм Соборі (1215) та від тодішнього папи Інокентія III. одержав признання свого уряду. Мароніти се одинокий нарід східного обряду, який мабуть ніколи не дався втягнути в жадну ересь. Всі вони католики, незєдинених з катол Церквою нема. Тепер творять т. зв. „Ливанську Републику“ під мандатом Франції. Та Мароніти живуть також далеко поза вітчиною.

Много їх в Сирії, Палестині, Єгипті та Америці. Їх народня мова давніше сирійська, а від XVIII ст. арабська. Обряд суттєво

антіохійський з многим дорібком своїм власним. Мова літургічна сирійська з т. зв. „західним виговором“.

Для народу деякі тексти переведено на арабську мову.

Маронітів вірних 366.015.¹⁾

Священиків 1.012.

Єрархія: 1. патріярх, 14 еппів.

III. Сирійці.

Коли Малянкарці прийняли обряд сирійський досить пізно, а Мароніти, маючи свою єрархію, сей обряд плекали осібно, то нарід, про який тут мова, заховав його відносно чистим. Кажемо „відносно“ бо тут много домішок введених монофізитами.

Сирійці, про яких тут говоримо, се та частина народу замешкалого в Сирії, що не прийняла рішень Халкедонського Собору (451). Се монофізити, яких названо якобітами (від одного з чільніших їх єпископів), а самі себе називають „православними“ (ortodoxus). Переслідувані византійськими імператорами вони розбрилися далеко поза Сирію.

Імператори старалися не раз привести їх до єдности, однак без успіху. Щойно хрестоносці мали більше щастя. Католицьким місіонарям пощастилося навернути кількох патріярхів та єпископів, однак все без більшого числа вірних. В часах фльорентійського Собору (1444) всі якобіти прийняли катол. віру, але ізза великих труднощів у взаєминах з Римом, як рівнож ізза інтриг се зєдинення тревало дуже коротко. Щойно в XVII ст., завдяки праці місіонарів число навернених якобітів так зросло, що можна було створити для них свою єрархію, а від 1783 р. мають свого Патріярха. Вельми заслужений та довголітний їх Патріярх Єфрем II Рагмані († 1929) переніс резиденцію на стало до Байруту.

Крім Сирії, Сирійці католики, яких якобітами вже годі називати, замешкують ще Ірак: мають свої кольонії рівнож в Палестині, Єгипті та Америці. Нині їх мова народня арабська, літургічна — сирійська, з так зв. „західною вимовою“. Апостол, Євангеліє та декотрі молитви читається для народу мовою арабською.

Сирійців католиків 71.354.

Священиків 164.

Єрархія: 1. патріярх та 8 еппів.

Незєдинених якобітів (близько) . 200.000.

¹⁾ По запевненням знайомих Маронітів статистика вірних не точна.

Обряд вірменський

Вірмени.

Лише Вірмени мають обряд виключно свій. Нема другого народа поза ними, щоби заховував сей обряд. Вірмени се нарід, що на довго перед приходом Спасителя поселився в околицях гори Арарат. Тут розрісся у великий та могучий нарід. Опісля поневолений, кількома наворотами скидав чуже ярмо. Щойно підбитий Турками стратив не лише незалежність раз на все, але що більше, Турки завзялися всіми способами їх вигубити. Коли другі народи приростають, то число Вірменів все маліло, особливо по нечуваних різнях 1894-5 р. та 1917-18 р. Се дійсно нарід-жертва. По части переслідовані, по части з купецьких мотивів Вірмени розбрилися по всьому світу. Много їх живе на Україні. Львівська дієцезія датується ще з XIV. ст. Найбільше Вірменів під сю пору живе на Кавказі, де від 1918 р. творять одну з малих совітських республік.

Християнство запустило глибоке коріння дуже скоро та видало много святих. Особливого почитання у Вірменів зазнає св. священомуч. Григорій „Просвітитель“ (гл. н. Часослов день 30. вересня). В р. 1929 зачислено між блаженних священомученика Комітаса Кеомургіана, стятого за віру Турками 1707 р.

Обряд вірменський в своїй основі повстав зі злуки антиохійського та грецького, однак пізніше много додано чисто вірменського походження. Мова літургична се вірменська клясична. Однак многі Вірмени її не розуміють, бо говорять арабською або турецькою мовою.

Вірмени не всі католики: більшість се монофізити. Католики кілька разів мали свої провінціональні Собори, однак два такі Собори не одержало затвердження від Апост. Столиці.

Вірменів католиків 99.274.

Священників 113.

Єрархія: 1 патріярх, 10 еппів.

Архідієцезія вірменська львівська, залежна безпосередно від Риму (від 1630 р. католицька) числить 5.000 вірних, 16 священників. Парохій 10. з того 2 в Ромунії.

Незединених Вірменів (около) 500.000.

Обряд халдейський

І. Халдейці.

Церквою халдейською називаємо частину Сирійців замешкалих на просторах Персії, що при кінці V. ст. прийняли несторіанізм. Їх мова сирійська з виговором т. зв. східним.

В давнині християнство тут дуже процвітало. З поміж них вийшов св. Єфрем Сиріяннин, якого попередний святіший Отець Венедикт XV. оголосив учителям Церкви. Ізза далекої віддалі від Риму та інших більше політичних причин, Халдейці-несторіяни розвивалися цілком незалежно. За те часто зносили важкі гонення, зразу від визнаців маздеїзму, потім від магометан, панів тої землі.

На Соборі в р. 424 сказано, що їх „католікос-а“ може судити лише І. Христос. На другім Соборі (486 р.) введено женитьбу клиру навіть по священничій ординації. Опісля сей привілей поширено навіть для єпископів та самого „католікос-а“. З часом уряд єпископів та „католікос-а“ переходив з батька на сина. Так тревало аж до 1838 року, коли то патріярша родина добровільно зреклася свого привілею. Від тоді „католікос“ вибираний.

Халдейці колись були розвинули поважні місії на схід аж до нутра Азії. Зносини з катол. Церквою були дуже рідкі та безуспішні. В 1552 р. поважна частина несторіян перейшла до катол. Церкви, але вже 1692 р. вернули назад до несторіянства. Потім були частинні навернення. Обряд халдейський, походження подібно як і християнство, едесського (Едесса). Се обряд антиохійський або сирійський, незалежно від других розвинений.

Халдейців католиків 71.642.

Священиків 155.

Єрархія: 1 патріярх (осідок Вавилон) та 7 еппів.

Незединених несторіян остає ще кільканайцять тисяч.

II. Малябарці.

Малябарці замешкують західно-полудневі Індії. Належать до Індо-Европейців. Їх народня мова, походження санскритського, називається „маляялям“. Християнство та обряд прийняли від Халдейців. Давніша їх назва се: „Християни св. Томи“.

Про їх життя-буття перед роком 1502 (прихід Португальців) знається дуже мало. Вже 1599 р. частина прийняла катол. віру, однак не всі вдержалися в катол. Церкві.

В 1653 р. архидіакон Парамбіл спричинив схизму, перейшов до яacobітів та разом з монофізитизмом прийняв і антиохійський обряд. В той спосіб повстали т. зв. „Малянкарці“ (гл. вище).

Малябарці, хоч зростали на числі, довго не мали своєї єрархії. Щойно Папа Пій XI. в 1923 р. створив осібну для них церковну провінцію з митрополитом на чолі.

Під сю пору малябарська Церква належить до найбільш цвітучих. За останніх 18 літ число Малябарців будьто через навернення з поганства (поган там ще величезна більшість) будьто через приєднання еретиків, зросло о половину. Великою перепоною в навертанню являється кастовість, спільна всім Індійцям.

Малябарців 532.351.

Священиків 636.

Єрархія: 1 митрополит та 3 єппів.

Незєдинених яacobітів та несторіян (близько) 400.000.

Обряд византійський або грецький

З поміж всіх східних обрядів найбільше вірних є обряду грецького. Подавляючу більшість творять східні та полудневі Славяни.

„Ріжні етнічні елементи того обряду заховують ріжні літургічні мови, всеж таки обряд, текст молитов, переведених з оригіналу грецького, та церемонії всюди однакові. Незначні ріжниці повстали тому, що перекладчики уживали радше одного кодексу ніж другого, або ізза місцевого розвою. Церемонії також ті самі, хоч кождий нарід доложив щось питомого свого“. (ст. 93).

„...Обряд византійський або грецький не є походження чисто царгородського. Се один відхил антиохійського обряду з домішками правдоподібно кападокійськими. Його поетична частина сирійська (св. Роман, І. Дамаскин, Андрей т. зв. Критський) або палестинська. Літургія рівнож сирійського походження...“ Далше. „Октоїх“ діло Івана Дамаскина. На „Тріод постну“ мали деякий вплив Студити, „Тріод цвітну“ уложили святі: І. Дамаскин, Андрей Критський, Йосиф Гимнограф та другі¹⁾ (ст. 94).

Вкінці характеристикою того обряду, се сильно зазначене монастирське знамя. Зладжений монахами і для монахів має нераз богослуження дуже довгі: в світських церквах скорочується після місцевих звичаїв. (ст. 95).

По вступних увагах про обряд, слідує поазбучний огляд поодиноких народів (гл. таблицю).

І. Альбанці.

Альбанці обряду грецького уживають в літургії грецької мови. Тепер однак впроваджують свою народню мову. Покищо

¹⁾ Коли все, що основне в грецькім обряді повстало поза Византією, то яка рація називати сей обряд „византійським“?

всі Альбанці (172.610) незєдинені. Мимо частих зусиль в минулому, годі було вдержатися хоч одній місії. Під сю пору працює там один католицький священник східного обряду.

II. Болгари.

По прийняттю Христової віри Болгари через довший час були нерішені кому підчинитися, Римови чи Византії. Звичайно рішали тут мотиви політичні й особисті. Тимто нераз викликували або спори між згаданими сторонами, або, як се було по схизмі Керулярія, свого рода антагонізм. Кількома наворотами повставав у Болгарії осібний патріярхат одначе все на короткий час.

Від часу поневолення Турками, Болгари були підчинені византійському патріярхови, який зі своєї сторони іменував єпископів, звичайно не Болгарів, лише Греків. В XIX ст. коли нарід пробудився зі сну під оглядом національним. Болгари піднесли домагання о рідних єпископів та о славянську мову в Церкві. З початку не думали відриватися від патріярхату, та спротив Греків спричинив в 1860 р. схизму. Болгарську незалежну Церкву визнала 1870 р. турецька влада. Греки викляли Болгарів, однак сеї клятви не одобрили всі східні Церкви. До 1916 р. Церквою болгарською кермував Ексарх, дальше рядить Синод з митрополитом софійським на чолі.

Болгари католики се вислід праці місіонарів Асумціоністів та Воскресенців.

Болгарів католиків сх. обр. . . . 5.598.

Священиків 41.

Єрархія: Апостол. Адміністратор Преосв. Кирил Куртеф.

Незєдинених 4.061.829.

Єрархія незєдин.: 11 митрополитів¹⁾ та кількох єппів помічників.

III. Греки.

Греки, католики східного обряду, се рівнож вислід місій. Правда, нераз були навершення єпископів, але все одинично, без відгуку серед мас. Між Греками в Малій Азії працюють Асумціоністи. Хоч їх стисло апостольська праця не увінчалася великими успіхами, то культурна праця, головно редагу-

¹⁾ По новому звичаю так у Греків, як і Болгарів нема т. зв. „суфраганій“ лише самі митрополії.

вання „Echos d'Orient“ є великої ваги. Слід зазначити, що місійна праця між Греками в східнім обряді важка та утруднена навіть спеціальними державними законами.

Греків катол. сх. обр. так в Туреччині як і в Греції: 2.148.

Священиків: 15 та 2 діакони.

Єрархія: епп. ординарій Преосв. Юрій Калявасі.

Незєдинених . . . 6.000.000.

IV. Італья-Альбанці.

Вірні східн. обряду, поселені в полудневій Італії та сусідних островах, се Альбанці. В давнині там жили Греки; так пояснюється назва „Італья-Греки“. Давних Греків тепер не стало. Альбанці поселилися тут головно в часах турецької навали (XV. ст.). Розбиті по цілім колишнім „Королівстві Неаполю“, змішані з вірними лат. обр. Много з них перейшло на латинський обряд. Не мало причинився до сього брак своїх священиків та Єрархії. Щойно бл. п. папа Венедикт XV. створив в 1919 р. осібну дієцезію Італья-Альбанців з осідком в Луноро.

Вірних: 50.850.

Священиків: 61.

Єрархія: 1 епп. ординарій Преосв. Іван Мелє.

V. „Югославяни“.

Під сею назвою належить розуміти католиків гр. обр. поселених в Югославії, які творять крижевацьку дієцезію, основану в 1777 р. Се суфраганія загребської (латинської) митрополії. Крижевацький ординарій має юрисдикцію на всіх вірних, католиків гр. обр., які знаходяться на території Королівства Югославії. Вірні се пять ріжних елементів. Більшість се „Русини“ і тому титул є „Crisiensis Ruthenorum Dioecesis“.

„1) Хорвати числом коло 13.000. 2) Русини з Підкарпаття, поселені тут в часах Марії Тереси 20.000 душ. 3) Русини з Галичини, нині часто називані Українцями, поселені в Босні та Славонії перед 1900 р. числять 15.000 душ, добрі християни, але під оглядом господарським стоять нище від попередних. 4) Ромуни, в банаті Темешвар близько 3.000. 5) Македонці поселені в Македонії близько 3.000“. (ст. 132) Разом вірних: 54.000. Священиків: 58. Парохій: 43. Церков та каплиць 71. Ординарій Преосв. Діонізій Ніярадї ном. 5. XII, 1914. Незєдинених в Югославії 5.602.227. Єрархія 1 патріярх, 3 митрополитів, 21 еппів, до того кількох еппів помічників.

VI. Мелхіти.

Мелхіти, се вірні грецького обряду з арабською літургічною мовою. Назва „Мелхіти“ се арабський переклад грецького „базілікос“, цісарські. Так називали монофізити тих, що прийняли були рішення халкедонського Собору, а в часі гонення монофізитів були приклонниками византійських імператорів. Таким чином первісно „Мелхіт“ означав чоловіка льояльного так під оглядом політичним як і релігійним. Та „льояльність“ довела до сього, що з часом прийняли обряд „урядовий“ византійський навіть ті, що мали свій східний обряд. Так зробили Сирійці з обрядом рідним антиохійським та Єгиптяни з обрядом александрійським. Згадані обряди заховалися до нині між монофізитами або якобітами (гл. Сирійці та Копти).

Нині майже всі Мелхіти говорять арабською мовою. В давнині однак були Мелхіти грецького походження з грецькою мовою, сирійського походження з мовою сирійського, та походження арабського. Так отже з давен давна Мелхіти мають три патріярхати: Антиохійський, Александрійський та Єрусалимський. Резиденція антиохійського, від часу збурення Антиохії (1268) — Дамаск.

Мелхіти не відразу пішли за византійською схизмою. Петро III. патріярх антиох. виступив був проти Керулярія. Однак його наслідники не мали ані сили ані відваги опертися Византії. Мимо того єдність з Римом стверджена 1098 р. 1242 та 1274-83. Відтак на флорентійським Соборі Унію відновлено. Все те не видержало довший час. Віддаль від Риму, перешкоди зі сторони Турків, вплив Греків з Контантинополя се причини, чому Мелхіти не зістали в катол. Церкві. Теперішні Мелхіти католики се наслідок частинних навернень головню за час XIX віку. В 1857 р. Мелхіти католики прийняли григоріянський календар.

Мелхітів 166.214.

Священиків 167.

Єрархія: 1 патріярх, 12 еппів ординаріїв та 5 титулярних.

Незединених (близько) 312.000.

Єрархія: 3 патріярхів (Антиохійський у Дамаску, Александрійський і Єрусалимський).

VII. Ромуни.

Ромуни виводять себе від старинних Римлян, поселених в Дакії від часу Траяна. Якби воно не було, то на згаданих Римлян великий вплив мали різні народи, головню Славяни.

Христову віру прийняли з Болгарії, разом з грецьким обрядом та славянською літургічною мовою, яку задержали до половини XVIII. віку. В тім часі, щоби успішніше боронитися з протестантизмом та кальвінізмом, ввели поступенно ромунську мову також до літургії.

Церква ромунська, залежна від болгарських митрополитів, разом з ними попала в схизму. Відтак кількома наворотами були спроби зєдинення (XV в.), однак без більших наслідків, може і тому, що були розбиті політично та залежні від кількох ріжних держав.

Ромуни католики поселені головню в частині, що колись входила в склад Австро-Угорської імперії. По світовій війні майже всі Ромуни найшлися в границях своєї держави.

Ромунська православна Церква, від 1873 р. автокефальна, в 1925 р. проголосила патріярхат з осідком в Букарешті. В 1924 р. так православні як і католики ввели григоріянський календар.

Ромунів католиків: 1.395.000.

Священиків: 1.628.

Єрархія: 5 єппів ординаріїв.

Слід згадати, що в дієцезії Марамуреш від 1930 року є єпископський Вікаріят для Українців поселених на Буковині.

Українців католиків: 62.000.

Священиків: 39. Болословів: 6.

Єпископський Вікарій В. Пр. о. М. Сімович.

VIII. Мадяри.

Мадяри грецького обряду се змадяризовані в XVIII. ст. Русини з Підкарпаття. Змішані з родовитими Мадярами сі Русини затратили рідну мову, прийняли мадярську так, що вже з кінцем XVIII ст. богослуження в церковно славянській мові стали для них незрозумілі. Тому поволи зачали впроваджувати мадярську мову і до Літургії.

Сему однак спротивилася церковна власть, а переведений мадярською мовою Служебник не одержав апробати. Що більше, Папа Пій X. в 1912 р. приказав їм вживати, як літургічну, грецьку мову. Та грецька мова не ввійшла в життя. Вона занадто чужа для них. На ділі згадані Мадяри вживають частинно мадярську, частинно церковно-словянську мову. Зразу вони входили в склад мукачівської дієцезії. В 1873 р. створено для них єппський Вікаріят. Від 1912 р. мають осібну дієцезію з осідком в Гайдузорог (суфраганія митрополії лат. в Стрігонії)

Мадярів:	142.000.
Священиків:	106.
Епп. ординарій Преосв. Стефан Мікльоши.	

XI. Українці.

Між католиками грецького обряду найбільше Українців. Число Українців більше ніж всіх других орієнталів разом. Тому і в статистиці присвячено більше місця головно даним історичним нашої минувшини.

Хоч автори в історичнім нарисі назву „Українці“ та „Русини“ (Ruteni) утотожнюють, всеж таки ми тут подані під назвою „Русини“ а не „Українці“.

„Назва Русь (*Rūs*-византійське, в старославянським Русини) історично питома для народу поселеного на Поділля, в північній Галичині, Волині та в околицях Київа. Пізніше та назва стала спільною народам, які походять з того первісного зародка, а які нині мають осібні назви: Русини або Українці, Росіяни, та Білоруси“.

„Ті що поселилися на північ від великого ланцюха Карпат, яких західні назвали „Рутені“ задержали аж до другої половини ХІХ в. назву Руси (з одним с): нині воліють називатися та бути другими називані Українці. Поселилися в провінціях полудн.-східних Польщі, в цілій полудневій часті Росії, аж до Одеси та Криму...“ (ст. 169).

„З боку мовознавства ті три елементи (Українці, Росіяни, Білоруси), які первісно говорили одною мовою, нині і то від ХІІ-ХІІІ ст. говорять трьома ріжними мовами.

„Ті три мови не є впливом старославянської, бо вона становить осібний ідіом, не інший від старо-болгарської і тепер мертва. Ся старославянська мова у Славян має подібне щастя, як латина у західних народів. Її ужили святі Кирил і Методій... до переведу тексту св. Письма, письм св. Отців та літургії так з греки, як і з латини. Старославянська позістала літературною мовою східних Славян“ (ст. 170).

Відтак слідує історія нашої Церкви від самих її початків. Політичні події подані лише остільки, оскільки вони потрібні до історії церковної.

Історія церковна поділена на дві частини: а) спільна з російською до 1458 р. коли та Папа Пій II. іменував осібного митрополита київського, незалежного від Москви. Від того часу зачинається б) питома наша історія Церкви. Тут досить широко подано стан нашої Церкви перед берестейською унією

та після неї. Відтак представлений стан в часі розборів Польщі, гноблення унії в російським заборі, аж до послідних часів. Дальше представлено розвій нашої Церкви під Австрією. Між іншими говориться таке: „Під австрійським пануванням Русини мали повну релігійну свободу... Положення світського клиру значно поправилося від часу, коли 1806 р. Апостол. Адміністратор Ангелович осягнув від уряду, що львівський семинар... залежав виключно від духовної власти. Постепенно притихли кличі йосифінізму та тенденції до російської схизми, спричинені надмірним націоналізмом. Львівський семинар, послідними літами зреформований на ново, став від 1923 р. осідком Богословської Академії. Також дві другі дієцезії... мають свої семинарі. Василянський Чин зістав зреформований 1881 р. а в 1891 р. відбувся у Львові провінціональний Собор, щоби доповнити зарядження замойського з 1720 р.“ (ст. 192). Дальшу нашу історію з часів світової війни, а головно з часів національного зриву, дивним способом пропущено. Видко наглядно, що тут „комусь“ на „чімсь“ залежало. Насильство видко навіть в самім тексті. Бо хоч пагінація не замішана, то зміст цілком баламутний ¹⁾.

Статистика по дієцезіям.

1) Львів (Еппський Вікаріят 1413 р., Еппство 1540 р., Архиеппство і Митрополія галицька 1807 р.)

Вірних 1.344.355.

Священиків 1.321.

Богословів 206.

2) Перемишль — Самбір — Сянік (еппство 1218 р.)

Вірних 1.243.320.

Священиків 824.

Богословів 91.

3) Станиславів (25.III. 1885).

Вірних 1.014.595.

Священиків 527.

Богословів 78.

Провінція закарпатська має свою питому історію. Еппи з Підкарпаття ніколи не входили в склад ані київської, ані

¹⁾ Для тих, що знають італійську мову наведу се місце: ст. 192 остання стрічка: „Nel 1818, la Galizia austriaca é andata a far parte (— перехід на сліуючу ст. 193) — nei, come esarchi patriarchali, sia dell' arcivescovo greco di Bethleem, sia finalmente dai metropoli di Kiev a mezzo dello Stato polacco. Col Concordato tra la S. Sede e la Repubblica... дальше ми під Польщею. Перше речення годі зрозуміти. Думаю, що повинно бути: В 1918 р. (а не 1818 р.) австрійська Галичина перейшла в склад незалежної Української Держави etc... а сього власне дехто не хотів бачити.

галицької митрополії мимо заходів та старань так з боку митрополитів як і самих єпископів.

„Нарід руський Підкарпаття віддається майже виключно рільництву. Руська мова на Підкарпаттю різниться трохи від галицької, та дотично літературної мови нема згоди. Одні уважають себе за частину великої етнографічної родини російської, вживають письма майже того самого, що літературна російська та на літературі російській взорюються, а другі називають себе радше українцями та вживають літературної мови української, подібно як Русини з Галичини або Великої України...“ ст. 208.

На Підкарпаттю є дві дієцезії на території Чехословацької Республіки — та від 1925 р. Апостол. Адміністрація на території Мадярщини для сих вірних, що по 1918 р. найшлися поза границями Чехословаччини. Сих послідних не належить мішати з вірними дієц. Гайдудорог (гл. вище).

1) Мункач (1771 р.) Суфр. лат. митрополії в Стрігонії. Резиденція в Ужгороді.

Вірних: 420.000.

Священиків: 332.

Болословів: 75.

Богословська Академія: професорів 5, питомців 67.¹⁾

Ординарій: Преосв. Алекс. Стойка.

2) Пряшів (1818 р.) Суфраганія Стрігонії.

Вірних: 136.734.

Священиків: 181.

Богословів: 36.

Богословська Академія: професорів 6. питомців 36.

Еппа ординарія нема.

Апост. Адміністратор Преосв. Павло Петро Гойдич.

3) Апостол. Адміністрація на Мадярщині.

Вірних: 21.281.

Священиків: 29.

Апост. Адміністратор В. Преосв. Антоній Папп.

Еміграція Українців за море до Зл. Д. Півн. Америки зачалася в 80-тих роках ХІХ ст. Найбільше емігрантів поселилося в стейті Пенсильванії. Перший священик висланий до Америки Й. Ем. бл. п. кард. Сембратовичем був Вс. о. Іван Волянський. В 1907 р. іменувала Ап. Столиця першого єпископа для Українців Америки в особі Сотера Ортинського Ч. С. В. В. († 1916). Відтак показала потреба двох єпископів: одного для пере-

¹⁾ Називати звичайні дієцезальні Семінарії „Богосл. Академіями“ заносить що найменше пустою титулятурою.

селенців з Галичини, другого для тих з Підкарпаття. Тій потребі задосить учинено 1924 р. іменуванням двох єпів: Для Галичан з осідком в Філядельфії, для Русинів з Підкарпаття в Гомштет.

1) Українці з Галичини.¹⁾

Вірних:	244.100.
Священиків:	87.
Семинаристів:	16.

2) Переселенці з Підкарпаття.

Вірних:	309.000.
Священиків:	144.
Семинаристів:	14.

Єп. ординарій Преосв. Василій Такач.

Канада.

Еміграція до Канади датується 1890 роком. Перший священик гр. обр., що прибув туди в 1899 році, був Дамаскин Поливка, словак з походження. В 1912 р. наші поселенці Канади одержали власного єпископа в особі Преосв. Никити Будки.

Вірних:	300.000.
Священиків:	45.
Семинаристів:	15.

Єп. ординарій: Преосв. В. В. Ладика.

Поважне число наших людей знаходиться в Полудневій Америці, головню Бразилії та Аргентині. До тепер нема там нашого єпископа, а вірні підчинені єрархії латинського обряду. Брак священиків свого обр. сильно відчувається. В 1929 році Преосв. Богачевський перевів там Апостольську Візитацію.

Аргентина.

Вірних:	15.000.
Священик:	1 (світський).

Бразилія.

Вірних:	52.000.
Священиків: 13. (7 Василян 4 світських).	

Загальна сума Українців католиків, (крім сих 35,000 що в Югославії), виносить 5.162.385, себто 62% всіх орієнталів.

Священиків: 3.562, себто 43% священиків східного обряду

Єрархія: Митрополит та 14 єпів, з того 7 єпів ординаріїв
1 Апостол. Адміністратор в заступстві ординарія (Преосв. Гойдич),
1 Апостол. Адміністр. (Преосв. Папп), 3 Єппи помічники, 3 Єпископи на сталім відпочинку.

¹⁾ В тексті подано з „Малої Польщі“. На якій підставі? Чи перед 1920 р. називав хто Галичину „Мала Польща“?

С Х Е М А

Обряд	НАРІД	Літургічна мова	Вірі	Священники ¹⁾	На одного священника припадає вірних	Єпархія		Назва	Число незелін.	Завваги
						Патріярхів	Єпископів ²⁾			
Александрійський	Копти	1) Коптійська 2) Арабська	32.300	66	489	vacat	3	Монофізити	989.000	
	Егіопи	"Ohe'ez"	29.837	89	335	—	1	"	2.700.000	
	Малянкерці .	Сирійськ. схід.	9.000	35	257	—	2	"	300.000	
	Мароніти . .	Сирійськ. зах.	366.015	1.012	361	1	14	—	—	Незд. нема
Антиохійський або Сирійський	Сирійці . . .	"	71.354	164	435	1	8	"	200.000	
	Вірмени . . .	Вірменська	99.274	113	878	1	10	"	(?) 500.000	
Грецький або Византійський	Болгари . . .	Церк.-слав.	5.598	41	138	—	1	Визант. схизма	4.061.829	
	Греки	Грецька	2.148	15	143	—	1	"	6.150.000	Греція-Туреч.
	Італіо-Альбан.	"	50.850	61	833	—	1	—	—	
	Югославяни .	Церк.-слав.	54.000	58	931	—	1	"	5.602.227	
	Мелхіти . . .	Арабська	166.214	167	996	1	17	"	312.000	
	Ромуни . . .	Ромунська	1.395.000	1.628	839	—	5	"	14.631.000	
	Українці . .	Церк.-слав.	5.162.385	3.562	1.449	—	12	"	(?)	
	Мадяри . . .	Церк.-сл. мад.	142.000	106	1.339	—	1	(?)	24.000	
Халдейський	Халдейці . .	Сирійськ. схід.	71.642	155	462	1	7	Несторіяни	Кілька тис.	
	Марябарці .	"	532.351	636	837	—	4	" і Якобіти	400.000	

¹⁾ Священники світські. Єромонахи тут не вчислені.

²⁾ Єпископи вчинні службї без огляду на се, в яким характері. (Все одно митрополити, єпи ордин., єпи пом., Апост. Адмін.).

Коли взяти лише Владик в стані чиннім числом 22 то становлять 12·37%(!) всеї Єрархії східних обрядів.

Всіх вірних катол. сх. обр.: 8.177.522.

Світських священників: 5.646.

Єрархія: 97 еппів, в тім 5 патріархів.

Замітки

Коли поглянути на схему, мимоволі насуваються деякі думки:

1. Мале число, бо лиш 8 мільонів вірних всіх східних обрядів, поселених по цілій земській кулі, а є їх пять родин, — супроти 360 мільонів вірних одного латинського обряду.

Цвитучі колись обряди, як антиохійський, на яким взорувалися майже всі прочі разом з латинським, нині числять вірних ледви на тисячі.

Що за причина такого розвинення одного, а занепаду другого обряду? Чи може краса тут рішала? Ні. Тут ділає щось, що є поза обрядом, поза зовнішними, змисловими формами, поза тим, що створене людьми, що разом з людьми та часом змінюється, росте, розвивається і паде; тут ділає сила надземська, духова.

2. З поміж всіх орієнталів Українці самі творять більше число ніж всі другі разом взяті.

Українців є 62%. Та був час на переломі XVIII. ст. коли Українців-католиків було 12 міл. Отже більше ніж тепер всіх орієнталів. Без сумніву що ті 12 міл. булиби сьогодні щонайменше подвоєні, бо переслідування зробили своє.

Всеж таки сей факт вказує, що Українці скорше і лекше схильні до зєдинення з Римом ніж другі народи. Сей момент запізнаний корифеями унійного руху, навіть сьогодні... Перешкоди унійних змагань, які стрічається пр. між Росіянами, не існують між Українцями...

3. Не менше впадає в око мале число священства. Найбільше число вірних на одного священника припадає саме в нас. Се число пересічне. На ділі в декотрих провінціях сей брак дається відчувати дуже сильно. Тут в першій мірі належить згадати про Канаду і Бразилію. В Канаді на 300.000 вірних є всього 45 свящ., себто на одного священника 6.666 вірних. До того вірні розбриті по величезних просторах і потреба більша. Вправді там працюють ще і монахи, які тут не вчислені, але їх не много.

Щож говорити про Аргентину де на 15.000 вірних є всього один одніський священик? Чи він в силі заспокоїти їх духові потреби? А коли ні, то чи можна дивуватися, що між так обслугованими людьми кидається різного рода кукіль?

4. Вкінці у нас рішучо за мало Єрархії в порівнянню з іншими східними. Вірних є 62%, а єрархії лише 12%. Коли пр. Ромунів малошо більше як у львівській дієцезії, то вони мають 5 еппів ординаріїв.

Се особливо наглядне в Галичині, де всі три дієцезії поверхмільонові. Щож, коли з другої сторони покищо на се нема ради. Живемо серед таких обставин, де про помноження дієцезій годі говорити. Тут входять чинники, які в своїм поступованню не кермуються добром душ. Тому то так важною річчю є солідна співпраця з єрархією. Нема змоги помноження єрархії, за те є змога помноження успіху праці тої, яка є. Тому тепер се просто злочин не лиш не співпрацювати по думці та під стягом єрархії, але ту співпрацю параліжувати, ухилятися або ще й критикувати а то і бунтуватися проти її заряджень...

5. Про монаший клир тут ніщо не сказано. Його історія, розвій та теперішній стан займає майже цілу другу частину статистики. Про се буде мова в слідуючім числі.

НА ВИБРАНІ ТЕМИ

Релігія і політика

Реферат на основі: Fr. Xaver Kother: Gott in der Politik (Stimmen der Zeit — 1922 — Heft. 7. ст. 44-50.)

Чоловік вже зі своєї природи „ens sociale“, себто — вже в людській природі лежить Богом дане стремління до суспільного співжиття. Бог творець не лиш „entis ut sic“ але й „modorum entis“, або іншими словами: Бог, тим самим, що є виключним Творцем людської природи — є зарівно Творцем всіх її природних стремлінь та склонностей. Колиж Бог сотворив перших родичів, створив першу родину, неначе зародок суспільности, що з часом розростаючися прибирала різні форми внутрішнього свого устрою та зовнішнього правління, від патріархального устрою аж до модерних сьогоднішних республік. Весь сей розвиток суспільного життя є в повній гармонії з Божою волею, бо Бог не менше Творець суспільности й держави, як котрого небудь чоловіка. Та як індивідуальний розвиток усіх наклонів людської природи відповідає волі Бога, так і розвій державного устрою не є в суперечности з Божою волею. Держава, з природи стремить до поліпшення туземного буття горожан. Та розріст народу, розбудова матеріяльних та духових його дібр, себто спільне добро народу не дасться досягнути, коли держава не підпорядкує себе Божій волі, коли матеріяльного добра не підпорядкує під моральні цінности даного народу. Іншими словами: Бог хоче, щоб були держави, але не якінебудь держави. А що державне життя не дасться навіть подумати без політики — отже й політика не є проти волі Бога: навпаки, у Божім світовім пляні визначне місце займає політика. Вона не що іншого, як штука, по можности як найсовершенніше зреалізувати державні пляни через відповідний підбір середників.

Так політика лежить у Божому пляні. А ми бажаючи упорядкити наше приватне й суспільне життя після Божого пляну, повинні докладати всіх старань, щоб й політика дійсно відповідала Божим плянам та своїй цілі. Іншими словами: наша ціль у суспільному життю — се гармонія суспільних інтересів, себто політики з Божим законом. Бо лиш політика удуховлена релігією, може ущасливити нарід.

Міліони людей ідуть за кличами своїх ліберальних поглядів та поставили за суспільну догму принцип: релігія не має нічого спільного з політикою. Сей принцип по сути цілковито фалшивий. Йому протиставимо инший принцип, а саме: релігія має дуже багато спільного з політикою. Коли ходить о політику й релігію, треба взяти під увагу три роди справ: а) справи чисто політичні, б) чисто релігійні й в) по часті релігійні, по часті політичні. Теоретично ці справи погаджуюсь дуже просто: справи чисто політичні належать до держави; чисто релігійні до Церкви; мішані — під оглядом релігійним до Церкви, під оглядом знова політично-суспільним до держави. Дійсність, на жаль, менше поединча, бо тяжко повести границі між справами чисто політичними й чисто релігійними. Неначе колісцятами в годиннику вони повязані з собою, тому й право компе-

тенції Церкви, згідно держави належить визначити в дещо більше скomплікований спосіб.

I. Вплив релігії на справи чисто політичні

Розвій політичного життя має свої закони, правила; зовсім як господарське, наукове, технічне життя, воно розвивається після певних засад і принципів. Релігія цілковито не журиться, яких метод уживає держава для поліпшення господарства, торгівлі промислу, штуки, міжнародних потягнень у політичному життю; не дбає які зарядження дає держава для поштового залізничного й повітряного руху. У виборі середників, як довго вони чисто політичні, держава зовсім свободна.

Та з сеї правової свободи держави в політичному життю далеко ще не слідує, що релігія не має нічого спільного з політикою. Релігія не журиться будовою друкарської машини, але до неї належить вглядати, чи ся машина на службі добра, чи на услугах зла. Рівнож релігія не вмішується у методи математики й фізіології, ані не бере участі в аграрній ні у фінансовій політиці як такий. Та як релігія має право вглядати, чи на годині математики, або фізіології не провадиться часом безбожницької пропаганди, — так само має право й обов'язок слідити, який дух панує в політиці. Кожда політика, побіч своїх чисто політичних потягнень, має велику спроможність поширення сего духа, що ним насякла. Політика, також в обсягу чисто світових та державних границь, мусить узгляднювати моральні та духові користи чи страти народу, що його заступає.

Держава повстала з моральних конечностей людської природи. Тому моральний порядок висший від держави й є мірилом поступовання держав. Без сего морального порядку держава не має рації існування. Вона позбавлена всякої правосильности, бо державне законодавство, се лиш убраний в параграфи моральний та природний закон, який є нормою поступовання так поодиноких людей, як і моральних одиниць, се є суспільностей. Сей моральний закон, се ніщо інше, як свята Божя воля, яка проявляється у природнім законі, та у позитивнім Божім праві, якого зберігання та пропагування поручене та повірене об'явленій релігії. Церква стоячи на своїй правній релігійній площині, предкладає людям Божі домагання морального порядку, який обов'язує всіх людей і він нормує ціле людське життя всюди, де лише воно проявляється, отже і в політиці. Так релігія не може бути відмежована зовсім від політики. Вона хоч є позитивним чинником політичного життя, все таки релігія се негативна норма чисто політичних справ. Церква має обов'язок слідити, чи на шахівниці політичних потягнень звертається увагу на моральні принципи людського життя, яких ніяка політика не сміє упосліджувати, та без яких не може ушасливити народу, та відповісти Божим замірам. Сей вплив релігії, як негативної норми на хід чисто політичних справ не лиш не унеможливило свободний розвій державних плянів, але спомагає політику, надає їй правосильність та спрямовує на правдивий шлях свободного її розвою. Вплив релігії на хід політичних подій можнаб порівняти з впливом сонячних лучів на свободний розрост рослин, або душі на тіло. — Релігія як вищий надприродний чинник, оживляє політику, надає їй доцільність, не позволяє політиці переступати природних гра-

ниць, словом: релігія не перешкоджує свободному розвою державної політики, лише одуховлює політику й робить її згідною з Божими планами. Се не вмішування релігії в політику, лише правний обов'язок релігії берегти морального світового порядку. До католиків належить постаратись о відповідну підготовку людей, яким поручається політичний провід народу. Коли державна й внутрішня політика скинула ярмо лібералізму та отворила дорогу будуючому наскрізь впливови релігії, без сумніву в кращих життєвих обставинах знаходивсяб наш нарід. Тоді певно не булиб нарушили Богом дане право свободи та розвою кожного народу! Тоді у внутрішнім суспільнім життю панувалаб правда, почуття відповідальности, пошана авторитету, любов ближнього, нетикальність життя й доброї слави навіть політичних противників, словом — повсталаб урожайна нива успішної співпраці, де дозрівалиб скоро бажані всіми овочі.

II. Беззастережене й виключне право Церкви в справах чисто релігійних, та обсяг її компетенції в справах релігійно-політичних

Коли чисто політичні справи належать до влади світської, то чисто релігійні справи входять в обсяг позитивної влади Церкви. Мимо того існує різниця компетенцій. Світська власть у справах чисто політичних не виключає впливу релігії як негативної норми, а власть Церкви в справах релігійних виключає всяке вмішування держави в обсяг релігійних справ, у якій небудь формі. Церква силою своєї надприродної прикмети не може бути залежна від держави. Але противно держава, підпорядкована Церкві та на основі природного закону зобов'язана не лиш не перепинювати, але й спомагати Церкву в сповнюванні її завдання. Держава, оскільки ходить о справи чисто релігійні, повинна забезпечити Церкві спокій та свободу рухів у суспільному життю. В справах отже чисто релігійних, як висше сказано, Церква має виключне право; вона в сих справах є позитивною й одинокую нормою.

Крім справ чисто релігійних і чисто політичних є ще справи т. н. мішані, релігійні й політичні. І так прм. подружжє, ся мініатура, примітив державного устрою. Від здорового розвою подружого життя залежить добро держави. З другої сторони, подружжє, се свята Тайна. Від подружжя залежить релігійне або нерелігійне виховання дітей. Школа має превелике значіння в державному життю: виховує свідомих горожан держави, і під сим оглядом шкільне питання входить в обсяг державної політики. Релігія виховує дітей не лиш на добрих горожан держави, але підготовляє їх до небесного горожанства. Тому й релігія має голос у шкільному питанню.

Обов'язком релігії не допустити до шкільного виховання антирелігійних впливів: комунізму, лібералізму, індіферентизму і т. п. Душа дитини неначе губка насякає й добром й злом, бо не має ще виробленого критичного змислу; вона втягає в свою душу нарівні добро й зло. Виховання дутини має величезний вплив на її будучий світогляд. Школа, се не механічна трансфузія знання й науки, але життєве перетравлювання поданих наук, засад і принципів. Се створення з дитини — чоловіка. Тому школа має так державну, як і морально-релігійну сторінку. Те саме можна сказати про різні наукові установи, які мають на меті освідомлювання народу. Релігія має не лиш право але

й обов'язок вглядати, чи ті наукові установи дійсно вивязуються зі своєї задачі; а може подають темній суспільності замість ліку отрую, по большевицькій або радикальній рецепті.

З огляду на се, що сі і їм подібні справи мають подвійне обличчя: суспільно-державне і релігійне, входять вони в обсяг подвійної компетенції: під оглядом державно-суспільним держава є позитивною, а релігія негативною нормою; під оглядом релігійним та моральним одинока Церква се позитивна, незалежна, безумовна норма. Се значить: Церква має право контролю та вгляду в справи релігійно-суспільні під оглядом чисто суспільним, а вгляд в справи релігійно-суспільні під оглядом релігійним стоять поза рямцями компетенції держави.

Такий поділ права компетенції зовсім слушний, та впливає із самої природи релігії і політики. Релігія по своїй суті походження надприродного, коли політика, се щось чисто природне. Між порядком надприродним а природним нема диссонансу, лише гармонійне підпорядкування, взаємне доповнення „*entis perfectibilis*“ через „*ens perfectum*“. Як довго політика стоїть в своїх, Богом назначених межах, так довго заховане се підпорядкування. З хвилиною, коли політика виступає поза межі своєї компетенції і встряває в справи чисто релігійні, нищить се підпорядкування. Наслідок сего такий, що політика позбавляє себе всякої правосильності й не має змоги досягнути своєї найближчої цілі, се є добра горожан. Коли держава уважає релігію за найвище добро, з легкістю досягає свою природну ціль; коли безбожницька політика перевертає порядок, а державу кладе за ціль вищу від релігії, ніколи не досягне своєї цілі. Історія могла б дати нам безчисленні приміри, як доказ сего твердження. Те саме бачимо в життю організмів. Коли в людській тілі пр. серце розростеться понад свої природні розміри, сей неприродний розрост се не лиш хоробливий прояв сего органу, але також цілого організму. Він унеможливує дальший природний розвій цілого тіла й кінчиться смертю. Те саме в політиці: коли вона переступає свої правні границі, нищить сі основи, що їй призначені в Божому пляні. Кінець зовсім певний: моральний розклад цілої держави, який кінчиться звичайно катастрофою. Розв'язуються узли взаємного довіря, співжиття, родини і т. п., словом — починається розкладовий процес державного зматеріалізованого трупa. Тоді не допоможуть вже відклики до „міжнародної моралі“, „взаємного довіря“ і т. п. Знищенням всіх морально-духових цінностей суспільності завершується сей процес гниючого народнього трупa. Арелігійність та ляїцизація політики, се руїна народів.

III. Висновки: активна участь релігії в політичному державному житті через творення католицьких політичних партій

З огляду на се ми, католики, „маємо святий, Богом даний обов'язок всіма силами змагати, щоб дух Євангелія опанував закони та стремління народів“ (Лев XIII., *Sapientiae* 38). Ми мусимо старатися оживлюючи силу релігії, „неначе скріплючу життєву кров, влити в жили держави“ (Лев XIII., *Immortale* 50.) Якжеж може се статися, коли вірні держаться далеко від політичної діяльності, та цілий державний апарат полишають впливови ворожого

світогляду?! Таж ціла політика се лиш зовнішній вислів переконань та світогляду правлячої верстви. Коли не забезпечимо собі належного впливу на хід політичних подій, коли не подбаємо о віруючих політиків, тоді й нарід, що на формовання його світогляду політика через державні зарядження, а передусім пресу, має прямо магнетичний вплив, просякне безвір'ям та індиферентизмом. Тоді релігія буде крок за кроком уступати поза рямці громадянського й суспільного життя, а ворожий вірі світогляд арелігійної політики з легкістю виповнить зміст цілого публичного життя.

В сьогоднішних, модерних, парляментарних державних устроях вплив на хід політичних подій може мати лише ся думка, сей світогляд, який заступлений політичною партією.

Лише політична партія, через свою парляментарну репрезентацію, може мати активний вплив на розвій політичних подій, лише вона може боронити інтересів сеї часті суспільности, яку заступає. В противнім разі релігія може мати в найкращім випадку лише моральний вплив, бо позбавлена участі в суспільному життю. Не маючи змоги боронити своїх прав, стається пасивним об'єктом різних протирелігійних експериментів масонської політики, як се бачимо в Іспанії; або стається предметом діявольських переслідувань, як у Росії, або Мексику.

Політика розтягає сіти на всі царини людського життя. Її шалений вплив на формовання світогляду цілих народів не дасться нічим обмежити. Атеїстичній політиці успішно протиділати може лише релігійна політика. На католиках тяжить обов'язок вирвати з рук діавола його страшну зброю. Ми хіба не маємо вже серця для Христа, для Його св. Церкви, віри і її дібр, коли хотілиб відтягнутися від сего обов'язку. До тих, що релігію трактують як приватну річ, відносяться слова Папи Льва XIII: „не хотіти боротися за Христа, значить тільки, що його поборювати“. (Sapientiae 54).

Більше як коли небудь, у наших руках лежить сьогодні відповідальність. Тому політична діяльність, се по словам нашого Св. Отця один із найбільших обов'язків, від якого вищий хіба обов'язок Богочитання.

Участь релігії в політиці, се не вмішування релігії в політику, лише konieczність оборони своїх прав; се святий обов'язок не допустити до політики, від якої залежить добро народу й захорона мас від шкідливого, арелігійного, деморалізуючого впливу. Се не релігія впихається непростена в справи політичні, але шкідливий оборот політичних комбінацій змушує релігію взяти активну участь у політичному життю. Св. Отець Пій XI. сказав дня 8. IX. 1924 до католицьких студентів: „Коли політика зближається вже аж до престола, тоді Церква і її заступник Папа має не лише право, але й обов'язок подати вказівки та напрямні лінії, яких домагатися, та всюди держатись мусять всі віруючі католики“.

Знова на міжнародному конгресі католицької молоді сказав Св. Отець: „Треба берегтися непорозуміння, яке може повстати, як прийдуть такі часи, коли буде здаватися, що Ми, Єпископат, Клир, та світські католики управляємо політику. В дійсности нічого іншого не робимо, як лиш боронимо релігію. Бо ми боронимо лише релігію там, де йде боротьба о свободу Церкви, о святість школи, о святість родини,

о святість Богови посвячених днів. У всіх тих і їм подібних случаях не робиться політики, лиш політика порушає престіл". (Osserv. Rom. Nr. 217. 26. II. 192 С.)

Принцип, що релігія не має нічого до діла з політикою, се зовсім альогічний принцип: начеб із есенціальної різниці двох річий слідувало, що вони нічого не мають зі собою спільного. Се марксієвсько-матеріялістичний принцип, що над красу матерії нема вищого одуховлюючого світовий порядок Божого морального закону. Се ліберальний принцип: „проч з релігією до захристії“; се непослідовний принцип: начеб поза кулісами політичного напрямку не було ніякого взагалі світогляду. Кличеві: „Проч з релігією від політики“, протиставимо клич: „Христос нехай буде царем у нашому народі! Його дух, Його воля, нехай опанує політику.“ Колиби Христос не зберігав народу, даремні змагання всіх політиків.

Основи большевизму й методи його боротьби з релігією

(Продовження).

Реферат на основі: Die wissenschaftlichen Grundlagen des Bolschevismus u. seine Kampfmethoden gegen die Religion. Von Dr. Konrad Algermissen. — Bonner Zeitschrift für Theologie u. Seelsorge 1931. 4 Hft. ст. 520-55.

II. Метафізичні й філософські основи большевизму. Розглядаючи большевицький світогляд, на першій місці поставили ми його психологічні й етичні ідеї. Вони опановують загальне наукове й публичне життя большевизму; вони нормують його ділання та відношення до релігії і християнства.

Большевизм почав розвиватися у зміслі поставленого питання — куди? Він поставив собі мету „спастися“ людство через створення типу колективної людини. Щойно в розгоні тої акції зачав шукати духової основи, яка оправдала б і узасаднила б його стремління. Вкінці найшли большевики духову основу й під будову своїх змагань. Се основа дуже мізерна. Се філософська концепція матеріялістичного монізму. Матеріялізм на загал найбільш плитка форма філософської спекуляції; з огляду на свою наївну безмістовість не має він вже заступників ані визнаєвців ні в однім культурнім народі, а принявся та зреалізувався аж до абсурдних послідовностей лиш очевидно в большевії. В загальних нарисах принципи матеріялізму такі:

Причина світа се матерія, а її еволюції завдячує світ своє буття-життя. Одинокий закон, який нормує сей розвоєвий процес, се механічний закон причини й наслідку. В сім процесі нема ніякої доцільности. Людство, се лиш зорганізована форма матерії, се механічна функція зорганізованої матерії. Головний аргумент сеї еволюційної теорії такий: Земля існувала перед чоловіком; отже матерія існувала перед розумом. Се значить, що матерія первісна — а розум, се наслідок високорганізованої матерії. Так філософує коментатор Леніна Деборін.¹⁾ Знова другий матеріяліст Карло Фогт ставить ось таке „глибоке“ філософське заключення: „Думка в такім відношенні до мозку, як печінка до

¹⁾ Deborin, Lenin der kämpfende Materialist. 1924. ст. 78.

жовчі або урина до нирок". Большевизм у матеріалістичнім схопленню життєвої проблеми залюбки покликуються на Карла Маркса. Всеж таки К. Маркс не такий плиткий матеріаліст, як представляють або вмовляють в нього большевицькі „філософи". Маркс опрокидує навіть матеріалізм Біхнера й Фаербаха й проти їх системи ставить таку свою засаду: „Die materialistische Lehre von der Veränderung der Umstände und der Erziehung vergisst, das die Umstände von den Menschen verändert und der Erzieher selbst erzogen werden muss".¹⁾

Мимо сього дещо злагідненого історичного матеріалізму К. Маркс се отвертий безвірок-атеїст, який усунення безоглядне релігії з життя людей вважає конечною передумовиною ущасливлення людскости. Від Маркса походить твердження: „Die Religion ist das Opium für das Volk. Die Aufhebung der Religion als des illusorischen Glückes des Volkes ist die Forderung seines wirklichen Glückes".²⁾

Большевизм умів погодити грубий матеріалізм Фаербаха з безвірством Маркса й звів їх до одної системи. Большевизм узнає лиш одну дійсність: чисто механічний закон матерії. Всі духові прояви як: релігія, наука, мистецтво, філософія, всі форми цивілізації, все те зводить до форм зорганізованої матерії. Основою сего розвою се боротьба тези й антитези т. з. протівенств. Як математика в них, се наслідок боротьби цілості з дробом, хемія — злуки й розлуки атомів — так соціологія, се лиш класова боротьба, в якій одиниця — чоловік, як частина матерії, сповняє свою працю у велитенській машині світа.

На основі таких метафізичних та філософічних розумовань муситься прийти до заключення: релігія та большевизм, се два світи, між якими мусить прийти до рішальної боротьби. Большевизм се не лиш улицетворення атеїзму, він агресивний безбожник. На се вказує § 13 статутів комуністичної партії, який припоручає кожному членови вести протирелігійну діяльність.

Тому, що большевизм поставив собі за мету „спасення людства" й сотворення „раю на землі", він сам мусить стати „релігією". Його життєвий інтерес вимагає нетерпимости іншого Спасителя світа й тим щойно дасться пояснити його демонська ненависть до всякої релігії, а головнo католицької. Саме „релігійні основи" большевизму виходять як заключення його психологічних і етичних цілей: „спасення людскости" й його матеріалістичного становища у розв'язці життєвої проблеми.

III. „Релігійні основи большевизму". Говорити про „релігійні основи большевизму" виглядає що найменше на парадокс, як не на абсурд. А мимо того сей висказ правдивий. Большевизм се релігія, релігія відкуплення, розуміється релігія без Бога, „релігія зі знаком уємним", як виражається Г. Кульман.³⁾ Се релігія, відкуплення без Бога, се відкуплення виключної дочасности. Саме як релігія, большевизм хоче бути космополітичний, обіймаючий все, не лиш дотично простору, якому не ставить границь, але також відносно кожного чоловіка, якого хоче обняти від колиски до гробу, хоче опанувати всі дні його життя, всі життєві умовини й жадає від кожного члена безумовного віддання, якому диктує культ ненависти Бога, як змисловий вираз своєї безбожницької релігії.

¹⁾ K. Marx „Die Thesen über Feuerbach". — K. Marx — Engels — Archiv, hrsggeg. v. D. Rjadzanov (Frankfurt a. M.) ст. 223 і 227.

²⁾ Zur Kritik der Hegelschen Rechtsphilosophie. — Leipzig 1925. ст. 73.

³⁾ G. G. Kullmann, Wo steht Gott in Russland? в „Orient u. Occident", 4 Hft. 1930. ст. 5. „Religion mit einem Minuszeichen."

Основи сеї безбожницької релігії дадуться висказати найвідповідніше словами названого автора Кульмана: „Жидівсько-дочасний хіліязм Карла Маркса злучений з ідеологією російського православія з його вселенсько есхатологічними очікуваннями Росії“. Мета большевицької релігії без і проти Бога, се „спасення“ людства через Москву, в розумінню Достоевського Великого Інквізителя. Ту релігію пропагують з фанатизмом, який рівний хіба давньому ісламови. Кремль у Москві се осередок тої „Congregationis de propaganda fide sine Deo“. Поза католицькою Церквою нема й не було напряду в історії людскости, який так послідовно, витривало й доцільно працювавби над спасенням людства, як саме большевизм. Се розуміється в зовсім противнім змислі до католицького. І тому між большевизмом, а католицькою Церквою мусить прийти до рішачої і остаточної розправи.

Ідол сеї большевицької релігії, се колективна людина, а символом сеї демонської релігії, машина. Її прославляє наука, мистецтво, література й техніка. Тут маємо найтяжше заблудження людського духа. В раю перший раз чоловік спротивився Богови, на основі свого духового образу Бога через природний розум і свободну волю. Большевицький ідол, се обдертий з Божого образу колективний чоловік. Упавший в раю чоловік свій упадок узнав за провину й намагався відпокутувати її зовнішнім культом Бога. Тому вже від перших родичів бачимо жертви, які товаришать відтак цілій упавшій людскости, як визнання вини й бажання відкуплення. В большевизмі бачимо перший раз культ ненависти Бога. Сей культ так виразний, що може без ясної навіть свідомости його визнаців, прибрав питомий „червоний обряд“.

І так маємо особливий обряд „червоних хрестин“, або як вони називають „звіздин“. Куми приносять немовля до „сельбуди“ і кладуть його на червоно застелений стіл. Урядник виголошує промову на тему: молоді надія большевизму, а молот капіталізму. Відтак надає імя як: Февраліна (лютнева революція), Майка (маєвий переворот), Революція і т. п.; коли хлопець, то називають: Спартак, Рем (революційна електрифікація), Донбас і пр. Дальше при звуках інтернаціоналу завішують немовляти на шию звізду й списують протокол такого змісту: „Ми підписані заявляємо, що до ССРСР. прийнято Февраліну Кириловну. Тим, що надали ми тобі імя в честь лютневої революції, поздоровляємо в тобі майбутню робітницю комуністичної суспільности. Нехай ідеали комунізму виповнять зміст твого життя. Нехай живе нова революційна горожанка“. Протокол вручають родичам, дитину обвивають у червоний „флаг“ і кінчать пиром такі „звіздини“.

Подібно мається з „червоним вінчанням“. Урядник „сельбуди“ витає на порозі молодих та вводить їх до червоно прибраної кімнати. Виголошує промову на тему большевицького подружжа. Списують протокол. Потім друга промова, в якій заохочується женихів, на випадок, як булиб недібрані, прийти ще раз до розв'язання сеї часової умови. Та хотая большевики не прив'язують жадної ваги своєму подружжю, то точно стежать та дбають, щоб на кождім кроці убивати поняття нерозривности подружжа. Се конечно до їх ціли, бо без зруйнування домашнього й родинного огнища не можлива колективізація.

З особливими торжествами відбувається „червоний похорон“. З початку хотіли большевики палити мерців, а попіл кидати на вітер, щоб розносив по всіх усядах. Та проти сему сильно зареагувало населення. Тому завели осібні похоронні обряди. Домовину кладуть на віз при-

критий червоним сукном. З обох боків поступає по 6 т. з. „червоних апостолів“ в приписаних одягах. За походом грає оркестра на переміну жалібні марші і революційні пісні. На гробі замість хреста ставлять зізду, молот і серп.

На місце давних церковних свят впроваджують постійні революційні свята з обходами й процесіями. В кожній хаті має бути т. н. „куток Леніна“, який перетворюється в дійсну ленінівську каплицю, де перед образом Леніна світять вічне світло. Процесії до гробу Леніна набирають зовсім виду паломництв. Безбожники домагаються в останніх часах формально приписаних обрядів на такі большевицькі обходи. Се все вказує на демонсько-релігійний характер большевизму.

(Продовження слідує).

ЦЕРКОВНИЙ ОГЛЯД

ЗМІСТ: Поширення відпустів за посіщення Найсв. Евхаристії. — Апостольська Конституція про оснування нової східн. церковної провінції. — Лист св. Отця Пій XI на Конгресі німецьких католиків у Ессен. — Декрети св. Конгрегації. — Осібні послухання для молодих подруж.

1. Поширення відпустів за посіщення Найсвятіших Тайн. (А. А. S. XXIV. (1932) ст. 231.). Апостольським Листом з дня 3. червня 1932. Св. Отець Пій XI. поширив відпусти уділені за посіщення С. С. Тайн, щоб побудити вірних до більшого почитання Евхаристійного Ісуса. Сей Ап. Лист стоїть у тісній лучности з Енциклікою „*Caritate Christi*“, в якій Св. Отець ззиває всіх католиків, щоб умолювали Спасителя та своїми мольбами задоситьучинили Божій справедливості за злочини зматеріялизованого сего віку. Безпосередна нагода до сего Апостольського листа, се міжнародний Евхаристійний Конгрес у Дубліні. Щоби вірні ще з більшим почитанням відносилися до Найсвятішого Серця Христового, що задля своєї любови полишило нам С. С. Тайни, Св. Отець побільшує відпусти, уділені Папою Пієм IX, а саме в такій мірі:

Хто збудить акт жалю та зробить посіщення С. С. Тайн, та при тім відмовить пять „Отче наш“, „Богородице Діво“ і „Слава“ та додасть одно „Отче наш“, „Богородице Діво“ і „Слава“ на інтенцію св. Отця, сему за кожним разом уділяється „*in forma Ecclesiae consueta*“ 10 літ відпусту. Хтож знова висповідается, вислухає Службу Божу, запричащається, та через цілий тиждень робить посіщення, та при тім відмовить вище згадані молитви, сей доступає повного відпусту раз у тиждень. Сей цінний Апостольський Лист, що отвирає ще більше скарбницю ласк, полишених Спасителем святій Церкві, кінчиться (мабуть з огляду на вагу змісту) рідко вживаними у Апост. Листах словами: „*Praesentibus perpetuis futuris temporibus valituris*“.

2. Апостольська Конституція про оснування нової східної церковної провінції. Апостольською Конституцією з дня 11. червня 6. р. оснував Папа Пій XI. нову церковну провінцію антиохійського обряду для сироманкарійських вірних у східно-індійській області — Малябарай. Ся конституція, що зачинаєсь словами: „*Christo pastorum principii*“ подає офіційально до відома всіх про перехід до кат. Церкви Архієпископа Мар-Іваніоса та Епископа Мар-Теофіля wraz з многими

священиками та великим числом вірних. Нова церковна провінція складається з двох ординаріатів, що діляться між собою бігом ріки Пампи, а саме: 1) Тривандренська архідієцезія, з осідком архієпископа в місті Тривандр, де актуальним А-єпископом є Преосв. Мар Іваніос; 2) Тірувалленська єпархія з осідком єпископа в місті Тірувалля; її актуальний єпископ Преосв. Мар-Теофіль. Конституція (§. 8.) підчиняє тірувалленську єпархію, як суфраганію, та тірувалленського єпископа, як суфрагана, тривандренському архієпископови. На обі нові дієцезії Апостольська Столиця накладає (§. 9.) ті самі обов'язки, які мають прочі єпископства, та зрівнює їх під оглядом привілеїв із всіма прочими кат. єпархіями. Творення семінарів, зобов'язання клиру й обов'язки вірних підлягають (§. 10. 11) законам Cod. J. Sap Тринайцятий і останній уступ запевнює Апостольській Столиці свободу евентуальної реформи та нових заряджень.

Оснування сих нових єпархій поручене Апостольському Делегатови для східних Індій, Преосв. Львови Кіркельосови. Обі нові дієцезії підлягають св. Конгрегації для східної Церкви. (A. A. S. XXIV. (1932) пит. 9. р. 289.).

3. Лист Св. Отця Пія XI. з приводу Конгресу німецьких католиків у Ессен. З приводу підготовчих праць 71. католицького Конгресу в Ессен, Св. Отець вислав на руки президента комітету Івана М. Фішера лист з благословенням праць Конгресу, та побажаннями як найкращих успіхів сего Божого діла.

Св. Отець підносить вагу сего Конгресу з огляду на невідрадні відносини теперішньої хвили, та хвалить вибір місця на сей католицький з'їзд.

Ессен — одно з найдавніших міст, багате в старі пам'ятки, що зберегло свою живу католицьку віру, яку приняло ще в часах Карла Великого від самого таки основника сего міста Альтерфрида, єпископа Гільдесгейму.

„Не лиш так щасливий вибір місця, але й програма свята, вибір тем до обговорення, всенародні мольби — все те дає запоруку, що зібрані на Конгресі ряди католиків зростуть у своїх спільних силах, а се конечно, щоб віддалити ті небезпеки, що зі всіх сторін загрожують так релігійному, як і публичному життю. Зїзд має перед собою велике завдання: на нові часи, на нову нужду, треба знайти нові протисредства, нову поміч. А ви звернете свою увагу на всі недомагання біжучої хвили, та скріплені на душі вернете домів, щоб ще краще розгорнути ще гущішу сіть добродійних установ“.

З особливою радістю підносить Св. Отець постанову комітету, щоб питання соціальних труднощів обговорювати після норм поданих Св. Отцем у Енцикліках: „*Quadragesimo anno*“ та „*Azione Cattolica*“. Постанови конгресу матимуть спеціальну вагу для околиць Ессену, де так велике число робітників, що опинились у тяжких умовах життя, где скорої помочі та поради.

При кінці Св. Отець уділив Апостольське Благословення голові комітету І. М. Фішерови, членам комітету, та всім учасникам Конгресу. (За Oss. Romano 2. IX. 1932. п. 204).

4. Декрети св. Конгрегацій. 1. Конгрегація св. Офіцію декретом з 25. червня б. р. осудила й подала на Індекс книжки: Salvatore Paglionica, *Compendio di economia politica e nozioni di diritto*. Padova, Istituto delle Edizioni Accademiche. 1932; Альфреда Люазі (А.

Loisy): *Mémoires pour servir à l'histoire de notre temps*. Paris 1930-1931. Рівночасно осудила всі прочі твори того автора, які ще до тепер не були взяті на індекс. (А. А. S. XXIV. 1932. ст. 237).

2. Св. Конгрегація Собору, про оголошування ласк і жертв у релігійних періодиках. З дня на день частіше появляються релігійні періодики, передусім при славніших відпустових місцях, щоби через подання до відома ширшого загалу річий, які там діються, помножити у вірних побожність до місцевих небесних Опікунів. Звичайно, побіч інформаційно-пропагандової частини, велике місце займає вичислювання ласк і небесних добродійств, яких вірні доступили за заступництвом Святих. При тім рівночасно подають грошові суми, які вони зложили за одержані ласки, вислухані молитви і т. д. — Хоч сама ціль, задля якої видаються періодики та збираються жертви, як н. пр. побожність до Святих, окраса святинь, діла любови й милосердя, і т. п. сама в собі добра і взнесла, все таки обставина, що при подаванні ласк і добродійств (часто густо без ніякого знаку автентичности), подається й висота гроша зложеного за уділену ласку. Тим ложно вказується необзнакомленим на мниму залежність одного від другого. Тому, що непоміркованість у тім напрямі може легко висунути закид поганого зиску на святих річах, та може статися предметом згіршення многих людей, св. Конгрегація зарядила за потвердженням Св. Отця, слідує:

а) Місцеві Ординарії звернуть увагу на заховання канонів 1261 і 1386 кодексу канонічного права;

б) Настоятелі відпустових місць обов'язані свої періодики піддавати церковній цензурі, та негайно не важуться „*onerata ipsorum conscientia*“ їх видавати, заки не дістануть за кожним разом сприяючого осуду від урядового спеціального цензора, згідно із зарядженням Енцикліки „*Pascendi*“ Пія IX. з 8. VIII. 1907. Знова цензор нехай уважає, щоби се, що під іменем одержаної ласки подається, дійсно мало ознаки правдивости, та могло заслугувати на віру, щоби між одержаною ласкою та жертвою не було ні сліду найменшої залежності;

2. Повідомлення про одержані ласки, які не відповідають повищим зарядженням не поміщувати, хіба під загальною згадкою: „одержаної ласки“ без опису подій. При захованню сих приписів, побожні періодики з певністю osiąгнуть свою ціль та нічого не знайдеться в них, що було б незгідне з християнською побожністю.

3. Префект св. Конгрегації св. Тайн, кард. Лега видав до всіх єпископів цілого світа окружне письмо в справі супружних процесів перед церковними єпархіяльними судами. Сим письмом зобов'язує всіх Ординаріїв, щоб давали щорічно точні звіти про діяльність сих судів, їх персональний склад та їх присуди. Малі єпархії, як не можуть удержувати своїх судів, мають лучитися з іншими та творити провінційні суди. При кінці закликає всіх єпископів до старанности в освідомлюванні судів про їх важну відповідальність, та в надзорі у процесах. (Sch. 7. 48).

4. Декретом св. Конгрегації Обрядів припущено до беатифікаційного процесу справу Божого слуги італійського пароха о. Антона Марія Пуччі, Чина Сервітів. Уроджений у Пістої 1819, переняв провід парохії Віяреджіо у 1847 р. де був парохом аж до своєї смерті, т. є до 1892 р. Декрет підносить повну Божого благословення працю святого пароха, який так у канцелярії, як і в сповідальниці і на годині катехизму був під кожним зглядом взором священничих чеснот.

Доказ геройських чеснот та саможертви дає у трьох пошестях холери, несучи поміч всім, та будучи всім для всіх: для немічних лікарем, для опущених опікуном, а для дітей-сиріток неоціненим батьком. (Sch. 7. 51.)

5. Осібні послухання для молодих подруж. На бажання Св. Отця, в найблищому часі будуть уділювані спеціальні авдієнції для новоженців, що в часі послубних подорожей завітають до Риму, та схотять дістати благословення на нову дорогу життя. Авдієнції відбуватимуться у спеціальній салі, а Св. Отець складаючи желання та благословляючи кожду пару з осібно, вручатиме на пам'ятку новоженцям медалик та вервицю.

З НАШОГО ЦЕРКОВНОГО І РЕЛІГІЙНОГО ЖИТТЯ.

1. Апробата Згромадження СС. Служебниць Неп. Зачатої Преч. Диви Марії. — Декретом з 27. серпня 1932 р. ч. 771/29 Ап. Престол потведив законне Згромадження СС. Служебниць Неп. Зачатої Пр. Д. М. раз на завісідги, а їх Конституції на сім літ для досвіду. Названий декрет дослівно звучить: „SSmus D. N. Pius, Divina Providentia PP. XI, in Audientia subsignatae diei, referente infrascripto huius Sacrae Congregationis Adessore, Institutum, ritus graeco-rutheni, Sororum Servularum a Beatissima Virgine Maria Immaculata nuncupatarum adprobare ac eiusdem Constitutiones, rite examinatas, uti in hoc continentur exemplari, cuis autographum in Archivo Sacrae huius Congregationis asservatur, pariter adprobare et confirmare ad septennium ad experimentum dignatus est, simul mandans ut omnes supradictae Sorores integre ac fideliter easdem Constitutiones servant et Decretum de his omnibus publici iuris fiat. — Contrariis quibuscunque, etiam speciali et individua mentione dignis, minime obstantibus. — Datum Romae, ex Aedibus S. Congregationis Orientalis, die 27 Iulii 1932. A. Card. Sincero, a Secretis. H. J. Ciconiani, Adessor.

Наведений декрет тим важний, що се перше жіноче Згромадження, затверджене Апостольською Столицею в нашій гр.-кат. Церкві.

Треба признати, що сорок літ існування сего Згромадження дало повний доказ його життєздатности й великих успіхів та користей на полі релігійної і харитативної праці. Поширилося воно по всіх майже областях нашої гр.-кат. Церкви поза Галичиною. Вже має зорганізовані дома в Чехословачії та Югославії, а повні провінції в Канаді й Бразилії. Нові Конституції поширюють їх діяльність також на провадження народніх шкіл, що в нинішніх часах має превелике значіння, особливо на еміграції.¹⁾

Конституції дають сему Згромадженню СС. Служебниць повну Організацію. На чолі Згромадження стоїть т. з. Генеральна Настоятелька зі своїми Дорадницями, вибраними Загальним Збором СС. на протяг 6 літ. Її підлягають всі СС., всі дома й провінції Згромадження.

Згромадження ділиться на провінції. Установляти такі провінції

¹⁾ Cap. 1. De fine Congregationis n. 1. (Constitutiones SS. Servularum B. V. M. Im. ritus graeco-rutheni. Typis Polyglottis Vaticanis 1932).

Згромадження і назначувати їм границі має лиш Ап. Столиця. Кожда така провінція має мати по можности свій особний новіціят. Тревання новіціятської проби нові Конституції продовжили на 2 роки.¹⁾ На чолі такої Провінції стоїть провінційальна Настоятелька з чотирма СС. Дорадчицями, вибраними на 5 літ на Провінційальнім Зборі СС. Місце побуту Найвисшої Настоятельки та її Дорадниць має порішити перший загальний Збір СС. Так зорганізоване Згромадження СС. Службниць буде могло далеко успішніше виконувати свої високі й так важні для нашого церковного й релігійного життя завдання. Тому маємо повну надію, що се Згромадження, котре вже тепер тішиться загальною симпатією, тим усьільніше розвине свої праці для Божої слави, освячення своїх членів та для душевного добра передовсім нашої дітвори.

2. Дві знаменні заяви ВПреосв. В. Такача. В епархії Преосв. В. Такача в С. Д. півн. Америки, яка обнімає гр. католиків Закарпаття, розгорілася боротьба на тлі безженства духовенства. Вона наглядно виказує повний моральний занепад частини тамошного гр. кат. духовенства. Зарядження св. Конгрегації для східн. Церкви, щоб в Америці до душпастирської праці приділювати лиш безженних священиків або бездітних вдівців, самозрозуміле й конечне. Та хотяй аналогічне зарядження видала та сама Конгрегація для Канади й Бразилії і то для всіх орієнталів без виїмку, а не лиш для гр. кат., то лиш в С. Д. півн. Америки і лиш між гр. кат. Українцями викликало се боротьбу проти власного єпископа й проти Ап. Столиці. На жаль сю боротьбу підняли й явно й тайно підпирають у великій мірі деякі священики, послугуючися при тім національними й церковними організаціями. Сам нарід ніколи не виступивби проти такого конечного й для добра Церкви так потрібного зарядження, як не підбурювалиб самі духовні. Методи, які примінують у тій юдиній роботі проти власного Владики, проти власної Церкви, з великим згіршенням та душевною руйною вірних, — запозичені з Галичини. Мається вражіння, що робиться на виразні інструкції. Зараз на початку с. р. на зїзді священтства ухвалено внести меморіал до Ап. Столиці з пропозиціями відкликати назване зарядження. З настроїв одначе, які панували на тім Зїзді видно було відразу, що ініціатори не піддадуться, коли Ап. Столиця їх „прошення“ порішить негативно. При помочі т. з. „Соединенія Греко Кат. Русских Братств“ зачалася відразу сильна агітація і збирання протестів проти Зарядження Конгрегації, щоб тим викликати моральний натиск на Ап. Столицю. Тимчасом, як се можна було на певно надіятися, Ап. Столиця висказала своє тверде й непохитне: „*non possumus*“. Відповідь св. Конгрегації подає Преосв. еп. Такач в посланню „От Епископа Американских Греко Кат. Русинов, Мадяров и Хорватов“ з 15 серпня 6. р. Ч. 93. 1932. Відповідь так звучить: „*Circa quaestionem autem de coelibatu... Tu pro certo habeas Sanctam Sedem in praescriptis datis instare et nullo modo in animo habere ab eis deflectere, omnino hoc exigit in ista Republica bonum animarum*“. Крім того поданий є текст закона в справі безженства клиру, який находиться у проєктованій кодифікації східнього права: Дотичний канон звучить: Can. 132. §. 2. — *Licet melior ac statui clericali utilior sit coelibatus, clerici minores possunt quidem nuptias inire, sed, in Ecclesiis ubi viget lex coelibatus clericorum, nisi matrimonium fuerit nullum vi aut metu eisdem incusso, ipso iure e statu clericali decidunt.*

¹⁾ Cap. VI. De Novitiis et Novitiatu. n. 35. (Constitutiones p. 13).

З огляду на се, що на Загальнім зїзді „Соединенія Гр. кат. Русских Братств“ знова по галицьким взірцям вибрано „КОВО“ т. з „Комітет Оборони Восточного Обряду“, Преосв. Такач узнав сей Комітет за неправний, бо на основі Декрету Ап. Столиці „Cum data“ лиш місцевий Ординарій має виключне право сторожити над цілістю і чистотою обряду, а не самозванчі комітети. Тому приказав всім членам священикам виступити з сього Комітету. А що також деякі священики важилися виступати в часописах проти заряджень єпископа й Ап. Столиці й тим спричиняли велике замішання і згіршення, в тій самій Заяві покликаючи на 37 арт. „Cum data“ зарядив, що священики можуть поміщувати в часописах статті лиш за дозволом і одобренням Ординарія.

Помимо сих заряджень деякі священики дальше стали упрямі й ще завзятіше зачали виступати й викликувати формальну схизму. Тоді Преосв. Такач проголосив другу відозву з 25. серпня б. р. в якій кинув публичну клятву на двох священиків: Стефана Варзалія і Петра Молчані. Перший, се відповідальний редактор найбільше ворожого зглядом Церкви часопису: „Американській Русській Вістник“. Він помимо приказу свого єпископа не уступив з становиска редактора, за що попав у суспензу. Коли відтак вже суспендований на власну руку зачав справляти церковні функції й заложив „независиму церкву“, єпископ Такач заявив, що „цілком витворий его не лиш яко священика, но яко вірника із лона нашої єдиної, святої, соборної і апостольської Церкви, яку основал сам наш Спаситель, Ісус Христос“. Другий знова, Петро Молчані, сотрудник катедральної Церкви в Гомштед. важився без відома й дозволу свого Єпископа прийняти вибір на пароха й крім того голосив прямо єретичні науки. За те Преосв. Такач кинув на нього клятву, як на формального схизматика й єретика.

Певно, се дуже сумні факти. Та вони показують на ще сумніші недомагання серед частини духовенства в Америці. Дійсно треба сумніватися, чи сі люде мають ще віру. Се також свідчить, як конечні й потрібні були названі зарядження св. Конгрегації для східн. Церкви, бо відкрили тяжкі рани нашого церковного організму й тим самим уможливають уздоровлення. Се станеться не іншою дорогою, як вихованням нового безженного й апостольським духом перенятого клиру. Теперішня боротьба, хоч яка гірка й болюча, причиниться до очищення атмосфери та звільнить вірних від вовків у овечій шкурі т. є тих священиків, які крім характеру св. Тайни священства нічого священного в собі не мають і котрі влізли до Христового стада не як пастирі, але як злодії і розбійники.

3. Рукоположення ВПреосв. Олександра Стойки, Єпископа Мукачівського. По смерті бл. п. Еп. Гебея Ап. Столиця наслідником на Мукачівським Єпископським престолі іменувала Олександра Стойку, крилошанина й Генерального Вікарія Мукачівської Епархії. Торжественне рукоположення відбулося в Ужгороді, дня 12 липня с. р. в празник верховних Апостолів св. Петра й Павла. Рукополагання довершили: ВПреосв. Павло Гойдіч єпископ Пряшівський, Преосв. Іван Бучко єпомічник Львівський і лат. єпископ з Кошиць. По висвященню Преосв. О. Стойка відізвався першим пастирським посланням до священства й вірних своєї Епархії. В ньому заявляє повну відданість і любов для Ап. Столиці, перестерігає перед схизматичкою агітацією, яка ведеться на Закарпаттю від ряду літ та напминає до повної єдності й солідарності вірних у католицькій акції.

Закарпаття дійсно переживає важку й рішачу еволюцію на полі релігійно-церковнім й також національно-горожанським. За мало освідмлений релігійно нарід дався втягнути в схизматицько-російську агітацію. Та агітація на жаль потягнула багато вірних в сіти схизми. Вправді в останніх часах, головно завдяки місійній й апостольській праці відновленого на Закарпаттю Василіянського Чина, схизматицька агітація заломилася, та небезпека ще існує. Заразом відбувається на Закарпаттю сильне відродження національне. Особливо молодь вихована в рідній школі, набирає повної національної свідомости. Се дуже важна річ для долі Церкви на Закарпаттю і для розвою релігійного життя та католицької свідомости, щоб висші церковні круги самі взяли провід сього національного відродження. Інакше використають його ліві радикальні напрями, з великою шкодою гр.-кат. Церкви. На Закарпаттю точно повторюється те, що переживала Галичина. І в нас т. з. народовецький рух вважали як радикальний і церковні висші круги, як не були йому прямо ворожі, то з великою шкодою для Церкви легковажили його. Щойно пок. Кардинал Сильвестер Сембратович, сей може до тепер найбільший Галицький Митрополит, зрозумів вагу сього руху й взяв його під свій провід. Тому ходить о се, щоб не зроблено подібної помилки й на Закарпаттю. Преосв. Стойка, як видно з останніх вістей в часописах, дуже добре зорентувався в положенню і намагається сей важний і впливовий рух опанувати й вихіснувати для релігійного розвою й католицького освідмлення.

ВІСТИ З КАТОЛИЦЬКОГО СВІТА

XXXI. Міжнародний Евхаристійний Конгрес у Дубліні. (За *Civiltà Cattolica*, а. 83, 1932 III, р. 190). Св. Отець Пій XI. через „Breve“ іменував Ем. Кард. Льоренца Ляврі своїм Легатом на XXXI. Евхаристійний Конгрес у Дубліні. Між іншим, із особливим натиском підносить Св. Отець щасливу стрічу сего Торжества з 1500-літтям навернення Ірляндії. Католики цілого світа возьмуть участь у торжествах „Острова Святих“, звідки то численні Апостоли вирушали колись у незнані, далекі краї проповідувати св. віру, що її дістали від св. Патрикія в святім насліддю. Св. Отець згадує героїзм Ірляндців, що не зважаючи на віками триваючі переслідування, задержали свою віру та лучність із Апостольським престолом і тішитесь, що Евхар. Конгрес відбудеться саме там, де колись профановано св. церкви, а Евхаристійний Ісус скривався по лісах і печерах перед злочинною рукою сектантської злоби. Сей XXXI. Евх. Конгрес, се новий Божий тріумф Спасителя, що любовю поборов злобу ворогів.

В останніх днях, у часі торжеств, Ірляндці виказали на очах цілого світа правдивість розголосу про вічно горіючу їхню віру, та доказали, що Ірляндія се дійсно „*Isola dei Santi*“ після слів св. Отця Пія XI.

Ем. Кардинал-Легат, виїхав із Риму 16. червня б. р., задержався один день у Парижі, а 18. червня вже прибув до Англії до Фолькстон, де многотисячна товпа вірних ждала на дорогого всім Гостя. Королівським поїздом приїхав з порту до Лондону, та з Лондону до Честер,

де вже ждав на нього пароплав, висланий урядом Ірляндії. Супроводжений ескадрою повітреплавів, за п'ять годин вже висів у пристані Кінгstown на березі Ірляндії, де його привитав архієп. Дубліна Едвард Берн, а Президент Вільної Ірляндії Де Валера wraz із усіми міністрами віддав йому королівські почести: серед свисту сирен, та грюкоту гарматніх сальв, висів на сушу Апостольський Легат, приймаючи королівські почести від ескадри гусарів.

Дорога до Дубліна — 12 км. — обрямована двома густими рядами радісного люду, що витав Легата Їх Святости. Льорд Майор Дубліна — вручив ключі міста Легатови св. Отця, після чого Ем. Кардинал серед оглушуючих окликів тисяч людей удався до катедри, де якраз кінчилася триднівка о щасливий вислід торжеств. Кард. Легат, в асисті Кард. Примаса Мек-Рорі, Архієп. Ормейгу й Апостольського Нунція монс. Робінзона, та оточений майже цілим Сенатом, уділив перше апостольське благословення, чим започаткував Торжество Евх. Конгресу.

Вечером того дня уряд Ірляндії урядив величаве прийняття в честь Кардинала Легата та проголосив широку амнестію.

Дня. 21. червня по обіді торжественна інавгурація Конгресу. В приязності Ем Кардиналів: Вердіє-ра з Парижа, Бурн-а із Вестмінстера, ван Рой-а з Малін, Мек Рорі-я, Гейс-а із Нью-Йорку, О'Канел-а з Бостону, Лявітрана із Палермо, Гльонда із Познаня і Догертія із Філядельфії, відчитано Апостольське Бreve, та після промов архієп. Дубліна і Монс. Гйлен-а — Кард. Легат промовив до народу по англійськи та уділив благословення Найсв. Тайнами.

Програма Конгресу нічим не ріжнилася від попередних. Сам перебіг торжеств замітний хіба тим, що ще на ніякім Евх. Конгресі не було такого множення чужинців, такого одушевлення присутніх та оживлення міста. Передусім гідна уваги є активна участь у торжествах цілого уряду католицької Ірляндії.

Закінчення Конгресу відбулось у „Phoenix Park“, де у торжественнім Богослуженню взяли участь: 10 кардиналів, 200 єпископів, тисячі духовенства, президент Де Валера, ціла палата депутатів, представники всіх урядів й війська та около 800.000 вірних. Після Служби Божої все затихло, а через радієві голосники дався чути голос спільного Батька, св. Отця Пія XI:

„В ім'я Отця і Сина і Святого Духа — Амінь. Отсе, найлюбіші в Христі діти, я з вами. Перед усім я є з вами, як радіючими дітьми, щоб не лиш через нашого Кардинала Легата, але й безпосередно взяти участь у вашій радості та Евхаристійнім тріумфі. Радію, що разом із вами можемо Ми благодіти Всемогучого та Милостивого Бога, щоб у часі таких великих труднощів усіх народів уділив ласкаво ті дари єдності й мира, що в містичний спосіб є символізовані в Евхаристійних Жертвах. Вкінці наше серце й наші уста отвиряються, щоб висказати Наші гратуляції та уділити вам Апостольське благословення. Тому через молитви й заслуги Приснодіви Марії — Королевої Ірляндії, Михайла Архангела, св. Івана Хрестителя, Блаженних Апостолів Петра і Павла, св. патріярха Патрікія і всіх Святих, хай благословення всемогучого Бога, Отця і Сина і Святого Духа зійде на вас, на цілу вашу й Нашу улюблену Ірляндію, та нехай лишиться з вами на завсиди“.

Хвиля оплесків та радісних окликів супроводжала останні слова дорогого Батька.

Опісля упорядкувався довгий процесійний похід із Найсв. Дарами,

що їх ніс сам Кардинал Легат. Слідувало благословення Найсв. Дарів на мості О'Канеля й закінчення Конгресу.

Як завжди, так і тепер вороги Бога й св. Церкви, яким не в смак була величавість католицького торжества, хотіли кинути тінь, та нарушити взірцевий порядок Евхаристійного Конгресу. Та се не вдалось ульстерським протестантам: дали лише доказ своєї сектярської нетолеранції. Тут і там нападали на прохожих, а то і на поїзди з прочанами, обкидаючи їх камінням, фляшками та нечистотою, як нпр. у Бельфіст. Вдирались і до церков (св. Нарциза в Ляри) і тп.; взагалі давали наглядні докази фанатизму та некультурности, питомі всяким сектам. Все таки уряд строго осудив таке вандальство, та постановив приміняти найострішій кари зглядом проступників.

Сі виступи протестантів нагадали Ірляндцям довголітні переслідування католиків протестантами; своєю повздержністю зглядом напасників, холонокровністю в поступованню й культурністю в самообороні виявили ділом, що дійсно є гідні віри своїх батьків, що від них Ірляндія носить почесну назву „Острів Святих“.

На спеціальне запрошення Ірляндського Уряду Кардинал Легат лишився в Ірляндії ще один тиждень, що серед безнастанних торжеств був неначе одною суцільною демонстраційною заявою відданости цілої Ірляндії Пресв. Серцю Христовому, та синівського привязання до Апостольської Столиці.

Заряд міста Дублина проголосив Ем. Кардинала Легата почесним горожанином Дублина. Многим дітям, хлопцям, що народились в тім часі, надано імя „Льоренц“ або „Ляврі“, в доказ великої пошани зглядом Кардинала Легата, та щоб, як казали Ірляндці, „мати живий спомин із сего рідкого, а так дорогого всім Свята“.

Мимо перешкод зі сторони сектярів, Конгрес у Дубліні, се один із найкращих Евхаристійних Торжеств, бо: підчас коли в інших подібних конгресах мож було запримити значну скількість „звичайних глядачів“, тут цікавість уступила місце глибокій побожності та обсервовалось живу, активну співучасть всіх, не лише у Дубліні, але й у цілій Ірляндії.

Смерть Ем. Кардинала Вільгельма Ван Россум. Дня 30. серпня, у Мастріхт (Голяндія) упокоївся в Бозі Ем. Кардинал Вільгельм Ван Россум, Префект св. Конгрегації „De propaganda Fide“, у 79. році свогого трудящого життя.

Особа бл. пам. кардинала Ван Россум має превелике значіння в історії місійного руху сего століття. У цілому католицькому світі знаний він був, як „missionario esemplare“, з огляду на його постійно молодечий ентузіязм, завдяки якому став він вірним виконавцем величавого Божого пляну поширення Божого Царства між народами, які ще не знають неоціненого дару Відкуплення.

Людина справді Божа, зі свогого мешкання у Пропаганді зробив санктуарій свогого релігійного піетизму, де усовершував свою душу розважаннями вічних правд та обовязків пастирського, священничого життя. У приватному життю був незвичайно вірний правилам Чина ОО. Редемптористів, до яких належав через 53 роки. Як Префект св. Конгрегації „De propaganda Fide“, цілою душею був завсіди у місійних краях (де й сам перебув свою молодість). Зрозумів, що прерогативою успіхів місійних праць, се місцевий, добрий клир. Тому докладав усяких можливих старань, щоб придбати як найбільше священни-

ків-тубильців. Його заходи увінчалися гарним успіхом: Св. Отець Пій XI. висвятив п'ятьох єпископів-китайців та одного єпископа-японця; за його стараннями, св. Отець велів вибудувати величаву колегію „De Propaganda“, у якій під сьо пору перебуває на студіях 250 клириків зі всіх поганських країн, обнятих сіттю місійного життя.

Бл. пам. кардинал Ван Россум був головним президентом Тов-а „Le Pontificie Opere della Propagazione della Fede e della Santa Infanzia“, та головою пресового бюро „Agenzia Internazionale Fides“, якої сам був фондатором, та яка має своїх кореспондентів майже у всіх місійних краях. Місіологічна катедра на університеті „Propaganda Fide“, місійний Архів, місійна Бібліотека, місійний Музей — все те твори його трудящого життя, що придбали йому незатерте в історії місій ім'я: „missionario esemplare“.

Смерть захопила блаж. п. Кардинала Ван Россум саме тоді, як вертаючи із Євхаристійного Конгресу у Копенгадзі вступив до дорогої йому вітчизни Голандії, де думав перевести кілька місяців релятивного спочинку, а саме пишучи обдуманий вже давно твір: „Історія Місій“.

Та Бог покликав свого вірного сівача на вічний спочинок по трудящим життю. Величаві похорони, в яких взяли участь представники королівського двору, Ем. Кардинал Ван Рой, 28 Єпископів, множество клиру, сестра бл. п. Кардинала — сестра милосердя мати Герульфа, та непроглядні маси вірних, відбулися дня 4. вересня б. р. Тлінні останки зложено на віттемськїм цвинтарі, у гробіні ОО. Редemptористів. На гробі вмуровано плиту з написю: „Qui Christum evangelisavit in gentibus — Vir bonus super multa fidelis — Hic quiescit — Guilhelmus Card. van Rossum — III. sept. 1854 saeculo natus — 30. Aug. 1932 denatus. — Orate pro eo“. (За Oss. Rom. I. IX. ч. 203, 7. IX. ч. 208).

Перше свято Папи у Курдистані. У самому центрі перського Курдистану повстала недавно маленька католицька дієцезія Сененська, що має 800 вірних, 5 священників і одного єпископа, Преосв. Івана Ніссан-а. Мала числом вірних, та велика територією: обіймає величезний терен з містом Гамадан і Керманісаг, та розтягаєсь на цілій високорівні між Багдадом та Тегераном. Осідком єпископа є місто Сена, що числить 300 католиків, побіч 23.000 музулманів та 2000 жидів.

Дня 3. липня відбулося величаве свято Папи, при співучасті Апостольського Делегата на цілу Перзію — Монс. Еджидія Лярі, що приїхав на се торжество із чарівного Тегерану.

На зустріч Апост. Делегатови вийшла ціла католицька громада зі своїм єпископом, що заїнтонував по халдейськи псалом: „Exultate Deo, adiutori nostro“, яким то псалмьом звикли на сході вірні витати патріархів та єпископів. Спів супровожали звуки кимвалів та гуслів. Скоро уформувався похід до катедри. На переді йшли діти, за ними жінки — всі біло вбрані, з вінками білих троянд на голові. За священниками Апостольський Делегат. Серед співів побожних пісень, які скомпонував сліпець піддіакон Давид ді Мар Якоб, та серед звуків дзвонів похід прийшов до катедри, де відбулась Архієрейська Служба Божа, на якій діти приступили до першого св. Причастя. Єпископ виголосив проповідь, дякуючи великому спільному Отцеві за всі добродійства, якими наділив Сененську громаду.

Після богослуження перейшов похід вулицями міста, в часі якого із вікон кам'яниць навіть жидів і музулманів поспивавсь дощ пишних тегеранських троянд, устелюючи білим цвітом дорогу Спасителеві світа.

Апостольського Делегата стрінула велика гостинність зі сторони вірних: вісім днів ходив від хати до хати, всюди стрічаючи радість і любов вірних синів католицької Церкви.

Замітна в сім торжестві в честь Папи Пія XI. участь місцевої влади й музулманського духовенства, що з великою пошаною витало Апостольського Делегата. На спеціальній аудієнції у Ап. Делегата були: Чеколіслям, проповідник великої мошеї, губернатор Курдистану Мошарод-Давлет, шейк міста ітд. (За Oss. Romano, 3. IX. 1932. м. 205).

8. Більше соціальних проповідей. В айхштадському (Eichstadt) „Klerusblatt“ пише парох о. Міллер про завдання проповідника в боротьбі з безбожництвом. Проповідник з актуальним світоглядом мусить займати становище зглядом марксіського комунізму. А найкращий помічник у проповідях на соціальні теми — се Пророки: Вони заступаються за людські права уярмлених людей перед царями; вони виступають проти огидного невільництва, проти безчесних одягів, вони публично ганяють царів, як що вони кладуть свої ноги на карк гнобленого народу. Чому так рідко звертаємося за поміччю до сих безсмертних вісунів, до сих душпастирів соціальної місії? Проповідник повинен з історії Церкви випровадити релігійний комунізм і на ньому вказати, як то тяжко навіть у малій громаді вдержати комуністичний лад. Єзуїтська місія у Парагваю, що оперлась на принципи релігійного комунізму, заломилася на бракуючій почуттю чести вірних. Тільки люди совершенні, при великим виреченню себе є способні до життя серед комунізму навіть релігійного. Тому одинокі монастирі можуть вдержатися при релігійному комунізмі. Але — кілька там жертви й самовідречення? Се для одиниць можливе, але не для загалу. Дальше завдання проповідника, се приєднання невірнучих робітничих мас через соціальні проповіді, вказуючи, кілька то добра внесла католицька Церква на площину соціальних труднощів, почавши від давнього невільництва, яке знесла Церква, а скінчивши на модернім, складнім соціальнім питанню, в яке тільки світла внесли Енцикліки Папів, та якому сприяє ціла сіть густо розвиненої допомогової акції масам безробітних. (Sch. 7.)

XXII. Конгрес „Rex Romana“. Сегорічний конгрес „Rex Romana“ міжнародного союзу католицьких студентів, відбувся в Бордо і Люрд, між 8. і 14. серпня. Президія минулорічного зїзду, а заразом підготовка сегорічного конгресу спочивала в руках „французького католицького студентського Союзу“ (Fédération Française des Etudiants Catholiques). Участь у конгресі взяло 1500 студентів, делегатів 20 держав. Найкраще були заступлені Англіїці. Також Українці взяли участь. Провідна думка конгресу була: „Церква і мир“. Перший реферат мав проф. унів. др. Штеффес на тему: „Християнське поняття міжнародного ладу“, у якому також порушив меншестеву квестію; другий реферат відчитав місто неприязного англійця проф. Мартіна Дейл-а, проф. Булло на тему: „Психологічні й моральні услівя для здійснення міжнародного ладу“; третій на тему: „Безпосередні задачі згрупованих у „Rex Romana“ католицьких студентів“ мав проф. Лежендр з Парижа.

Кінцева сесія конгресу відбулася в Люрд, куди всі учасники вибралися на прощу, під протекторатом тамошнього єпископа Жерліє. На конгресі прийнято в члени „Rex Romana“ три нові студентські організації а саме: „Союз швайцарських католицьких студенток“, „Союз ромунських студентів греко-зединеного обряду“ та „Католицький студентський союз Парагваю“. Як місце слідуочого конгресу вибрано Люксембург.

Колишній яacobітський архієпископ — про причини свого навернення. В вересні минулого року покинув яacobітське товариство архієпископ Іваніос з Витанії у Траванкоре, а враз із ним два єпископи, 19 яacobітських монахів і 13 монахинь. З початком посту навернений архієпископ, що за згодою Св. Отця даліше лишився при своїм уряді, видав свій перший пастирський лист, у якому подає мотиви свого навернення.

Найбільше вражіння зробило на нього се, що „католицька Церква є для чоловіка провідником у всіх його життєвих умовах так під індивідуальним, як і під соціальним оглядом“. Його студії та спостереження переконали його про се, що „католицька Церква се одинока в історії сила, що у минулому оперлася зусиллям морального зла, та у майбутньому зможе їм опертись“. „Мої студії над історією кат. Церкви — каже Преосв. Іваніос — перед усім її добродійна соціальна діяльність, як також повне героїзму життя її Святих довели мене до постанови навернення“.

„Правда, що Церква має бути живим органом Христа, знаходить одиноко в католицькій Церкві свій практичний вислів і то під кожним зглядом. Я прийшов до переконання, що всі прочі релігії поза католицькою, є безсильні, щоб досягнути цілі, задля якої Бог оснував Церкву, а саме спасення душ вірних“. „Католицька Церква захоче належну рівновагу між авторитетом і послухом, між помилковістю індивідуальних осудів і підданням себе розумові і вірі, між індивідуальною свободою та соціальними обов'язками“. „Вона одинока відповідає тій цілі, задля якої Бог стався чоловіком...“.

Sch. Z.

Апостольська Делегатура в Болгарії. Від 1925 р. існував у Болгарії Апостольський Візитатор для католиків обох обрядів. Апостольським письмом з 26. 9. 1931 р. надано йому титул Апостольського Делегата. Се зробила Ап. Столиця за вислуханням ради Кардиналів св. Конгр. для східн. Церкви й поширення віри. (A. A. S. XXIV (1932. з 1. VII) ст. 225)

Передача базилики св. Антонія в Падуї на власність Апостольської Столиці. — Дня 18 мая б. р. Монсіньор Боргонніні-Дука, Апостольський Нунцій для Італії і міністер справедливости Рокко підписали умову, що базиліка св. Антонія в Падуї враз з захристією, монастирем і приналежними будівлями, т. є: ораторія св. Юрія враз зі школою, бібліотека св. Антонія, музей і музикальний архів — стають власністю Апостольської Столиці. Є се доповнення 27. артикулу італійського Конкордату. Всі ті збори та їх заряд належать виключно до Ап. Престола. За те опіка й удержання гробу св. Антонія віддана спеціальній комісії, złożеної з 7 осіб, з котрих 5 назначає громада міста Падуї. (Schönere Zukunft [1932] N. 38)

Вороже ставовиско югославянського уряду до католицької Церкви. Переслідування католиків у Югославії прибрало остріші форми вже в половині минулого року, а проявляється воно передовсім утиском католицьких шкіл. Вже від половини року держава не виплачує платні персоналові католицьких середніх шкіл. Умовини прийняття кандидаток до учительських семінарів є уложені міністерством освіти так, що прямо унеможливають дальший розвій католицьких жіночих шкіл.

Редактора „Hrvatska Straža“, католицького тижневника, о. Юретіча уязнено під замітом мнимої шпіонажі за те тільки, що виступив проти

гнети католицьких шкіл. Ся нагла зміна у релігійній політиці Югославії, се без сумніву оводь подвійних ворожих впливів: православного й масонського. Ось що пише великий майстер білгородської вільномулярської ложі п. Бранковіч в офіційальнім щоденнику „Політика“: „Католицька Церква в Югославії, се жива перешкода для духової єдності полудневих славян. Всі християнські релігії Югославії повинні зробити місце новій державній релігії“. Для повного образу пониження кат. Церкви в Югославії подамо ось сей факт: православний патріарх бере річної платні 1,200.000 динарів, підчас коли католицький примас бере тільки, що православні єпископи, а саме 15.000 динарів, католицьким єпископам обтягнуто платню до 2000 динарів.

Сегорічний бюджет передбачує на запомогу для православного духовенства 1,265.000 динарів, підчас коли сума запомогового капіталу для рівноважної скількості католицького духовенства виносить... 20.000 динарів. Сі цифри бодай в часті ілюструють невідрадні відносини кат. Церкви в Югославії. (Sch. Z. 48.)

НОВІ КНИЖКИ Й ВИДАННЯ

Ks. Stefan Biskupski. **O nowe prawo małżeńskie w Polsce.** 8° (112) Włocławek 1932. Nakładem diecezjalnego Instytutu Akcji Katolickiej.

Ludwik Domański, adwokat, członek komisji kodyfikacyjnej R. P. **O małżeństwie.** Studium społeczno-prawne, omawiające kwestje małżeństw religijnych i cywilnych oraz rozwodów. 8° (160). Warszawa 1932. Księgarnia św. Wojciecha Al. Jerozolimskie 39. Cena 3 zł.

Книжка перша трактує про теперішній стан законодавства супружого цивільного в Польщі, про супруже право в опрацьованню Комісії Кодифікаційної, про становище Церкви супроти цивільних супруж і розводів, врешті про католицьку опінію супроти проєктованого нового супружого права.

Книжка друга має за ціль виказати, що ширення засад противних католицькій науці в справі супруж се не новість, та що переведення тих засад в життя, приводило завсїди до упадку й згуби могутні колись народи й держави. Подає отже історію розвитку інституції супружжа взагалі, історію супружого права в старинній римській державі, науку католицьку про супруже, історію цивільних супруж та розводів в краях католицьких, врешті критику проєкту Комісії Кодифікаційної.

Обі сі книжки стоять на основах чисто католицьких і боронять святости супружжа. Подають обильний апольогетичний матеріал так для душпастирів, які для кожного католика взагалі, тому заслугують на найбільше поширення. Побажатиб обом книжкам, щоби як найскорше причинились до втворення свідомости, що супруже католиків є і мусить остати устанвою святою і нерозривною. О. Др. Баран.

Organizacja parafji w Polsce. Pamiętnik Kursu Duszpasterskiego urzadzonego przez Związek kapłanów „Unitas“ w Poznaniu. Poznań 1928. Накл. Зwiązку Капłанów „Unitas“ 8°, стор. 118, брош. 3'50 зол.

Згадана книжка се збірка рефератів виголошених в часі душпастир-

ського курсу 14-19, IX. 1927 р. в Познані. Зміст поодиноких рефератів — се практичні вказівки душпастирської праці в парохіях. В кількох рефератах подано короткі начерки, що трактують про організацію практичного душпастирського виховання в Америці, Франції та Німеччині. При тім наводять автори деякі практичні здобутки з ділянки душпастирства згаданих країв та поручають примінювати ті способи в поодиноких парохіях. — Провідною ідеєю всіх рефератів — се новочасний спосіб душпастирського виховання примінений до вимог і здобутків сучасного життя. Варта, щоби й наше духовенство прочитало згадану книжку, бо й не одну добру і практичну раду чи вказівку подану в згаданих рефератах можнаби з користю в нас примінити.

Г. М.

Проф. О. Лотоцький. **Українські джерела церковного права.** (Ukrainiskie źródła prawa kościelnego). Les sources ukrainiennes du droit ecclésiastique). 8° (320). Варшава 1931. Праці Українського Наукового Інституту. Том V. Серія правнича, книга 1. Друкарня синодальна. Ціна 12 золотих.

На вступі подає Автор правні умови життя української Церкви та характер її правових пам'яток, говорить про обсяг поданого матеріалу та про досліди над українськими джерелами церковного права зазначуючи, що обмежується до джерел православної Церкви так, що лише для повноти викладу буде згадувати про джерела Церкви уніятської. Перша частина трактує про св. Письмо, та його українські переклади, про богослужбні й символічні книги, про законодавчі кодекси, про рішення соборів і патріархів, про канонічні практики, про полемічне письменство, про устами церковних установ, про обсаду церковних посад і про жертви на цілі церковні й культурні. Друга частина трактує про пам'ятки першої доби державної незалежності, доби польсько-литовської, другої доби державної незалежності, доби російської, врешті нової доби державної незалежності. Студія кінчиться поданням літератури і поданням короткого змісту цілої студії в мові польській та французькій.

Ся обемиста студія хоч повстала серед несприятливих умовин, бо на еміграції і здалека від великих бібліотек, ізза чого не має претенсій до повноти матеріалу, всеж таки свідчить про фахове знання і глибоку ерудицію шан. Автора. Книжка написана зі становища православного, тому в ній знаходяться вислови, що мусять разити католицького читача. До читання сеї книжки конечно позволення церковної влади (гляди Конституцію Папи Льва XIII. »Officiorum ac munerum« з дня 25 I. 1887. lit. 1. cap. 1. num. 3.)

О. Др. Баран.

Wiktor Piotrowicz. **Z zagadnień wyznaniowych w Polsce.** Biblioteka »Źródła Mocy« 2. Wilno 1929. Czcionkami drukarni »Lux«, Portowa 7. 8°, 212 стор. брош.

Книжка хоч дуже богата змістом, а деякі її відділи майже ревелюційні, написана однак доволі тенденційно. Читаючи поодинокі відділи про віроісповідання в Польщі, набирається вражіння, що Автор з більшою симпатією відноситься до некатолицьких віроісповідань ніж до католицьких.

В дійсности Автор на самому початку своєї праці признає, що католицьке віроісповідання се неначе державна релігія, та хотівби його мати чисто державним орудником для переводження в життя суто державницьких цілей часто несправедливих, стоячих в повній розбіжності з католицьким світоглядом і католицькою ідеєю. Автора менше цікавлять обов'язки дер-

жави супроти католицької Церкви, зятягнені конкордатом з Апостольською Столицею, натомість із усіх параграфів згаданого конкордату Автор уважає чомусь за відповідне зачитувати тільки формулу присяги катол. єпископів складаної на руки президента держави, як рівнож, які карні санкції дає конкордат супроти тих католицьких священиків, що своєю суспільною працею не ішлиб на руку або не подобалисяб політичним, державним властям. Автор забуває, що кождий католицький єпископ і священик, та кождий світський чоловік католик має спромогу а навіть й обовязок боронитися проти заряджень, які стоять у противенстві до Божого закону і то всіми правними засобами, які подає у таких випадках католицька етика. А вже певно ігноранцією грішить Автор, коли вчислює обряди католицького віроісповідання, бо греко-католицький обряд називає чомусь «грецько-русьські». Се очеркнення є хіба вислідом шовіністичної нетерпимости Автора.

Про інші віроісповідання (як прим.: православне, маріавітське, «народови косьцюл» євангелицьке з відтіннями, мойсееве, магометанське, караїмське і прочі) Автор розписується дуже цікаво, подаючи подрібний матеріал до кожного зокрема. Все таки розписується з більшою або меншою симпатією, залежно від того, чи і оскільки дане віроісповідання беззастережно відповідає суто-державницьким, а навіть державницько імперіалістичним і асиміляційним ціллям. Православ'є, приміром, хотівби мати Автор у своїй державі, а навіть і називає його польським православ'єм. Впрочім книжка, — своїм змістом дуже цікава й характеризує настрої деяких кругів польської суспільности.

о. Л. В. М.

Ks. Dr. Józef Lubelski. **Historja Kościoła Katolickiego.** Podręcznik dla szkół średnich. Tarnów, 1931. Nakładem autora. 8°, 176 ст., карт.

В науці релігії в середніх школах на загал найбільшу трудність стрічається в навчанні історії Церкви. Причини сього треба шукати головно в браку відповідного підручника. Тому радо вітається кожду працю з сеї ділянки в переконанню, що вона ліпша від старих.

Найновіший польський підручник історії Церкви о. Любельського визначається ясним, простим і звязким представленням цілого зовнішнього та внутрішнього життя кат. Церкви впродовж її існування в рамках часу і простору. Спеціально узгляднає історія Церкви в Польщі. По кождім уступі подає Автор більше поширену лектуру для самостійного доповнення собі погляду на дану справу. В тексті багато гарних ілюстрацій з творів церковної штуки в її поодиноких добах розвою. При кінці поміщений список вселенських соборів (місце, рік, імя папи, предмет), виказ єрархії катол. Церкви в Польщі з 1931 р. та статистика реліг. ісповідань світа, Європи і Польщі.

Історія греко-католич. Церкви подана дуже коротко. Видно, що Автор не числив на те, що його підручника вживатимуть Українці. Що більше, Автор взагалі не признає нам назви «український» лиш «ruski». А вже ніяк не можна зрозуміти, чому Автор, подаючи єрархічний стан католич. Церкви в Польщі називає: Archidiecezja lwowska obrządku ruskiego(!), підчас коли польських єпископів називає: biskupi obrządku łacińskiego, а не «polskiego». Прецінь, як нема «obrządku polskiego», так також не існує «obrządek ruski». Ми від прийняття Унії називалися і називаємося греко-католиками, а наш обряд греко-католицьким. Занадто разячим є поперекручування імен наших єпископів: Йосиф (зам. Йосафат) Коциловський, Михайло (зам. Николай) Чарнецький.

Бажаним булоби узгляднити при слідуючім виданню ті завваги, тим-

більше, що узгляднення їх у великій мірі причиниться до здійснення великої Христової ідеї, чого Автор так горячо бажає у »Закінченню« свого твору.
Д. III.

Ks. Józef Pastuszka Doc. i U. J. **Współczesne kierunki w filozofii religji.** Warszawa 1932 — вел. 8⁰, стор. 142 брош.

Не легка се річ подати коротке та ядерне і вичерпуюче зіставлення нових — включно до найновіших — напрямів у філософії релігії. Тим більша ізза сього заслуга Автора, який — впрочім не перший раз — виказує свою досконалу наукову методу.

Автор в окремих розділах займається такими квестіями як сентименталізм, раціоналізм, песимізм, психологізм релігійний. Зокрема треба звернути увагу на гарне представлення релігії в т. зв. філософії життя і інтуїціоналізму Мах-а Scheler-а. При кінці Автор подає ясний і докладний начерк нових напрямів в кат. філософії релігії, яка не є, — як деякі хотілиби її бачити — закостенілим системом; навпаки, вона являється чимсь живим, подібно як і кожда наукова система, має всі дані до розвою і очікує, як каже Автор, появи »геніального католицького філософа, який опершися об здорові і певні основи томістичної думки, перевівби синтезу новочасної філософії в католицькому дусі«.

Праця Автора обоснована на багатій літературі. Велика тільки шкода, що Автор не помістив окремого бібліографічного зіставлення, бодай важніших наукових праць з даної області.

Вкінці годиться підчеркнути, що Автор у своєму творі зібрав гарний і вдячний матеріал та представив його в досить приступній та популярній формі.

Тому сміло можна поручити сю книжку не тільки священикам але й світській інтелігенції.
Роман Дорик.

Dr. Franz Joseph Peters Prof. an d. Universität Bonn.
**Die Lehre der katholischen Kirche gebildeten Kreisen dar-
geboten.** Mit 6 Tafeln in Kunstdruck. Bonn 1932. Peter Hanstein 8⁰, стор. 386. брош Мк. 9'60; опрavl. Мк. 11'60.

Книжка ся трактує в першій часті про природне й надприродне пізнання Бога, про обявлення і його жерела і про голошення обявлення через католицьку Церкву. Друга часть трактує про поодинокі правди віри, про основи католицької моралі та її поодинокі принципи, про середники спасення, про Церкву і про есхатологію.

Вже самий вступ, в яким подає автор в короткім начерку завдання католицької Церкви, приковує читача до сеї книжки та будить в нього одушевлення для Церкви і її науки. В нинішних так вразливих на новості часах подає ся книжка старі і вічно нові правди віри й життя з цілим апаратом наукової основности, філософичної й теологічної стислості та приступної популярности в благороднім сего слова значінню. Автор узгляднює модерні блуди і порушує найновіші актуальні проблеми та новітні погляди. Книжка ся заслугує на поширення не лише серед образованих католиків, але також серед некатоликів, у яких — як відомо — що до основних квестій релігійних панує непевність і неясність.

о. Др. Баран.

Dr. Joseph Gmelch. **Kraft und Friede.** Sechs Predigten über die Beichte. Bader'sche Verlagsbuchhandlung. Rottenburg 1931, м. 8⁰, стор. 64, Мк. 1'30.

Добрі науки про сповідь мають велике значіння так для вірних, як і для священників. Вони в великій мірі улекшують вірним не дуже то приємний обов'язок — визнання своїх гріхів, з другої знов сторони улекшують священникам обов'язок уділювання св. Тайни Покаяння. Автор згаданої брошури старається власне задоситьчинити сему завданню та у шістьох проповідях ясно і приступно повчає про услівя доброго прийняття св. Тайни Покаяння. Тому можна поручити сю брошуру так священникам, які знайдуть в ній матеріал до проповідей, як рівнож і вірним на приватну лектуру.

Г. М.

W. Wallace, S. J. **Um die Autorität.** Vom Protestantismus zum Kahtolizismus auf dem Weg über Indien. Verlag des Winfriedbundes, Paderborn 1931. 8°, стор. 203.

Автор, бувший англіканський духовник, в часі місій в Індіях попав в сумнів правдивости своєї релігії, пізнав свій блуд, навернувся до католицької Церкви, та став ревним католиком, монахом Т. І. В згаданій книжці подає нам Автор аналізу свого душевного розвою на шляху свого пошукування за правдою. Глибокий і багатий зміст, ядерна, милозвучна мова, захоплює читача представлення цілої акції роблять зі згаданої книжки величавий гимн в честь незглибимого Провидіння та знамениту апологію католицької Церкви.

Г. М.

Franz Stingeder, Ehrendoktor der Theologie, Domprediger Linz a. D. **Homiletischer Führer durch das Alte Testament.** 1931, 8°, 396 + X ст., карт. 12 Mk. Kathol. Preßverein.

Давне очікування духовенства на підручник, що приступно і вичерпуючо пояснювавби Старий Завіт, вповні заспокоює поява твору о. д-ра Штінгедера п. н.: «Гомілетичний провідник по Старім Завіті». «Dieses Buch soll das leisten, was sein Titel sagt» — таке домагання поставив автор до своєї праці і з тим знаменем вислав її у світ.

Становище, яке автор заняв у своїм творі, видержане строго в широких рамах християнсько-католицької науки. Се перша і найважлиша його ціха, Старий Завіт є перший, а не другий; вчасніший, а не пізніший; а однак він несовершенний, він початок, а не завершення.

При кожній книзі автор наперед подає вступні завваги, а відтак її зміст. Подиву гідне, як автор у трудній матерії, неначе другий Мойсей, своєю гомілетичною палицею добуває зі скали воду. Тут видно повне опановання широкого обсягу богословського знання. Думки стислі, дуже ядерні і повні змісту. Нема зайвого роздроблювання, ніяких припущень, жадної гри слів. Кождий мусить признати, що се пише муж цілим серцем відданий своєму предметові, для якого мотивом праці се любов Бога і ближніх, І ся любов дає запал до довголітнього труду.

Велика вдяка належить авторові за те, що помістив у своїм творі найважливі твори літератури екзегетичної, гомілетичної та важніших догматичних місць Старого Завіта. Працю проповідника облекшив тим, що при кінці книжки помістив 626 диспозиції проповідей.

Д. Ш.

P. Thomas Villanova Gerster, O. M. C. **Familia veteris foederis.** Casa Editrice Marietti, Torino, 1931, м. 8°, стор. 264.

Автор, колишній лектор св. Письма тирольської провінції Чина Капуцинів, зібрав в згаданій книжці серію викладів, які читав для студентів теології в своєму Чині. Зміст викладів — се родинне життя жидівського народу в Старому Завіті. Книжку поділив автор на три часті. В першій

частині обговорює старозавітне родинне життя, як таке, в другій подає відношення родини до Бога, а в третій взаїмне відношення старозавітних родин, як також їх відношення до чужинців.

Головна заслуга Автора полягає в тім, що зумів в плястичній, ядерній формі змалювати різноколіровий і вірний образ вибраного народу в Старому Завіті. Книжка ся, се дійсно цінний причинок до історії Старозавітного Обявлення, тимбільше, що се перше того роду compendium в скриптуристичній літературі. Гарне видання книжки, що своїм змістом надається на дуже цікаву і корисну лектуру, низька її ціна, повинні зепевнити їй масове поширення так серед студентів і професорів теології, як і серед священників.

Г. М.

Gerardus M. Paris O. P. Divisio schematica Summae theologiae S. Thomae Aquinatis. Taurini-Romae. Marietti 1931.

Твір сей — як вказує сам наголовок — се докладний список річей, що містяться в Суммі теологічній св. Томи з Аквіну. На 34-ох таблицях подає тут Автор схематичний поділ Сумми теологічної з заподанням наголовок всіх квестій, обговорених в окремих розділах т. зв. »quaestio«. Річ призначена в першій мірі для професорів і слухачів теології, щоб їм улекшити скоріе винайдення квестій та ясну орієнтацію відносно змісту твору св. Томи. З великим хісном можуть вкінці використати сей твір і інші священики. Справді дуже часто заходить konieczність опрацювання якоїсь теми з філософії, догматики, моральної чи канонічного права. Найпевніше і найкоротше жерело в тій цілі — се Сумма теологічна св. Томи з Аквіну, на якому треба опертись в першій мірі.

Г. М.

Ks. Kazimierz Riedl T. J. Nauki duchowne o niektórych przedmiotach zawartych w ewangelji świętej. Kraków 1932. Nakł. Wydawnictwa księży Jezuitów.

Автор вибрав собі за тему життя Богочоловіка. Порівнюючи життя св. Родини та Божого Сина зі сучасним життям людей, дає у примірах гарну паралелю та насуває спасенні думки, переконуючи словами св. Письма та життям Спасителя.

Особливо дуже гарний та зворушливий зміст про те, як наш Спаситель благословить дітей. Кинені думки — се артистом малярем кинені краски на полотно, на яким відбиваються постаті батьків та матерей, що дають своїх дітей в руки Того, що вирізбляє у душах дітей найгарніші черти чесноти людини.

Бажаним булоб, щоби приміри черпати в більшій мірі зі сучасного життя; вони більше насувають думки про Бога світському чоловікови; а безвіркам знова відбирається оружжя з рук, бо *contra factum* сучасности *nullum argumentum*.

о. Олександр Крижанівський.

КНИЖКИ І ЧАСОПИСИ НАДІСЛАНІ ДО РЕДАКЦІЇ

А. КНИЖКИ :

Van Acken Bernard S. J. **Der Priesterberuf.** Ein Beitrag zur speciellen Seelsorge. 1931. 8°, 70 ст. карт. Druck und Verlag der Paulinus-Druckerei G. b. H. Trier.

Astruc F. Kanonikus, **Das Leben eines wahren Christen eine immerwährende Messe.** 12°, 32 стор. брош. 0'40 Mk. Verlag »Ars sacra« Josef Müller, München 13.

Beda Ludwig P. O. S. B. **Gemma Galgani**. Eine Passionsblume des 20. Jahrhunderts. 129, 32 стр. 60ш. 0.40 Mk. Verlag »Ars sacra Josef Müller, München 13.
 Berghaus Paulus P. dr. O. M. Cap. **Komm herüber und hilf!** 12 Predigten zur Weckung katholischen Missionseifers. 1930. 8°, 96 стр., кат. Verlag Laumann, Dülmen in Westfalen.

Bierbaum Max dr. **Religion und Recht in der Ehe**. Betrachtungen zur Ehe-Enzyklika Pius' XI. 1931. 8°, стр. 72, кат. 1.50 Mk. Aschendorffsche Verlagsbuchhandlung, Münster in Westfalen.

Camelli Illemo. **Od socjalizmu do kapłaństwa**. Z VI. wydania włoskiego oryginału przełożyła Krystyna Szczuka. Lwów, 1931. m. 8°, 216 стр., 60ш. Nakładem T-wa »Biblioteka Religijna« im. Ks. Arcyb. Bilczewskiego.

Cappello F. M. S. J. Tractatus Canonico Moralis de Sacramentis. Vol. II. Pars II. — **De Extrema Unctione**. Appendix: **De iure Orientalium**. 1932. 8°, стр. XVI-312. 60ш. L. 15.00 Romae, Univ. Gregor. in Piazza della Pilotta.

Franzmathes dr. **Wie ich Konnersreuth sah**. 1932. 13°, 47 стр., 60ш. 30 Pfg. Verlag der Schulbrüder, Kirnach-Villingen, Baden.

Füglein Gaudentius P. **Licht vom Kreuze!** Sociale Gedanken und Kräfte aus der Leidensgeschichte Unseres Herrn. 7 Fastenpredigten. 1929. 8°, 92 стр. 60ш. 1.20 Mk. Verlagsanstalt vorm. G. I. Manz, Regensburg.

Geburtenkontrolle. Aus dem Englischen übersetzt und ergänzt von P. Anton Schmitt S. J. m. 8°, 48 стр., кат. Saarbrücker Druckerei und Verlag A. G.

Gmelch Joseph dr. **Kraft und Friede**. Sechs Predigten über die Beicht gehalten im Dom zu Eichstätt. 8°, 64 стр., кат. 1.30 Mk. Rottenburg, 1931. Bader'sche Verlagsbuchhandlung.

Herzog Annie. **Dein Ringen um Reinheit**. 1931. m. 8°, 60 стр., кат. Verlagsbuchhandlung Herder u. Co. G. m. b. N. Freiburg im Breisgau.

Heufelder E. P. **Christus muss König sein**. 16°, 32 стр., 60ш. 0.40 Mk. Verlag »Ars sacra« Josef Müller, München.

Jammes Francis. **Der göttliche Schmerz**. Aus dem Französischen übertragen von Max Lorenz. 1931. 8°, 248 стр., 60ш. 3.50, onp. 4.50 Mk.

Kopyciński Adam ks. dr. **Dokąd dążymy?** 8°, 188 стр., 60ш. Lwów, 1905. Nakładem drukarni katolickiej Józefa Chęcińskiego.

Lacoste E. **Les Papes à travers les âges**. 8°, T. I. De saint Pierre à saint Hygin (120 стр. 127 обрзів). T. II. De saint Pie I-er à saint Fabien (128 стр. 120 обр.) T. III. De saint Corneille à saint Marcellin (128 стр. 116 обр.) Prix: broché 5 fr. Bonne Presse, 5 rue Bayard, Paris 8e.

Lippert Peter S. J. **Vom Gesetz und von der Liebe**. Ein Zyklus über die zehn Gebote Gottes. Rundfunkvorträge. 8°, 352 стр., onp. 5.80 Mk., 60ш. 4.20 Mk. Verlag »Ars sacra« Josef Müller, München 13, Friedrichstr. 18.

Lippert Peter S. J. **Von Festen und Freuden**. Ein Zyklus auf die Festtage Gottes und seiner Heiligen. Rundfunkvorträge. 8°, 272 стр., onp. 5.80 Mk., 60ш. 4.20 Mk. Verlag »Ars sacra« Josef Müller, München 13, Friedrichstr. 18.

Messbüchlein zum gemeinsamen Beten für Schulkinder 12°, 32°, стр., 60ш. 0.10 Mk. Verlag: Literarisches Institut dr. M. Huttler (Michael Seitz) Augsburg.

Moser Helene **Pier Giorgio Frassati**. Ein moderner Christusträger. 16° 128 стр., onp. Verlag »Ars sacra« Josef Müller, München 13.

Organizacja parafii w Polsce. Pamiętnik kursu duszpasterskiego urządzonego przez Związek Kapłanów »Unitas« w Poznaniu 14-19 XI. 1927. 8°, 120 стр. 60ш. 3.50 zł. Poznań, 1928. Nakładem Związku Kapłanów »Unitas« Poznań, Aleje Marcinkowskiego 22III.

Pamiętnik II. Konferencji Kapłańskiej w sprawie Unji Kościelnej w Pińsku (1, 2 i 3. IX. 1931.) 1932. 8°, 152 стр., 60ш. Pińsk, Kościuszki 46. Wydawnictwo wydziału obrządku wschodniego Pińskiej Kurji Biskupiej.

Paris Gerardus M. O. P. **Divisio schematica Summae Theologicae S. Thomae Aquinatis ac ad Tertium Partem Supplementi ad usum professorum atque studentium**. 34 таблиці. 1931. Taurini-Romae, ex Officina Libraria Marietti.

Perrin Léonidas Mgr. **Les Eglises Orientales**. Romae — 1930. m. 8°, 160 стр., 60ш. École typographique Pie X. Via Etruschi 7-9.

Peters Franz Joseph dr. **Die Lehre der katholischen Kirche gebildeten Kreisen dargeboten**. Neue Bearbeitung der Gesamtausgabe »Im Reiche Christi«. Mit 9 Tafeln in Kunstdruck. 8°, 385 стр., кат. 9.60, onp. 11.60 Mk. 1932. Verlag Peter Hanstein, Born.

Petrani Alexius dr. **De relatione iuridica inter diversos ritus in Ecclesia Catholica**. 1930. 8°, 108 стр., 60ш. 6.— L. Casa Editrice Marietti, Via Legnano, 23 — Torino (118).

B. ЖУРНАЛИ:

Pro Christo, wiara i czyn. Organ młodych katolików. Miesięcznik. Warszawa: Moniuszki 3a. 1931. Nr. 9. St. Kaczorowski: O pogodzenie dwóch tendencji. — S. M. R., Sobór Efeski (w 1500-letnią rocznicę). — Ks. St. Abt: Pięćdziesiąt lat encyklik Leonych etc.

Nr. 10. Na ratunek głodnym i bezrobotnym. — St. Piechocki: Eucharystja w rodzinie a odrodzenie społeczeństwa. — Kierownictwo i organizacja ruchu misyjnego. — C. Stoińska: Na marginesie zjazdu międzynarodowego Akcji kobiet katolickich. — H. Litwinowówna: O metodach pracy w środowiskach robotniczych etc.

Nr. 11. St. K-ski: W 600-lecie bitwy pod Płowcami. — Ks. dr. Abt: Pierwiastek religijny w dziejach Francji. — H. Biedrzycki: Miłosierdzie a dobroczynność. — J. Jaśkiewiczówna: Chrystus i grzesznicy. — Dr. T. Kordyasz: O prawdziwe apostołstwo. — T. K. Nagość w sztuce etc.

Nr. 12. St. K-ski: Na marginesie »Quadragesimo anno.« Z. Zaleska: O stowarzyszeniu kobiet katolickich w parafii. — Ks. Dr. St. Abt: Diagnoza Europy w encyklice Leona XIII. — T. Kordyasz: Z życia liturgji. — A. G.: Idea małżeństwa etc.

1932. Nr. 1. St. K-ski: Wobec projektu ustawy małżeńskiej. — Z. Prószyński: Chwała na wysokości Boga, a na ziemi pokój ludziom dobrej woli. — Ks. dr. A. Borowski: U źródła poglądów liberalnych na małżeństwo I. — St. Kaczorowski: Na marginesie Quadragesimo anno. — Dr. T. Kordyasz: Maszyna i człowiek. — J. Karp: Z działalności Pax Romana etc.

Przegląd Homiletyczny. Kielce, Seminarjum Duchowne. 1931. Zeszyt 4. Ks. I. Bodicz: Sentymentalizm na ambonie. — Ks. Fr. Kwiatkowski T. J.: Zwalczanie alkoholizmu z ambony. — Ks. Bieszk: Nauka dykcji w naszych seminarjach. — Ks. S. Mośmłowski: Ś. p. Biskup K. J. Fischer. — Ks. J. Danilewicz: Parafjalne rekolekcje wielkopostne. — Ks. Bieszk: O kartotekach kaznodziejskich. — Ks. Bodicz: Akcja katolicka. — O. M. Faber: Szkice kazań na 2. niedz. Adwentu. — Kronika, — Recenzje.

Przegląd Powszechny. Kraków, Kopernika 26. Miesięcznik poświęcony sprawom religijnym, kulturalnym i społecznym. Listopad 1931. J. Pastuszka: Psychologizm religijny. — L. Caro: Przewrót w ekonomice społecznej. — Z. Falkowski: Henryk Sienkiewicz w zwierciadle legendy. — T. Estreicher: Techniki malarstwa dekoracyjnego, ściennego i ich trwałość. — L. Poszwa: Emigracja polska rolna we Francji (dok.). — I. Turowska: Fragment z nieznanego pamiętnika J. B. Zaleskiego. — Przegląd piśmiennictwa (K. Adam, Małachowski-Lempicki, Battaglia, Kolnai i in.). — J. Urban: Sprawy Kościoła (Ustawy antykościelne w Hiszpanji.) — Rozwój akcji unijnej na Kresach Wschodnich. — St. Bednarski: Niedola nauki polskiej. — St. Podoleński: Pracownicze Związki zawodowe w Polsce. — M. Pelczar: Jubileuszowy Kongres Przeciwalkoholowy w Krakowie.

Sodalis Marianus. Kraków, Kopernika 26. 1931. Nr. 9. Do Zarządów Sodalicyj Mar. w Polsce. — Ks. E. Kosibowicz T. J.: W obronie świętości małżeństwa. — A. Czaplicki: Prawda w życiu. — Z życia Sodalicyj w Polsce. — M. hr. Sobański: O pokorze. — F. Pytliński: U stóp krzyża. — Ks. St. Bednarski T. J.: Najdonioślejsza sprawa. — A. Miller: O chwilę milczącego skupienia. — Ks. J. Godaczewski T. J.: G. K. Chesterton o małżeństwie. — E. Kozłowski: Polska pielgrzymka narodowa do Padwy, Lourdes, Lisieux etc.

Zesz. 10. Ks. S. Moskala T. J.: Możliwość i warunki społecznej pracy Sodalicyj. — Fr. Walczak: Śliczna Lilja. — Ks. H. Weryński T. J.: Czy można żyć antytezą? — Ks. J. Godaczewski T. J.: W ciemności światło. — M. hr. Sobański: Zbawiciel wzorem pokory. — Ks. St. Bednarski T. J.: O zdrowe podstawy wychowania. — A. Miller: Więcej odwagi. — Ks. E. Kosibowicz T. J.: Wołanie finansowego kryzysu. — Ks. Arcyb. Carlo Salloti: Na niedzielę misyjną etc.

Zesz. 11. Ks. E. Kosibowicz T. J.: Wezwanie Sodalicyjnej Partronki. — Wyznanie wielkiej Sodalistki. — Nasze sprawy. — Wymiana myśli. Dr. K. Gołba: Dzień Bożego gniewu. — Ks. St. Bednarski T. J.: Pesymizm katolickiej pedagogji. — Budujący przykład oficerów. — Ks. J. Godaczewski T. J.: Maurycy Retour. — Jeden z bohaterów. — J. Popowicz: Raczej otwarty bój, niż niegodna ustępliwość. — Ks. J. Andrasz T. J.: Kanon Mszy św. etc.

Zesz. 12. O chwilę namysłu... Z. Lissowski: Potęga dobrego przykładu. — J. Popielówna: Chrześcijański ideał osobowości, jako realizacja dążeń współczesnego człowieka. — Z życia Sodalicyj zagranicą. — J. Maj: Etyka katolicka a współczesność. — A. Miller: Kiedy Bóg przemawia... — M. Kempieńska: O metodach »bojowników« Chrystusowych. — K. J. Andrasz T. J.: Memento za żywych. — T. Hoszowski: Walka ze »światem« to walka o młodzież! Dr. Kaz. Gołba: O Królestwo Boże na ziemi. — Dr. M. Nowiński: O wychowanie w rodzinie etc.

1932. Zesz. 1. Ks. E. Kosibowicz T. J.: Społeczny czyn. — E. Muszyński: Bohaterka miłości. — Miłosierna Elżbieta. — Dr. J. Chojnacki: Ze wspomnień rekolekcyjnych. — Ks. M. Morawski T. J.: Kolenda noworoczna. — Ks. St. Bednarski T. J.: Siła katolicyzmu w życiu... antytezą! — Dr. M. Marjański: Magowie ze Wschodu. — R. Brelewski: Wielka karta pracy. — Ks. J. Andrasz T. J.: W łączności z przyjaciółmi Boga. — M. Pilot: Mój Bóg. Najlepsze serce matki. — Ks. Fr. Muckermann T. J.: Na bolszewickim froncie.

Prąd. Miesięcznik Związku Polskiej Inteligencji Katolickiej. Lublin — Uniwersytet. 1932. Nr. 1-4.

Pro Christo. Miesięcznik, organ młodych katolików. Warszawa, Moniuszki 3a. 1932. Nr. 1-4.

Sodalis Marianus. Miesięcznik, organ sodalicyj polskich. Kraków, Kopernika 26. 1932. Z. 1-4.

Theologisch-praktische Quartalschrift. Linz a. d. Donau, Stifterstraße 7. 1932. 1 Heft. O. Cohausz S. J.: Pastorale Maßnahmen aus der Reformationszeit. — Dr. L. Kopler: Hat die katholische Kirche die mörderischen Kriegswaffen gesegnet? — Th. Mönnichs S. J.: Der Beichtvater und die Zulassung zu den Ordensgelübden. — Baers: Haus — und Kapellenmission. — P. Roeb M. S. F.: Haus — und Kapellenmission in S., Industriegebiet, vom 5. October bis 2. November 1930. — R. Gröhl: Die Abwehr der kirchenfeindlichen Hetze, insbesondere des Sektenwesens. — Oswald v. Nell-Breuning S. J.: Wichtige Lehrstücke aus »Quadragesimo anno.« — Schilling: Die Frage des gerechten Lohnes. — Dr. H. Stieglecker: Christentum und Islam. — P. Meinrad Bechtiger R. M. M.: Wir Priester und die kirchliche Kunst von heute etc.

2 Heft. O. Cohausz S. J.: Mehr Pflege der geistlichen Theologie. — Dr. L. Kopler: Hat die katholische Kirche die mörderischen Kriegswaffen gesegnet? — Viktor Cathrein S. J.: Die natürlichen Rechte der Familie nach der Lehre der Vernunft und der christlichen Offenbarung. — Dr. A. Seitz: Evolutionismus und religiös-sittliche Weltanschauung. — Dr. H. Stieglecker: Christentum und Islam. — O. v. Nell-Breuning S. J.: Wichtige Lehrstücke aus »Quadragesimo anno.« — P. S. Maschek O. M. Cap.: Arbeitslos.

L'Unité de l'Église. Organe du mouvement pour le retour des dissidents à l'Unité catholique. Paris 8e, 5, rue Bayard. 1931. Nr. 50. Fr. M. J. Congar, O. P.: Les conférences théologiques entre Orientaux et Occidentaux. — D. Lathoud: Nationalisme, culture et universalisme. — Canisius Louis: La Slava. — Congar: Essai de statistique des confessions chrétiennes.

N. 51. D. Lathoud: Fixisme et progrès dogmatique. — Quelques actes relatifs à l'Orient. — Conclusions de l'assemblée des prêtres russes. — L. Staub: Les trois Noëls de Bethléem.

N. 52. D. Lathoud: L'intransigeance de Rome: isolement sectaire ou charité clairvoyante? — E. J. Les Grecs arabes dissidents et les anglicans. — E. Briand: Les églises russes orthodoxes en France et en quelques pays. — L. Staub: Le christianisme en Suède. — L. Douadicq: Une tendance catholicisante au sein du luthéranisme.

Szkoła Chrystusowa. Miesięcznik poświęcony zagadnieniom życia wewnętrznego. Lwów, OO. Dominikanie. 1932. Nr. 1-4.

Wiadomości Katolickie. Dwutygodnik poświęcony ideom i sprawom katolickim. Kraków, Pędzichów-boczna 5. 1932. Nr. 1-9.

Zeitschrift für katholische Theologie. Innsbruck. 1932. 2. Heft. P. Hartmann Grisar S. J. — L. Hertling: Die professio der Kleriker und die Entstehung der drei Gelübde. — J. Hoh: Die Buße bei Klemens von Alexandrien. — H. Weisweiler: Die Bußlehre Simons von Tournai. — H. Rahner: Die Weide als Symbol der Keuschheit in der Antike und im Christentum.

Szkoła Chrystusowa. Lwów, OO. Dominikanie. Nr. 11. Listopad 1931. O. Karol van Oost O. S. B.: Na uroczystość Wszystkich Świętych. — O. Pius Pelletier Zak. Kazn.: Przyjaźń a przyjaźń partykularna. — O. Antonin Górniewicz Zak. Kazn.: Chrystus — Król — Władca narodów. — Joannes Joergensen: Bł. Henryk Sucho. — O. Dr. Atanazy Fic Zak. Kazn.: O śmierci.

Grudzień 1931. Ks. A. Bogdanowicz: Mistyczny charakter etyki Chrystusowej. Dr. I. Bocheński: Udział wyobrażeń w życiu duchownym. — J. Joergensen: Bł. Henryk Sucho. — Św. Tomasz z Akwinu: O konieczności wcielenia. — Przegląd współczesny. — Przegląd bibliograficzny.

Styczeń 1932. O. Dr. Andrzej Gmurowski Z. K.: Miłość Boga a nasze uczynki. — O. A. Górniewicz Z. K.: Dzięki czynimy Panu Bogu naszemu. — O. St. Huguency Z. K.: Podwójna miłość. — Św. Jan Chryzostom: Z wykładu ewangelji św. Mateusza. — Przegląd współczesny.

Theologisch-praktische Quartalschrift. Linz a. d. Donau, Stifterstraße 7. 1931.

4. Heft. Cohausz Otto S. J.: Mehr Seele hineinlegen. Schmidt A.: Um das Leben der Ungeborenen. — Sudbrack K.: Schule und Frühkommunion. — Böhm F. X.: Das Recht der Revolution. — Dr. Ketter P.: Zur Ehrenrettung der Männer auf Golgotha. — B van Acken S. J.: Teilnahme am heiligen Meßopfer. — Oesterle Gerard O. S. B.: Die Beichtpflicht des zelebrierenden Priesters nach Can. 807. — Dr. Grosam J.: Lehren der Enzyklika »Casti Connubii« über Sterilisation und Eugenik. — Pastoralfälle. — Mitteilungen etc.

L' Unité de l' Église. Organe du mouvement pour le retour des dissidents à l' Unité catholique. Paris 8e, 5, rue Bayard. Nr. 50. 10 Septembre-Octobre 1931. Fr. M. J. Congar O. P.: Les conférences théologiques entre Orientaux et Occidentaux. — David Lathoud, A. A.: Nationalisme, culture et universalisme. — Canisius Luis, A. A.: La Slava. — Fr. M. J. Congar, O. P.: Essai de statistique des confessions chrétiennes. — Informations.

Wiadomości Katolickie. Dwutygodnik poświęcony ideom i sprawom katolickim. Kraków, Pedzichów — boczna 5. 1931. Nr. 16-24. 1932. Nr. 1, 2.

Zeitschrift für katholische Theologie. Innsbruck. 1931. 4. Heft. Browe P.: Die Letzte Ölung in der abendländischen Kirche des Mittelalters. — Landgraf A.: Die Erkenntnis der helfenden Gnade im Mittelalter III. — Holzmeister U.: Die Neuordnung der theologischen Studien durch Papst Pius XI. — Bardenhewer O.: Zur Mariologie des hl. Irenäus. — Jungmann J. A.: Beginnt die christliche Woche mit Sonntag?

1932. 1. Heft. A. Mitterer: Der Dienst des Menschen an der Natur nach dem Weltbild des hl. Thomas und dem der Gegenwart. — J. Kleinhappl: Die Eigentumslehre Ludwig Molinas. — P. Styger: Papstkrypta und Cäciliagruff in der Kallistkatakomben an der Via Appia. — P. Rado: Die Ps.—Chrysostomische Homilie *εἰς τὴν Χριστοῦ γέννησιν*. — J. Santeler: Nochmals zur Lehre von der Analogie des Seins.

Wschód. Warszawa, Instytut Wschodni, ul. Miodowa 7. Lipiec 1931. Nr. 2. Wacław Sieroszewski: * * * — Dr. M. Kowalewski: Gigantyczna walka nowoczesnego Prometeusza. — Dr. R. Smal-Stocki: Ukraina a pokój w Europie. — J. Lipowiecki: Symon Petlura. — Dżafar Seydamet: Wschód i Tiurkowie. — Ayas Ishaki: Idel-Ural. — Mustafa Czokai-Ogły: O Turkiestanie. — M. E. Ressel-Zade: Idea Konfederacji Kaukaskiej. — Głos Gruzji. — J. Reychman: Z przeszłości polsko-kaukaskiej. — Wł. Bączkowski: Prasa sowiecka. — G. Gordała: Z zagadnień chrześcijańskiego Wschodu (II.) — Bączkowska H.: T. Szewczenko a naród polski. — Recenzje.

Zeitschrift für katholische Theologie, herausgegeben von der Theologischen Fakultät der Universität Innsbruck. 1931. 3 Heft. P. Gächter: Maria in Kana. — A. Landgraf: Die Erkenntnis der helfenden Gnade in der Frühscholastik II. — O. Lutz: Ist die hl. Eucharistie die Wirkursache aller Gnaden? — J. Stufler: Das Wesen der Erbsünde nach Petrus Olivi. — Rezensionen. — Neuerscheinungen.

Nova Revija. Makarska 1931. Br. III.—IV. Dr. Janko Šimrak: Vasilije Jovanović (Ostroški) prema papama: Alexandru VII. i Klementu X. — Petar Grgec: Teško vama, književnici.! — Radić fr. Ignacij: Nudistički val na Jadranu. — Josip Stipančić: Katolička Bosanska Biskupija i neke njezine unutarnje institucije u prošlosti. — Dr. Fra Roko Rogošić: Pastirsko bogoslovlje. — Kulturni pogledi. — Književni pregled etc.

Богословія. Науковий тримісячник. Львів, Коперн. 36. 1932. ч. 1. о. Др. И. Сліпий: Реформа богословських студій. — Др. А. Ішчак: De Zacharia Kopystenskyj eiusque »Palinodia« (Continuatio). В. Залозецький: Византійський ренесанс у світлі новіших дослідів. — Др. Я. Пастернак: Коротка археологія західно-українських земель. — Огляди й оцінки.

Bogoslovni Vestnik. Ljubljana, Bogoslovna Akademija. 1932. Zv. III-IV. Schmaus: Guilelmi de Alnwick O. F. M. doctrina de medio, quo Deus cognoscit futura contingentia. — Snoj: Duh in slog evangelijev. — Fabijan: Avgustinov nauk o veri. — Kovačič: Baraga-Smolšek. — Pogačšik: Misterij in etica. — F. A-č: Nekaj misli dušnega pastirja na deželi o naši Katoliški akciji. — Demšar: Kako vero doživlja. — Odar: Pravde radi ničnosti ordinacije etc.

Bogoslovna Smotra. Organ Hrvatske Bogoslovne Akademije u Zagrebu. 1932. Broj 3. Spiletak: Strossmayer o slobodnim zidarima. — Brusić: Dolazak franjevac na Košljun. — Božtković: Fenelon kao govornik umjetnik. — Živković: O eugenici s moralnog gledišta etc.

Homo Dei. Organ Ligi Świętości Kapłańskiej. Tuchów (woj. krak.) Klasztor OO. Redemptorystów. 1932. Nr. 1. Homo Dei. — Potrzeba świętości dla kapłana. — Da mihi animas! — Septies cadet iustus et resurget. — Modlitwa liturgiczna wobec indywidualnej. — Złote ziarnka etc.

Дзвони. Літературно-Науковий Журнал. Львів. Кілінського 3/II. 1932. ч. 5-6.

Накладом УКРАЇНСЬКОЇ КАТОЛИЦЬКОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ

вийшов

ПАСТИРСЬКИЙ ЛИСТ

Їх Ексцеленції Кир Григорія Хомишина

Преосвященого Єпископа Станиславівського

„ПРО ПОЛІТИЧНЕ ПОЛОЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ В ПОЛЬСЬКІЙ ДЕРЖАВІ“

Набути можна в Адм. „Нової Зорі“, Львів. вул. Сташіца ч. 8.

Ширіть і передплачуйте католицьку пресу!

„НОВА ЗОРЯ“

Появляється двічі в тиждень. Коштує 6 зл. на квартал, на рік 24 зл.

„ПРАВДА“

Виходить раз на тиждень, 12 сторін. Коштує 12 зл. річно, 1 зл. місячно.

Адреса обох тих часописів:
Львів, вул. Сташіца ч. 8.

„БЕСКИД“

Виходить що тижня. Передплата на рік 8 зл., чвертьрічно 2 зл., за місяць 80 гр.

Адреса:
Перемишль, пл. Чацкого ч. 5.

Замовляйте отсі книжки!

А. БІБЛІОТЕКА УКР. КАТОЛИЦЬКОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ

	Ціна		Ціна
Ч. 1. Основи соціології	3.—зл.	Ч. 12. о. Т. Галушинський:	
Ч. 3. Спиритизм	2.— „	Найвищий Пастир-	
Ч. 4. Життя св. Кирила		ський Уряд — в Хр.	
і Методія	0.80 „	Церкві	0.60зл.
Ч. 5. Секти і сектанти	0.60 „	Ч. 13. Зброя до оборони	
Ч. 6. Петро, перший уні-		і наступу (Начерк проп.	
ятський митрополит		про пресу) добр. даток	
України-Руси	1.50 „	Ч. 14. о. Т. Галушинський:	
Ч. 7. Греко-кат. Церква	0.95 „	Царство сатани на-	
Ч. 8. Д-р О. Назарук:		ступає на нас	0.80 „
Преса	3.— „	Ч. 15. Борці за Церкву ч. II.	2.— „
Ч. 9. Борці за Церкву —		Ч. 16. Християнське вихо-	
св. Павло	2.— „	вання молоді	0.40 „
Ч. 11. Д-р О. Назарук:		Ч. 17. Б. Колодій: Га-	
Вчасна весна в пів-		лицька Соціяліст.	
нічній Алберті	0.50зл.	Радянська Респуб.	1.20 „

Б. ІНШІ ВИДАННЯ:

	Ціна		Ціна
Пастирський Лист про по-		Д-р С. Томашівський: На-	
літ. положення Укр.		ша чільна партія у	
Народу в поль. дер-		власнім зеркалі. (Кри-	
жаві.	0.50зл.	тичні замітки)	1.—зл.
Д-р О. Назарук: Греко-		Д-р С. Томашівський: Про	
кат. Церква і укр. лі-		ідеї, героїв і політику	2.— „
беральна інтелігенція	3.— „	О. Назарук: Роксоляна	
о. Д-р Т. Галушинський:		(повість)	12.— „
Думка і наука Церкви		О. Н. Ідеологічні осно-	
в питаннях літург. мови	0.20 „	ви Укр. Кат. Нар.	
Д-р С. Томашівський: Де-		Партії	0.50 „
сять літ укр. питан-		Проф. Др. Л. Коплер: Ре-	
ня в Польщі	1.50 „	лігія і політика	1.80 „

На замовлення висилає:

ВИДАВНИЦТВО УКР. КАТ. ОРГАНІЗАЦІЇ
ЛВІВ, вул. Сташіда ч. 8.